

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KENTTEKİ FARKLILIK ALGISI
(ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Derya SARAÇOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

AĞUSTOS – 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

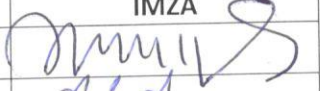
**KENTTEKİ FARKLILIK ALGISI
(ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Derya SARAÇOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 15.08.2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	Başarılı	
Doc. Dr. Ali ARSLAN	BAŞARILI	
Doc. Dr. Ömer SAY	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, yararlanılan eserlere bilimsel normlara uygun şekilde atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının veya herhangi bir kısmının bu üniversite veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayşe Derya SARAÇOĞLU

15.08.2016

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının her aşamasında bana rehberlik eden, çalışma boyunca ilgi ve desteğini esirgenemeyen tez danışmanım Mustafa Kemal Şan'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Lise döneminden itibaren eğitim hayatımın her aşamasında yanımda bulunan, benim için dosttan öte olan Zeynep Çavuşoğlu'na desteği için minnettarım. Eğitim-öğretim hayatımın başlangıcından beri maddi ve manevi destekleri ile yanımda olan, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve babama şükran duygularımı belirtmek isterim. Bu zorlu sürecin her anında yanımda olan yol arkadaşım Oğuz Saraçoğlu'na, ihmal edilmiş sorumluluklarım için özür, verdiği destek ve gösterdiği sabır için ise teşekkür borçluyum.

Ayşe Derya SARAÇOĞLU

15.08.2016

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi

GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Kimlik Olgusu.....	6
1.2. Ötekiliğin Toplumsal İnşası.....	8
1.2.1. Öteki Kimdir?	11
1.2.2. Ötekileştirme.....	17
1.2.2.1. Öteki Kötü Olanla Bağdaştırma	18
1.2.2.2. Ötekinin Belirlenmesinde Kaygı ve Güvensizlik.....	19
1.2.2.3. Kültürel Farklılıkların Ötekileştirme Süreçlerindeki Yeri.....	23
1.3. Kent Olgusu	25
1.3.1. Kentsel Mekânın Kullanımında Farklılıklar ve Ötekilik.....	28
BÖLÜM 2: ÖTEKİ İLE BERABER YAŞAMA	31
2.1. Öteki ile İletişimi Etkileyen Faktörler.....	31
2.1.1. Kalıpyargının (Stereotip) Oluşumu	31
2.1.2. Önyargının Oluşumu	33
2.1.2.1. Önyargı ve Öteki İlişkisi.....	35
2.1.3. İç Grup & Dış Grup Bariyerleri	37
2.2. Ötekilik ve Toplumsal Süreçleri	39
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ.....	49
3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	49
3.2. Saha Bulgularının Değerlendirilmesi	53
3.2.1. Kentli Birey Tanımlaması	54
3.2.2. Kentteki Farklılıkları Tanımlama	57
3.2.3. Farklı Olan (Yabancı/Öteki) Kim?	59
3.2.4. Farklı Olanla Kurulan İlişki Türleri ve İletişim Sürecinde Hissedilenlerin Analizi	63
3.2.5. Farklı Olanla Mekân Paylaşımı	66

3.2.6. Öteki Sizi Nasıl Görüyor?	68
3.2.7. Son Dönemde Ötekiliğin Görünür Yüzü Olan Suriyelilere Bakış Açısı.....	70
3.2.8. Türk Toplumunu Bir Arada Tuttuğu Düşünülen Dinamikler.....	74
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	82
EKLER	89
ÖZGEÇMİŞ	93

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Görüşme Yapısının Resmîyet Derecesi.....	50
--	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Kentli Birey Tanımlaması Yüzde Grafiği.....	55
Şekil 2 : Kentli Birey Tanımlaması – 40 Yaş Üzeri Görüşülenlerin Vaka Benzerliği Grafiği.....	56
Şekil 3 : Kentteki Farklılıkları Tanımlama Yüzde Grafiği	58
Şekil 4 : Eğitim Durumuna Göre Kentteki Farklılıkların Tanımlanması	59
Şekil 5 : Öteki Tanımlaması Yüzde Grafiği	60
Şekil 6 : Farklı Olanla Kurulan İlişki Yüzde Grafiği	64
Şekil 7 : Farklı Olanla İlişki Sürecinde Hissedilenlerin Yüzde Grafiği	65
Şekil 8 : Mekân Paylaşımı Yüzde Grafiği	66
Şekil 9 : Mekân Paylaşımı Yaş Aralığı İlişkisi Grafiği	67
Şekil 10 : Öteki Tarafından Tanımlanma Yüzde Grafiği	69
Şekil 11 : Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Yüzde Grafiği	72
Şekil 12 : Türk Toplumunun Bir Aradalığı Yüzde Grafiği	75

Tezin Başlığı: Kentteki Farklılık Algısı (Üsküdar Örneği)**Tezin Yazarı:** Ayşe Derya SARAÇOĞLU **Danışman:** Prof. Dr. Mustafa Kemal**Kabul Tarihi:** 15 Ağustos 2016**Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 89(tez)
+ 4 (ek)**Anabilimdalı:** Sosyoloji

Tarih boyunca, sosyal bilimler alanının temel konularından biri olan öteki kavramı, modern dönem ve sonrasında kendisine yüklenen anlam çerçevesinde şekillendirilerek 21. yüzyılın önemli kavramlardan bir tanesi haline gelmiştir. Farklılıkların yoğunlukla görüldüğü kentler, öteki kavramı üzerinden üretilen ötekileştirme, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, dışlama vb. negatif içerikli akım ve olguların merkezi durumundadır.

Günümüz dünyasının tartışılmalı meselelerinden olan kentteki farklılık algısı çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada, kentli bireylerin, farklı olana dair algıları, yaptıkları tanımlamalar analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Öncelikle, kimlik kavramı ve kimlik kavramının öteki olgusu ile ilişkisinden bahsedilmiştir. Sonrasında ise öteki algısı, ötekileştirme ve ötekiliğin toplumsal inşası konuları üzerinde durulmuştur. Son olarak; kent olgusu ele alınmış, kentsel mekânın kullanımındaki farklılıklardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde, öteki ile beraber yaşama bahsi ele alınmıştır. Bu bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır; ilki, öteki ile iletişimi etkileyen faktörlerdir. Bu kısımda, kalıpyargı, önyargı, iç grup ve dış grup kavramları incelenmiş ve öteki ile iletişimdeki yerine değinilmiştir. İkinci başlıkta ise ötekiliğin toplumsal süreçlerine yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde, Üsküdar ilçesi içerisinde ikamet eden 30 kişi ile gerçekleşen nitel araştırmanın veri analizleri yer almaktadır. Araştırmanın yöntem ve tekniklerinin açıklanmasından sonra, oluşturulan kod/kavram haritaları çerçevesinde QDA Miner Nitel Veri analizi programı kullanılarak elde edilen grafiklere ve analizlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öteki, Yabancı, Ötekileştirme, Kent, Farklılık

Title of the Thesis: Perception of Differences in the City (Üsküdar Example)**Author:** Ayşe Derya SARAÇOĞLU **Supervisor:** Professor Mustafa Kemal ŞAN**Date:** 15 August 2016**Nu. of pages:** vi (pre text) + 89 (main body)
+4 (App.)**Department:** Sociology

Throughout history, “the other” became one of the basic concepts of social sciences. The concept was formed through modern ideology and then turned out to be one of the most important concept of the 21st century. Cities, as the places which contain diversity, happened to be the center of cases that produced notions occurred via “the other” concept as marginalization, xenophobia, discrimination, exclusion and so on.

The research is composed of the perception of differences in the city. In the study, urban individuals’ perceptions of differences and their descriptions of diversity are analyzed. It includes three parts. The first part focuses on conceptual and theoretical frameworks. First, the concept of identity and its relations with other concepts are discussed. Secondly, concept of other, marginalization and the relation between others and societies are identified. Finally, the cases about city and use of urban space are evaluated. The second part of the research lays out the issue of living together with others which is evaluated under two sub-headings. First one is based on the factors that affect communication with others. In that part, stereotypes, prejudices, internal and external groups and their effects on process of communication with others are taken into consideration. The second sub-heading focuses on otherness and its social process. Final section of the research contains a comprehensive data analysis through the qualitative research conducted in Üsküdar district with 30 interviewees. After explaining the methods and techniques; code/concept maps, charts and analysis that constitutes within framework of QDA Miner Qualitative Data Analysis Programme are also explained.

Keywords: Other, Stranger, Marginalization, City, Differences

GİRİŞ

Öteki kavramı tarih boyunca; sosyoloji, tarih, felsefe, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, sosyal psikoloji vb. birçok alanın konusu olmuştur. Bunun temel nedeni, ilkçağlardan itibaren öteki kavramının toplum içerisinde kendine yer bulmuş olmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca, insanın diğer canlılardan farklı olarak tek tipli (üniform) bir yapıda olmadığı gözlemlenmiştir. Bu “üniform” olmayışın hem yaş, cinsiyet, vücut yapısı, zeka düzeyi vb. tabii özellikleri hem de bunların yanı sıra; servet, eğitim, itibar, nesep vb. sosyal özellikleri de vardır (Arslantürk ve Amman, 2009:357).

Geçmişten günümüze, -tek tipli olmayışın tabii ve sosyal nitelikleri çerçevesinde bireylerin, grupların ve toplumların arasında her zaman için çeşitli farklılaşmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında tarihin, bir yönüyle de farklılaşmaların sahnesi olduğu gözlemlenmektedir (Karaca, 2012:228).

Her birey ve her toplum kendi ötekisini yaratır, bu sebeple her zaman için öteki kavramı sosyal bilimlerin içerisinde yer almıştır. Ancak hiçbir zaman, son dönemde olduğu kadar “popüler” bir kavram olmamıştır. Bunun nedeni, eski çağlarda kimlik, öteki, farklılık vb. kavramlara dair nitelendirmelerin toplum içerisinde gündem edilmeye değer bir yer bulmamasıdır. Ancak toplumsal düzenlerin değişmesi sonrasında, kimlik, tanınmak, aidiyet vb. kavramların kazandığı önemle ötekinin varlığı yadsınamayacak bir konuma ulaşmış ve tartışılacak kavramlardan bir tanesi olmuştur.

Ötekillik algısı ve inşası, toplumu oluşturan bileşenlerin sahip oldukları tabii ve sosyal nitelikler üzerinden farklılaştırılmasıdır. Bu farklılaştırma birçok toplumda, barış ve huzur ortamına karşı ciddi tehditler oluşturabilecek düzeye ulaşmıştır (Aktay ve Kızılkaya, 2014:314).

Öteki kavramı temel alınarak oluşturulmuş, ırkçılık, soykırım, etnikmerkezcilik, seksizm, tekkültürcülük, yabancı düşmanlığı gibi pek çok olumsuz toplumsal akım ve olgu vardır (Tekeli, 2014:2). Bu olgu ve akımlar, dünya genelinde farklılıklarla beraber yaşama ile ilişkili olarak oluşan sorunlarında merkezinde yer almaktadır.

Türkiye, içerisinde çeşitli kültürel, dini, etnik, mezhepsel birçok farklı grubun bulunduğu bir toplumdur. Bu çeşitlilik hem çeşitli avantajlara hem de dezavantajlara sahiptir ancak

genel kanı, dezavantajlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla, toplum içerisinde bu algının oluşumuna zemin hazırlayan dinamiklerin üzerinde çalışılmasının gerekliliği tespit edilmiştir.

Bu çalışma ile öteki olarak kimin algılandığı, ne tür nitelikleri sebebiyle kişilerin öteki olarak belirlendiği, kentli birey tanımlaması çerçevesinde kentte ötekine düşen payın ne olduğu, öteki olarak nitelendirilenlerle ne tür ilişkilerde bulunduğu vb. konularda toplumun içerisinde bilgi edinebilmek amacıyla tasarlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Günümüz dünyasının tartışılmalı meselelerinden olan kentteki farklılık algısı çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Araştırmada, kentli bireylerin, farklı olana dair algıları, yaptıkları tanımlamalar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Öncelikle, kimlik kavramı ve kimlik kavramının öteki kavramı ile ilişkisinden bahsedilmiştir. Sonrasında ise öteki kavramı, ötekileştirme ve ötekiliğin toplumsal inşası konuları üzerinde durulmuştur. Son olarak; kent kavramı ele alınmış, kentsel mekânın kullanımındaki farklılıklardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, öteki ile beraber yaşama bahsi ele alınmıştır. Bu bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır; ilki, öteki ile iletişimi etkileyen faktörlerdir. Bu kısımda, kalıpyargı, önyargı, iç grup ve dış grup kavramları incelenmiş ve öteki ile iletişimdeki yerine değinilmiştir. İkinci başlıkta ise ötekiliğin toplumsal süreçlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın son bölümünde, Üsküdar ilçesinde ikamet eden 30 kişi ile gerçekleştirilen nitel araştırmanın veri analizleri yer almaktadır. Araştırmanın yöntem ve tekniklerinin açıklanmasından sonra, oluşturulan kod/kavram haritaları çerçevesinde QDA Miner Nitel Veri Analizi programı kullanılarak elde edilen grafiklere ve analizlere yer verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma çerçevesinde, kentli bireylerin farklı olana dair görüşlerini analiz etmek hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, araştırma sürecinde sorular görüşülenlere beş temel kategori çerçevesinde yöneltilmiştir:

- 1- Öncelikle kişilerin sosyo-demografik durumlarının tespitine yönelik sorular sorulmuştur,
- 2- Sonrasında görüşülen kişilerin kentli bireyi tanımlamaları istenmiştir,
- 3- Bir sonraki aşamada öteki tanımlamaları sorulmuştur,
- 4- Devamındaki sorularda ötekilerle olan ilişkileri ve deneyimlerine dair sorulara yer verilmiştir,
- 5- Sonuç olarak, toparlayıcı bir soru mahiyetinde Türkiye'nin durumuna dair görüşleri sorulmuştur.

Çalışmada, kentteki farklılık algısını ölçmek üzere nitel yöntemin seçilmesi ile katılımcıların tamamen kendi ifadeleriyle fikirlerini belirtmeleri sağlanmıştır. Verilerin analiz sürecinde oluşturulan kod/kavram haritaları, salt görüşülenlerin verdikleri cevaplar üzerinden şekillendirilmiştir. Dolayısıyla, benimsenen nitel metot aracılığıyla, kentteki farklılık algısına dair edinilen yanıtlara araştırmacının herhangi bir sınırlaması olmadan ulaşılmıştır.

Günümüz dünyasının en önemli gündem maddelerinden olan kentte farklılıklarla bir arada yaşamak ile ilgili olarak, uygulamalı çalışmalar noktasında literatürde eksiklikler mevcuttur. Yapılan taramalar sonucunda, bu konu ile ilgili olarak mevcut teorik çalışmaların, uygulamalı çalışmalara oranla bir hayli fazla olduğu saptanmıştır. Bu çalışma ile de alandaki eksiklikler göz önünde bulundurularak, bu saha çalışması ile alana katkı sağlanmak hedeflenmiştir.

Türkiye'deki kent çalışmalarında, uzun bir dönem, İstanbul özelinde çalışılmış, göç, gecekondulaşma ve kent yoksulluğu başlıkları altında yoğunlaşmıştır. Sonrasında küresel-kent üzerine yapılan araştırmalar, orta sınıf kültürünü, kapalı siteler üzerine eğilmiştir. Devamındaki süreçte, İstanbul'da ana akımın dışında kalan hayat tarzlarına, altkültürlere, etnisite, sınıf, cinsiyet vb. konulara yer verilen çalışmalar yayınlandı (Özbay ve Bartu Candan, 2014:12). Çalışmamız da, mevcut çalışmaların devamı niteliğinde olarak, İstanbul'daki kentli bireylerin farklılık anlayışını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın önemi, içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla dünyanın temel problemlerinden olan farklılıklarla beraber yaşama meselesi üzerine eğilerek, çeşitliliğin merkezi olan kentteki bireylerin farklılık algılarını ortaya koymaktır. Yapılan saha araştırmaları aracılığıyla, kentteki farklılık algısına dair güncel durumun tespiti yapılarak bireylerin farklılık olgusu karşısında algıları ortaya konmuştur.

Kentteki farklılık algısı ve bir arada yaşama bahsi, toplumun barındırdığı dinamik değişkenler çerçevesinde yeniden tanımlanabilmektedir. Bu sebeple, yapılan uygulamalı çalışmalar neticesinde, toplum algısının, bulunulan döneme dair aktif verilerine ulaşımı sağlanabilecektir. Buna bağlı olarak, çalışmanın bir diğer önemi de kentteki farklılıkların yönetimi ve bir arada yaşama ile ilgili yapılacak olan diğer çalışmalara veri analizleri içererek yol gösterebilecek niteliğe sahip olmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel yöntem temel alınarak hazırlanmıştır. Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemi olan yarı standartlaştırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşülecek olan kişiler olasılıksız (rastlantısal olmayan) örneklem yöntemlerinden kartopu örnekleme metodu kullanılarak belirlenmiştir.

Araştırma sürecinde ulaşılmak istenen hedef kitlenin büyüklüğü ve ulaşılmazlığı sebebiyle olasılıksız örneklem yöntemi bu çalışma için uygun görülmüştür. İlaveten rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniğinin kullanılmasının bir nedeni de bu tip araştırmaların bir hipotez test etmekten çok, bir keşfetme, anlama çabası içermesidir (akt. Kümbetoğlu, 2015:97).

Araştırma sürecinde, 15 erkek 15 kadın olmak üzere toplam 30 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler, alınan cevaplarda doyum noktasına (saturating point) ulaşıldığında görüşmelere son verilmiştir. Görüşülen kişilerin birbirlerinden farklı yaş grupları ve eğitim seviyelerinden olmalarına özen gösterilerek heterojen bir örneklem grubu oluşturulmuştur.

Nitel bir çalışma olan bu araştırmada QDA Miner Veri Analizi Programı'ndan yararlanılmış ve ilaveten betimsel ve sistematik analiz ile yorumlama yaklaşımlarından da faydalanarak bulgular değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada QDA Miner Veri Analizi Programı'ndan faydalanılmasının önemli nedenlerinden bir tanesi, nitel veri analizinin süreçleri olan; verilerin kodlanması, kategorileştirilmesi, görsel haline getirilmesi ve sonuç çıkarılıp değerlendirilmesi aşamalarının elle yapılması durumunda ortaya çıkabilecek hata ve aksaklıkların en aza indirgemenin hedeflenmesidir.

QDA Miner yazılımı ile kodlamalar doğrultusunda yapılan analizlere ek olarak, kullanılan betimsel analiz ile verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla veriler sunulmuştur. Sistematik analiz ile verilerden elde edilen bazı kavram ve temalar belirlendikten sonra bunların arasında karşılaştırmalar yapılarak, aralarındaki benzerlik ve karşıtlıkların sistematik olarak ortaya konmuştur. Tüm bu aşamaların sonucu olarak kullanılan yorumlama aşaması ile nitel veride öne çıkan ortak eğilimler belirlenmiş, farklılıklar ortaya konmuş ve anlatılanların ayrıntılarında yer alan gizli bilgi ve anlamlar ortaya konmuştur (Kümbetoğlu, 2015:154).

Bilgisayar destekli nitel veri analizi programı ve beraberinde de nitel veri analizindeki farklı yaklaşımların kullanılmasıyla, görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin tamamının aktif bir şekilde değerlendirilmesi sağlamış, veri kaybı önlenmeye çalışılmıştır. Bilgisayar destekli yazılım programı ve klasik nitel veri analizi yöntemlerinin bir arada kullanılıyor olması çalışmaya geniş bir perspektif kazandırarak çalışmayı zenginleştirmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Kimlik Olgusu

Günümüz dünyasında kimlik, en çok tartışılabilen kavramlardan bir tanesidir. Kavramın kökeni daha eskilere dayanmasına rağmen 20. yüzyıl ve sonrasında popülerlik kazanmıştır. En genel tanımıyla kimlik, bireylerin kendilerini nasıl anlamlandırdıkları ve başkalarının onu nasıl anlamlandırdıklarıyla ilişkili, diğerlerinden farklarını ortaya koyan bir kavramdır.

Batı dillerinde kullanılan ifadesi ile kimlik (identity) kelimesi, Latince'den 'aynı' anlamına gelen identitias kelimesinden türetilmiştir ve benzerlik, aynılık ve özdeşlik kavramlarını içermektedir. Türkçede ise “‘kimlik’ kelimesinin kökü olan kim, soru yanı ağır basan bir zamirdir ve bu niteliğinden ötürü belirsizlik niteliği öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, bu soru kişinin kendine değil, ortaya sorulan bir soru olmaktadır. Başka bir ifadeyle, bizim hissediş düzeyimizde, kimlik, başkaları (veya cemaat) tarafından belirlenen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır” (Kılıçbay, 1996:73). Dolayısıyla kimlik kavramının Türkçedeki kullanımı Batı dillerinden farklı olan yanlılık, aidiyet vb. sosyal içerikli kavramları da içerisinde barındırmaktadır.

Modern öncesi dönemde, “kimlik” ve “tanınmak” gibi kavramlar, günümüzde olduğu gibi gündemde olan kavramlar değillerdi. Bunun nedeni bireylerin kimliklerinin olmaması değil, kavramların sorun yaratmaya uzak oluşlarıydı (Taylor, 2014:55).

Kimlik kavramı sosyal bilimlerde, tarih, antropoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok bilim dalının konusu olmuştur. Disiplinlerin kavrama yaklaşımları da çeşitli farklılıklar göstermiştir. Çalışmamızın alanı ve konusu gereği bu kısımda kimlik kavramının sosyolojik boyutunu ele alacağız.

Modern sosyolojide kimlik kavramına ilişkin net bir tanım yoktur. “Kimlik geniş kapsamda ve esnek biçimde, insanın kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duyguları ve fikirlerine (örneğin “toplumsal cinsiyet kimliği” ya da “sınıf kimliği” terimlerindeki gibi) atıf yapılarak kullanılmaktadır” (Marshall, 1999: 407-408).

Kimlik kavramına dair en önemli hususlardan bir tanesi, benliğimize dair nitelikler taşıması ve ilaveten bulunduğumuz toplum, sosyal ortam vb. alanlardan da etkilenecek şekilde almasıdır.

Taylor’a göre kişiler kimliklerini tek başına değil başkalarıyla birlikte oluşturmaktadırlar. Diğerlerinin bizde görmek istediklerini bazen diyalog, bazen de çatışma içinde tanımlanırız ancak neticede kimliğimizi karşılıklı ilişkilerin de etkisiyle şekillendiririz (Taylor, 2014:53). Aynı zamanda Taylor’a göre, kişinin kimliğinin biçimlenmesi, değer verdiği insanlardan alacağı olumlu onayla –kabul ve saygı görmesiyle- de yakından ilişkilidir (Rockefeller, 2014:115). Neticede, bireysel kimliğimiz, “dinamik, sürekli yeniden kurulan ve değişme potansiyeli içerir, tek başında bireyin ‘monolojik’ olarak değil, başkalarıyla ‘diyalogik’ olarak oluşturulur” (Köker, 2014:13-14).

Kimlik, hem bireylerin sahip olduğu biricik özellikleri belirtirken hem de diğerlerinden farkını vurgulamaktadır Dolayısıyla kimlik kavramı kendi içinde ikircikli bir yapıya sahiptir. Kavram çerçevesinde bireyler kendilerini tanımlarken, sahip oldukları özellikleri, aidiyetleri ve beraberinde diğerlerinden farklı olduklarını düşündükleri yönlerini de ifade ederler.

Kendimizi tanımlarken, kimliğimizi ifade ederken aslında bir yandan da karşımızdaki kişi ya da kişilere nerede durduğumuza ve nerede olmak istediğimize dair de bilgiler vermiş oluruz. Bu durum kimlik kavramının salt içinde bulunulan duruma değil, kişinin sahip olmak istediği özelliklere dair de bilgiler içerebileceğini göstermektedir.

Modern dönemin öne çıkan kavramlarından olan bireysellik, kimlik kavramının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Modern birey kendisini tanımlarken bir düzen ya da aidiyete bağımlılıkla değil, iradi olarak ördüğü ilişkilere göre tanımlamayı tercih etmektedir. Hısmılık, kast, sınıf vb. kategorileştirmeler üzerinden kendini tanımlamak istemeyen bireyler, kendi kimlikleri oluşturma eğilimi göstermektedirler (Bilgin, 1994:93; Sarıbay, 1996: 43-44).

Bireysellik üzerine yapılan vurgu beraberinde, kimlik tanımlamalarının “ben” ve “öteki” ayrımı çerçevesinde şekillenmesini de getirmiştir. Öteki, egemen özne ile beraber anılmakta ve ötekinin özellikleri belirginleştirilerek yapılan kimlik tanımlaması güçlendirilmektedir. Öteki üzerinden yapılan kimlik tanımlaması hem bireysel hem de

grupsal kimlikler için geçerlidir. “Tam da bu noktada ilginç olan, kimliklerin ‘öteki’ tarafından belirlenmesi ve kimliğe sahip grubun bundan rahatsız olmak yerine bunu benimsemesidir.” (Türkbağ, 2003: 211). Dolayısıyla bu benimseme hali, benlik ve kimlik üzerine yapılan tanımlamalarla beraber ötekiye dair özellikleri de belirlemeyi ve netleştirmeyi kapsamaktadır. Sonrasında da öteki üzerinden, “ne olmadığımızı” belirterek oluşturulan kimlik kavramı güçlendirilmektedir.

Kimlik oluşum sürecinin, hem özdeşleşme hem de farklılaşma süreçlerini aynı anda içinde barındırması sebebiyle her kimlik, benzerlikler ve farklılıklarla bağ kurmaktadır. Kimlik oluşum sürecinin salt farklılıklara duyulan ihtiyaçla sınırlı kalmayıp, beraberinde kimliklerin belirginleştirip, kendine olan güveni arttırmak için farklılıkları ötekiliğe dönüştürmektedir. (Yumul, 2000:99). Aslında bu süreç bir yandan öteki oluşturma sürecini de kapsadığı için işlevsel bir rol de oynamış olmaktadır.

1.2.Ötekiliğin Toplumsal İnşası

İlgili birçok farklı sosyolojik yaklaşım ve farklı tanımlamalar bulunsa da, toplum (cemiyet), genel olarak, “bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup” (Marshall, 2005:732) olarak tanımlanabilir.

İlk çağlardan itibaren insanlığın, genel yaşama biçimi olarak cemiyeti (associaton) yarattığı görülmektedir (Simmel, 2005:58). Bu sebeple toplum kavramının kökeninin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir.

İnsan hiçbir zaman yalnız olmamıştır, “... her zaman için üçgensel bir ilişki içindedir; yani daha baştan toplumsaldır, her kültürün kökeni bu toplumsalın içindedir: İnsan bütün insan toplumlarını temellendiren kurallı bir alışveriş sistemi tarafından belirlenmiş ve tanımlanmıştır” (Bourse, 2009:91).

Bireylerin kimliklerinin hem sahip oldukları niteliklerle içeriden hem de toplum kendilerine atfettiği nitelikler ile dışardan belirlenmesinde olduğu gibi toplumlar da aynı anda hem içinde bulundurduğu hem de dışında duran varlıklardan oluşan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Simmel’e göre bu olgu en önemli sosyolojik fenomenlerden birinin temelini oluşturur (Simmel, 2005:40). Böylelikle toplum ile onu oluşturan bireyler

arasında adeta iki parti arasındakini andıran bir ilişki olabilmesinin temelini meydana getirir. Bu durumun bir getirisi olarak bireyler de toplumsal durumlar gibi, toplumun içerdiklerinin yanı sıra toplumsal olmayan unsura ne kadar sahip oldukları ya da ne kadar izin verdiklerine göre farklılaşır, birbirlerinden ayrışırlar (Simmel, 2005:39).

Toplumu, dış gözlemciye ihtiyaç duymayan nesnel bir birim olarak tanımlayan Simmel (Simmel, 2009:34), toplumsal varlık olarak bireyleri de verili alanda, başkalarıyla girdikleri iletişimden ibaret olarak (Simmel, 2005:41) tanımlamaktadır.

Simmel'e göre, "evren nasıl herhangi bir biçime sahip olabilmek için "sevgiye ve nefrete", yani çekici ve itici güçlere ihtiyaç duyuyorsa, toplum da belirli bir şekle girebilmek için niceliksel bir uyum-uyumsuzluk, yardımlaşma-rekabet, elverişli-elverişsiz eğilimler oranına ihtiyaç duyar" (Simmel, 2005:89). İlaveten toplumun gereksinim duyduğu bu durumlar arasında da bir denge olmalıdır.

Her toplum içerisinde farklılık barındırır. Bu farklılarla beraber topluluğun inşası ve/veya sonrasındaki sürecin yönetimi ince bir çizgide yürümeye benzer. "İnce çizgi kavramı kendi bakış açılarımızı ve yabancıların bakış açılarını hesaba katmakla ilgilidir. İnce çizgide yürüme kavramını ip cambazları metaforuyla betimleyebiliriz. Eğer ip cambazı bir tarafa doğru fazla eğilirse dengesini kaybeder. Dengesini tekrar bulmak için diğer yöne doğru eğilmelidir. Aynısını yabancılarla ince bir çizgi üzerinde yürürken bizim için de geçerlidir. Eğer konuşma sırasında kendi görüşlerimize çok fazla ağırlık verdiğimizde, çizgide yürümeye devam etmek için aynı ağırlığı karşı tarafın görüşlerine de vermek zorundayız" (Gudykunst, 2015:355).

Toplumda denge politikası izlendiği takdirde, farklılıklarla bir arada yaşama hususunda ortaya çıkabilecek sorunlar en aza indirgenecektir. Toplumun sahip olduğu çeşitli azınlık grupların tamamı için bu denge politikası hem bireysel düzeyde hem de yönetsel düzeyde izlenmelidir. Her toplum birbirinden farklı özellikler gösterdiği gibi, birbirinden farklı azınlık gruplara sahiptir. Dolayısıyla izlenecek denge politikası da iç dinamiklere göre belirlenebilir.

Toplumların tamamı, yabancılar yaratırlar. Ancak her toplum sahip olduğu dinamikler üzere kendi yabancı türünü kendine has yollarla yaratır (Bauman, 2013:30). Toplum, paylaşma ve onaylama ile eş değerdir ve aynı zamanda onaylanmış olanı ve paylaşılanı

yüceltilmiş hale getiren bir güçtür (Bauman, 2015a:10). Dolayısıyla toplum tarafından yaratılan yabancı/öteki algısı, toplumsal kalıpyargılar ve önyargılar çerçevesinde oluşturulduğundan yüceltilmektedir.

Geleneksel toplumlar ve modern toplumlar birbirlerine neredeyse tamamen zıt özellikler barındırmaları sebebi ile iki ayrı kutbu temsil etmektedirler. Modern toplumların sahip oldukları nitelikler, kendi içlerinde öteki yaratım nedenlerine zemin oluşturmaktadır.

Modern ortamlar ve toplumlar, coğrafi, etnik, sınıfsal, ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçerek modernliğin insanlığı birleştirdiğine dair bir algı oluşturur. Anca bu “paradoksal bir birliktir, bölünmüşlüğün birliğidir” (Berman, 2011:27). Modernlik, bireyselliğe verdiği önemle, bireyleri ve toplumları bölerek parçalara ayırır. Ancak sonrasında, ortaya çıkış ideolojilerinden olan homojenlik ile ilişkili olarak bireyleri ortak bir çatı altında toplamaya çalışır. Bu, tam olarak Berman’ın bahsettiği bölünmüşlüğün birliği durumudur.

Yapay bir birlik üzere anlamlandırılan modern toplumda, modern ideolojinin temel gerekliliklerinden olan hareketlilik ve hızlilik hiç kimsenin kendisini evinde hissedememesine de neden olmaktadır (Aktay, 2015:20). Sürekli yenilenen bir yaşam tarzını kişilerin önüne süren modern dünya, bireylerin kendilerini kaos içerisinde hissetmelerinin nedenidir.

Modern toplum, adeta bir kafes gibi içerisine insanları hapseder ve sonrasında parmaklarınca içerisindeki insanları biçimlendirir (Berman, 2011:45).

Modern toplumun sıralanan bu özellikleri, ötekinin toplumsal inşasının da zeminini oluşturmaktadır. Modern toplumda öteki inşası tahakküm ile ilintilidir (Bauman, 2003:224-225). Öncelikle nesne profilinde oluşturulan öteki, sonrasında özne profiline geçirilir (Kanbir, 2012:10). Ancak oluşturulan ötekinin özne profiline geçişi de üzerindeki tahakküm noktasında bir değişiklik oluşturmaz. Çünkü oluşturulan öteki profili, “asıl” kimlikleri anlamlı kılmak üzere oluşturulur. Nitekim kimlik belirleniminde ötekiye duyulan ihtiyaç aşıkardır¹.

¹ Bu konu “Kimlik” başlığı altında detaylandırılmıştır.

Modern toplum içerisinde öteki yaratımının ve kişilerin diğerleriyle herhangi bir bağa girmemesinin birçok nedeni vardır. Simmel'e göre salt "koku" dahi toplumsal ayırım sorununa neden olabilmektedir ². Korku sorununun işçiler ve eğitilmiş sınıf arasında olan bir problem olarak nitelendiriliyor olsa da bu sorunun yakından ilişkili olduğu temassızlık talebi birçok farklı grup arasında sıklıkla görülmektedir.

Modern toplumun bireyleri, modernliğin kendilerine yüklediği çeşitli nitelikler sebebiyle geleneksel birliklere ya da yakın bağlayıcı ilişkilere hemen giremezler, çoğu zaman bunu bilinçli bir şekilde tercih de etmezler. Bu da hali hazırda toplum içerisinde olan ayırımın artmasını ve kişisel alan sınırlarının daha keskin bir biçimde çizilmesini beraberinde getirir (Simmel, 2005:229-230). Bu durum modernitenin ikircikli yönlerinden bir tanesidir; modernite kişileri izole bir yaşama sahip olmaları konusunda yönlendirir ve bu durumda diğerleri olarak niteledikleri kişilerle iletişimleri asgari düzeye iner ancak sonrasında da toplumda oluşan ayrılıkların çözümü noktasında en etkin rol yine iletişim kurmakta olur. Dolayısıyla günümüz dünyasında, modern toplumun öteki yaratımı ve bir arada yaşama sorunu kısır döngü halini almış durumdadır.

Modern toplumların öteki inşası günümüzde de aktif olarak devam eden bir süreç durumundadır. Ancak artık asıl sorun diğerlerinin nasıl "bertaraf edileceği değil, sürekli olarak onlarla birlikte –yani bilişsel yetersizlik, kararsızlık ve belirsizlik durumunda– nasıl yaşanacağıdır. Bu durum, toplumun yabancılardan temizlemeye dair çeşitli girişimlerin son bulduğu anlamına gelmez; diğerlerinin özgürlüğünü sınırlama, onları denetim altında bulundurma ve ait oldukları yerde tutma çabaları da hala devam etmektedir" (Bauman, 2011:194-195).

1.2.1. Öteki Kimdir?

Öteki, son dönemlerde sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öteki kavramının genel geçer kabule sahip ortak bir tanımı yoktur. Mevcut müphemliğinin, kavrama ayrı bir yön kazandırdığı da yadsınamaz bir gerçekliktir.

² Simmel, koku kavramı ile alın teri kokusunu kastetmektedir. İlaveten modern toplumda hakim olan hijyen ve temizlik ile de ilintilidir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Georg Simmel, Bireysellik ve Kültür, s.229-230).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde öteki kavramının tanımlamalarından bir tanesi: “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan”dır. Sosyal bilimler literatüründe kavramın tartışılacağı en önemli yönlerinden bir tanesi de aslında “önem” bakımından toplum içerisinde kişiler arasında oluşturduğu ayrımdır. Bu noktada “önem” kavramının içi çok çeşitli sıfatlarla doldurulabilmektedir.

“Öteki, sözcük anlamıyla ‘ben’ ve ‘biz’den farklı olanı, ben ve biz dışında kalanı belirtmek için kullanılır. Hatta kavram, ‘sen’, ‘siz’, ‘o’ ve ‘onlar’ zamirlerine göre daha uzak olanı da kapsamaktadır. Ancak toplumsal yapı içerisindeki öteki; ben, biz, sen, siz gibi zamirlerden farklı olarak toplumsal bir birimi, bir grubu kapsayacak biçimde kullanılmaktadır” (Çapar, 2006:36).

Ötekiden bahsedildiğinden salt, milli, etnik veya kültürel olarak kendimizden farklı olan birini düşünmemiz gerekmez. ““Öteki”, bir komşu, bir kardeş, bir arkadaş da olabilir; yani bir insanın dışında olan, aynı veya bağımsız düşünen, onu gözetebilen, eleştirebilen, ona kim olduğunu hatırlatabilen, kısacası ona ayna tutan herhangi birisi” (Özdalga, 2000:126) olabilir. Neticede, ötekinin kim olduğuna dair keskin sınırlar yoktur, bireysel ve toplumsal olarak oluşturulan ötekiler çeşitlilik gösterebilmektedir.

Ortak bir tanım olmamasının yanı sıra aslında ötekiye dair yapılan tanımlamaların neredeyse tamamı ötekileri tehdit olarak algılamamız üzere oluşturulan bir imaj inşasıdır (Bulaç, 2000:47). Bu imaj inşasının getirisi olarak da, söz konusu öteki olduğunda, kaygı, güvensizlik, kaos, düzensizlik, belirsizlik vb. negatif kavramlar toplum genelinin zihninde belirmektedir.

Öteki imgesi, anlaşıldığı üzere, ötekinin nasıl görüldüğü ile yakından ilişkilidir. İmge de, algıdan kaynaklanan ve zihnin, belirli bir nesneden ya da gerçeklikten kendisine ulaşan bilgilerin, izlenimlerin duyumların sentezini gerçekleştirdiği aktif bir süreçtir. Önceden sahip olunan negatif veya pozitif yargılar bu sentezi yönlendirir. Dolayısıyla, bu aşamaların sonucunda oluşturulan öteki imgesi yalnızca ötekinin görünme tarzı değil; aynı zamanda onun hayal edilme tarzıdır da (Bourse, 2009:30).

Kimlik oluşumu ile öteki imgesinin oluşumu bu noktada benzerlik gösterirler. Çünkü bireyler kimliklerini tanımlarken sahip oldukları özelliklerin yanı sıra, sahip olmak istediklerinden de bahsetmektedirler. Öteki tanımlamasında da süreç aynı şekilde ilerler.

Diğerleri olarak etiketlenen kişi ve/veya kişiler tanımlanırken salt sahip oldukları özellikler değil, onlara atfedilen özellikler de belirtilir.

“Ötekinin algılanması, modern kimliğin “egemen biz özne” olarak söylemsel ve tarihsel kuruluş sürecinin ayrılmaz bir parçası işlevini görür” (Keyman, 1996:72). Bunun en temel nedeni ötekiyi tanımlamanın kendini tanıtmaya ya da kendini reddetmenin yolundan başka bir şey olmamasıdır (akt. Çapar, 2006:37).

Yabancınnın varlığı, egemen özne tanımlamasını güçlendirmektedir (Sönmez Selçuk, 2011:245). Egemen özne kendisini tanımlarken, yabancıya atfettiği negatif özellikleri kullanmaz. Çünkü bu negatifikler hâlihazırda diğerlerinin nitelikleri olarak belirlenmiştir. Ancak bu noktada unutulmaması gereken ötekinin de bizi bir öteki olarak kabul edecek olduğu gerçekliğidir (Bourse, 2009:26-27).

Kabul edilsin veya edilmesin, yabancınnın topluma ait bir unsur olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Tıpkı yoksullar, muhtelif “iç düşmanlar” gibi yabancılar da toplumun bir unsurudurlar (Simmel, 2009:149).

Bauman’ın ifadesiyle; “onlar yeni gelenlerdir”. Bu “yeni gelen” ifadesi aslında örtülü olarak diğerlerine dair birçok niteliği bize ifade etmektedir. Yeni geldikleri için; bizim hayatımız için yenidirler, bizim usullerimizi ve araçlarımızı bilemezler. Bizim normal ve doğal olarak nitelediğimiz hayatımızın içerisindeki farklılıklardır (Bauman, 2015b:71). Dolayısıyla onlarla beraber, öncesinde sorgulanmayan hayatımız sorgulanma tehdidi ile karşı karşıya kalır. Bu tehdit, tam anlamıyla, öteki ile yakından ilişkilendirilen güvensizlik hissinin oluşum nedenidir.

Yaşam tarzımızın sorgusuz olarak kabul görmeme fikri başlı başına kaygı ve güvensizlik hissi oluşumuna yeterli olmaktadır. Bu noktada, yabancıların yabancılığını, bizim kaybolmuşluk duygumuz, nasıl davranacağını ve ne bekleyeceğini bilememe duygumuz ve bunun sonucu olarak ilişkiye girme isteksizliğimizle beslemektedir. Temastan kaçınmak tek kurtuluş olarak görünür ama bu dahi bireyleri kaygıdan tam olarak kurtaramaz (Bauman, 2011:183).

Simmel, yabancı kavramını modern dönemin ayırıcı özelliği olarak görmektedir. Ona göre; “yabancı, geleneğinde hapsolmuş bir komünite mensubuyla kontrast halindedir;

ama belleksiz, bagajsız, amaçsız bir serseri “mayın”, bir gezgin, yani geçmişinden tamamen kopmuş, sıyrılmış, kimliksiz, kişiliksiz bir yolcu gibi değildir; mutlak komüniter bir farkçılığa karşı, yıkıcı evrenselci bir modernliği temsil etmez” (Bilgin, 1994:42).

Simmel ve Bauman, diğerlerinin bireye uzaklık-yakınlıkları ve bunun sonuçları ile ilgili olarak benzer fikirlere sahiptirler. Simmel’e göre “yabancı aynı anda hem yakın hem uzaktır. Bu ikilem özel bir gerilim ortaya çıkarır” (Simmel, 2005:153). Bauman’a göre de “onlar adeta ne yakın ne de uzaktırlar. Ne “biz”im bir parçamızdırlar ne de “onlar”ın bir parçası. Ne düşman ne de dostturlar. Bu nedenle şaşkınlık ve endişe yaratırlar. Onlarla tam olarak ne yapacağımı, onlardan ne bekleyeceğimi, onlara nasıl davranacağımı bilemem” (Bauman, 2015b:66).

Belirsizlik hali, modern bireylerin en önemli düşmanlarından olduğundan diğerleriyle bu denli negatif düşüncelere sahiplik söz konusudur. Zihnimizde, tam olarak bir yere oturtamamak, net olarak tanımlayamamak her zaman için gerginlik sebebi olmaktadır.

Bauman ve Simmel yabancıyla ilgili olarak, toplumda sabit olduklarına dair de ortak bir kanı taşımaktadırlar. Bauman’a göre, “modern dünyada yabancılar her yerde ve sabittirler; aynı anda hem hayatın vazgeçilmez bir koşulu hem de bu hayatın doğuştan gelen rahatsızlıklarının en acılısıdır” (Bauman, 2011:200). Simmel’e göre de yabancı, “bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam gibidir. Belli bir mekân dairesi içinde – ya da sınırları mekânsal sınırlara benzeyen bir grup içinde-sabitlenmiştir, ama onun içindeki konumu temelde, en başta ona ait olmamasının ve ona baştan beri onun bir parçası olmayan, olamayacak nitelikler taşımasının etkisi altındadır” (Simmel, 2009:149).

Simmel yabancıyla grubun ilişkisini dört değişkene bağlar. Diğerlerine bakış, günümüz dünyasında Simmel’in başlıklandırması çerçevesinde olmasa da, değinilmesi gereken bir nokta olduğu kanısındayız:

- “Birincisi **yakınlık-uzaklık** boyutudur; yabancıyla belirli bir yakınlık, onu grup üyelerine benzer gösterir; samimi ve sıcak bir ilişki oluşur. Ancak genelde uzaklık daha büyüktür ve yabancıyla soğuk ve mesafeli bir ilişki yürütülür; yabancının benzerlikleri genel benzerliklerdir ve onunla ilişki olumsal niteliklidir. Bu genel benzerlikler söz konusu grup ile yabancidan başkalarını da kapsayan evrensel benzerlikler olduğundan grup-yabancı ilişkisini doğrudan etkilemez.

- İkinci değişken, **hareketlilik** boyutudur; yabancı, herhangi bir köke sahip olarak algılanmaz; hareketliliğin yüceltilmiş biçimleri olan ticari bir fonksiyonla sınırlandırılır ve yabancının varlığının gruba hareketlilik getirdiği düşünülür.
- Üçüncü değişken, **objektifliktir**. Yabancı, gruba ait olmayan biri olarak, grubun kural ve normlarına, inanç ve değerlerine daha az bağımlıdır; hem teorik, hem de pratik bakımdan, grup üyelerine kıyasla daha özgürdür. Dolayısıyla yabancının varlığı, grubu inançlarında bir sorgulamaya götürür ve grubun objektifliğini artırır.
- Dördüncü değişken **soyutlamadır**. Yabancı, gruba kıyasla daha genel ve soyut modellere sahiptir. Grubun özel durumunu aşan ve çok daha geniş toplulukları kucaklayan bir bakış açısından bakar; evrensel benzerliklerin farkındadır ve gruptaki varlığı, soyutlanma düzeyini yükseltir” (Bilgin, 1994:43-44).

Simmel, sıraladığı bu dört durumla, diğerlerine grup içerisinde pozitif yaklaşıldığı durumları resmetmektedir.

Ötekiye dair tanımlamaların çeşitlilik göstermesi gibi, ötekiye dair sosyolojik yaklaşımlar da çeşitlilik göstermektedir. Fuat Keyman, sosyolojik ve antropolojik söylemlerde ötekiye karşı yaklaşımı beş ana başlıkta sıralamıştır:

- 1- Ampirik bir nesne olarak öteki: öteki, hakkında ampirik bilgi toplayarak anlaşılabilir bir nesne olarak görülür. Buradaki amaç, ötekiyi onun hakkında sözde nesnel gerçeklere dayalı olan bilgiler sağlanarak açıklamaktır.
- 2- Kültürel bir nesne olarak öteki: Öteki ne olduğundan çok ne olmadığıyla tanımlanır. Varoluş şekli, modern benin sahip olduğu her şeyin eksikliğini gösteren bir kültürel nesneyi oluşturur. Batı dışı kimliklere rasyonel ve düşünülen bir özne olarak tanımlanan modern benlik kategorisiyle yaklaşılr ve öteki modern olmayan olarak tanımlanır. Böylece öteki modern benliğin “aynadaki görüntüsü” olarak temsil eder.
- 3- Bir varlık olarak öteki: Öteki, benliğin oluşum sürecine katkıda bulunan ve modern kimliğin anlaşılmasındaki “gözükmeyen gönderim noktasıdır.” Bir yorumcu veya varoluşçu sadece öteki hakkında yazmakla kalmaz, aynı zamanda kendi “beninin” kültürel ve tarihsel oluşumunu araştırmak amacıyla öteki için yeni ilişkiler keşfetmeye çalışır.
- 4- Söylemsel bir yapı olarak öteki: Bu şekilde bakıldığında öteki çeşitli söylem ve kurumlar tarafından kurulan bir “bilgi nesnesini” oluşturur.
- 5- Farklılık olarak öteki: Kimlik/fark ilişkisini yerleştirilmiş öteki, ben ve ötekinin ilişkisel özelliğini vurgulayarak sömürgeci ile sömürgeci arasındaki karşılıklı bağımlılığın eleştirel bir şekilde incelenmesine olanak tanıyarak odağı kimlik/farklılık eksenine taşır (Keyman, 1996:76-78).

Çalışmanın genel çerçevesi gereği, ele alınan öteki, Keyman'ın sıraladığı beş yaklaşımdan “farklılık olarak öteki” ile diğerlerine oranla daha yakından ilişkilidir.

20. yy.'ın önce gelen kuramcılarından biri olan Emmanuel Levinas, ötekiye dair kavramsallaştırmalar ve yaklaşımlar incelendiğinde klasik Batı anlayışından farklılığı ile öne çıkan isimlerden biri olmaktadır. Emmanuel Levinas, etiğin veya “öteki'nin filozofu” olarak da anılmaktadır (Türk, 2013:29).

Levinas, öteki kavramsallaştırmasını, etik, sorumluluk, adalet ve saygı kavramları çerçevesinde ifade etmektedir. Levinas, Batı'nın özne merkezli ben anlayışına karşıdır ve “ben”i ötekinin içerisinde bulmaya çalışır (İspir ve Erdoğan, 2014:48). Ona göre, esas olan ötekidir. İnsanın ancak öteki için duyduğu sorumluluk sayesinde kendi varlığına bir mazeret bulabileceği fikrini savunmaktadır (Çırakman, 2012:411).

Ötekiyi anlamaya çalışmak ve ötekini değiştirmeye çabalamak, Levinas'a göre onu ben'in bilgisinin içerisinde sınırlamak demektir (Temizkan, 2011:72). Bu sınırlamanın sonucu olarak Levinas'a göre, Batılı akıl tarafından ötekinin başkalığı yitirilmiş; öteki aynılaştırılmış, homojenleştirilmiş, kolonileştirilmiş, ele geçirilmiş ve asimile edilmiştir (Kaya, 2014:15).

Ötekiyi anlayamayacağımızı savunan Levinas, öteki hakkında sadece bilgi edinebileceğimizi savunur. Aynı zaman da “ben” ile “öteki” arasında bir mesafe olması gerektiğini de belirtir. Aksi durumda, ötekiyi anlama çabası altında, ötekiye dair sınırlar çizilir, öteki egemen özne tarafından belirlenir / belirlenmeye çabalanır ve tüm bunların sonucu olarak ötekinin sahip olduğu biriciklik egemen özne içerisinde yine egemen özne tarafından eritilerek yok edilir.

Batı literatüründen, ben/bizden olmayan olarak tanımlanan öteki, Levinas felsefesinde “özü itibarıyla ile bizle aynı olan ancak yaşam tarzı ile kimliğini farklı olarak ortaya koyan mutlak bir varlıktır” (Temizkan, 2014:75). Levinas felsefesini öne çıkaran nokta tam olarak burada yatmaktadır; Levinas, ötekiyi egemen özne /ben üzerinden tanımlamaz ve mutlak bir varlık olarak kabul eder.

Levinas'a dair belirtilmesi gerekenler hususlardan bir tanesi de ötekiye dair temel hareket noktasını saygı kavramı üzerinden oluşturduğudur. Ötekiye duyulan saygı ile

ötekileştirme süreçlerinin negatif getirileri olan asimilasyon, totalizm, faşizm vb. olgu ve akımların yaygınlığından korunulabileceğini düşünmektedir (Kaya, 2014:17). Ötekiye duyulan saygı ve aradaki mesafeyi korumak, ötekilere dair aynılaştırma politikalarının uygulanmasını da önleyebilecektir.

1.2.2. Ötekileştirme

Ötekileştirme, bireysel veya toplumsal olarak öteki yaratımını ifade eden bir süreçtir. Her bireyin ve toplumun öteki belirlenimi, diğer bir ifade ile ötekileştirme süreçleri birbirinden farklı özellikler gösterebilmektedir.

Her birey, geçmişteki karşılaşmalar, iletişimler, alışverişler, ortak girişim ya da mücadelelerin çökelmiş, seçilmiş ve işlenmiş anıları temelinde kendi ötekisini oluşturur ve yorumlar (Bauman, 2011:179).

Birey ve öteki ilişkisine dair en önemli noktalardan bir tanesi, bilgi eksikliğidir. Bilgi eksikliği meselesi ötekileştirme sürecinde de mühim bir role sahiptir. Bauman'ın deyimiyle diğerleriyle aramızdaki mesafeyi bizim bilgimiz oluşturur ya da kaldırır (Bauman, 2011:182). Dolayısıyla bilgi eksikliği, diğerleriyle aramıza mesafe koyma yani ötekileştirme sürecinin ilk aşamasını oluşturmaktadır.

Öteki belirleniminde önyargı ve stereotiplerin etkisi yadsınamaz bir gerçeklik olduğundan³, ötekiye dair yeni bilgi edinme çabasına girilmemekte, sahip olunan kalıplar doğrultusunda hareket edilmektedir. Sonrasında da temassızlık üzere bir yaşam tasarlanması sebebiyle aradaki mesafenin kapanması adına herhangi bir adım atılmamaktadır. Neticede, diğerleriyle ilgili objektif bilgi edinilebilecek bir süreç oluşturulmamaktadır.

Modern dönemde, doğuştan birbirlerinden farklı olmayan insanlar ötekileştirme süreci içerisinden geçirilerek birbirlerinden farklı duruma getirilirler (Kardaş, 2000:49). Birey ötekiyi oluşturur ve ardından da onu kendisine benzetmeye çalışır.

Öncelikle belirtilmelidir ki, ötekileştirme sürecinin başlangıcı dahi başlı başına bir güç gösterisidir. Çünkü öteki, bir nesne gibi, modern toplumda icat edilir. Sonrasında da

³Önyargı, stereotip ve öteki ilişkisine dair detaylı bilgi 2. Bölümde verilmiştir.

ötekinin egemen özneye olan uzaklığı vurgulanarak –sözde kendi iyiliği için-, egemen özneye doğru evrilmesi beklenir (Yumul, 2009:99-101).

Modern toplumlar, yapılarının gelişmişliklerini göstermek adına sürekli bir öteki tanımlama girişiminde bulunmuşlardır. Bu ötekileştirme süreci, batı toplumları için kendi üstünlüklerini öteki olarak tanımladıkları doğu toplumlarının gelişmemişliği üzerinden yüceltebilmeleri adına işlevsel olmuştur (akt. Sönmez Selçuk, 2011:44).

Günümüzde ise, kimlik inşasıyla ilintili olarak, “bir topluluğun mevcut durumunu koruması, yeni sorunlarla basa çıkabilmesi bakımından düşman yaratma yani bir öteki icat etme süreci işlevsel bir yöntemdir. Öteki, toplumun önemli sorunlara rasyonel açıklamalar getirilemediği durumlarda, suçlanacak biri, bir sorumlu gereksinimini karşılayan bir figür olarak hem geleneksel hem de modern toplumlarda işlevseldir” (Bezirgan Arar, 2009:44-45).

Dominique Schnapper’a göre öteki tasarlanmanın iki türlü yolu vardır:

Birinci durumda düşünce, farkın saptanmasına dayanır: Öteki ötekidir, insan toplumları çeşitlidir. Bu fark, kaçınılmaz olarak aşağıda olmak bağlamında yorumlanır. “Ben”, ötekine değer biçerken “benim” kültürümün ölçülerini kullanır ve bunu genel anlamıyla kültürle karıştırır. Bu durumda öteki, kendisinin eksik halinden başka bir şey olamaz. Öteki bu farkla kabul görür, ancak değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır.

Bunun tersi olan tutum çok farklı bir yoldan ilerler. Evrenselcilik bir ilkedir. Farkların saptanmasının ötesinde, evrenselcilik ilkesi insan türünün birliğini iddia eder. Sırf insan olmaktan dolayı bütün insanların, zihinsel ve ahlaki kapasitesinin ya da yeterliliğinin gerçekleşmesinde kesin farklar gözlemlense bile onların eşit olduklarını ortaya koyar; yetenek bakımından gösterdikleri performans eşit olmasa da özgürlük bakımından aynı nedeni ve eğitimi taşıdıkları için bu alanda eşit olduklarını söyler.”(Schnapper, 2005:25-26-27)

Günümüz modern toplumları göz önüne alındığında Schnapper’ın bahsettiği iki yoldan ilkinin daha yaygın olduğu söylenebilir.

1.2.2.1. Öteki Kötü Olanla Bağdaştırma

“Öteki”, “ben” ve “biz” tanımlaması dışında kalandır. Paradoksal olarak kendimizi tanımlayabilmek için ötekiye ihtiyaç duyarız. Buradaki kilit nokta öteki tanımlamasını nasıl yaptığımızdır. Çünkü kendimize ait olan tanımlamayı öteki üzerinden yapılan bir tanımlama olmaktadır.

Öteki tanımlamalarında genel eğilim ötekiyi kötü olanla bağdaştırmaktır. Ancak bunun ardında çoğu zaman somut gerçeklikler yer almaz.

Öteki algısı, çoğu zaman içerisinde pozitif düşünceler barındırmaz. Çeşitli önyargılar, stereotipleştirmeler ve kategorileştirmeler sonucu zihnimizdeki öteki tezahürü, negatif tanımlamalar çerçevesinde oluşturulur.

Bauman'ın deyimiyle yabancı bizim için ante portas'tır, yani kapıdadır (Bauman, 2011:117). Diğerlerini yaşamımıza dâhil etmeme ve iletişimden kaçınma haliyle kendimizi yabancılardan soyutlama çabası içerisine gireriz. Diğerinin, mümkün olduğu kadar bize uzak olmalarını ve ortak paylaşımda bulunmamayı talep ederiz. Bu durumda diğerlerini zihnimizde kapının eşiğine oturtmuş oluruz.

Diğerlerinin kapıda olma durumunu somutlaştıran, “yabancı, izinsiz zorla girmek, işgal etmek için komplo kuran bir yabancı varsayılan kötü niyetidir” (Bauman, 2011:117). Bauman'ın da belirttiği üzere yabancı kötü niyetinin bir varsayım olması, dikkat edilmesi gereken noktadır. Negatif varsayımlar üzerine, yabancıları kapıda konumlandırır ve izinsiz zorla içeri girmeyi istediklerine kendimizi inandırırız. Bu durumda onları kötü olanla bağdaştırmak kaçınılmak bir sonuç olarak karşımıza çıkar.

Öteki, egemen öznenin bakış açısıyla, her an düşmana dönüşebilecek / dönüştürülebilecek olandır. Toplumdaki genel kanı üzere, öteki olarak etiketlenen kişi ve/veya gruplar, cahil, terörist, vahşi veya saldırgan olarak (Yonucu, 2014:93) kolaylıkla nitelenebilmektedir.

Ötekiyi negatifliklerle bağdaştırma noktasında sıklıkla görülen bir durum da, kendimizin de sorumlu olduğumuza dair gizli farkındalıklarımızın olduğu meselelerde, bunu örtebilmek için bütün sorumluluğu karşı tarafa yükleyen nefretimizi kullanmaktır (Simmel, 2005:107). Mevcut algı, her zaman için ötekinin haksız olması bağlamında kurulduğundan, üzerimizden atmak istediğimiz sorumluluklarda öteki işlevsel bir şekilde kullanılır hale gelmektedir.

1.2.2.2. Ötekinin Belirlenmesinde Kaygı ve Güvensizlik

Modern dönemin beraberinde getirdiği, özellikle metropol yaşamında görülen, kaygı ve güvensizlik hissi, öteki ile ilişkinin belirleniminde önemli rol oynamaktadır. Ötekiye dair belirlenimler kaygı ve güvensizlik kavramları çerçevesinde şekillenmekte, en temel iletişimler dahi kaygı sebebi olarak görülebilmektedir.

Ötekiyle kurulan veya olası bir iletişim ihtimali dahi kaygıya sebep olabilmektedir. Bunun nedeni olarak; iletişim kurmayı tercih etmeme, sahip olunan önyargı ve kalıpyargılar, sosyal normların zihnimize yerleştirdiği çeşitli kalıplar, ötekiyi olası tehlike olarak kodlamamız vb. durumlar sıralanabilir.

Ötekinin temelde tehlikeli olduğu algısı tarih boyunca canlılığını korumuştur (Gasset, 2000:76). Ancak yaşadığımız yüzyıl içerisinde, bu algının yaygınlığının geçmişe oranla daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Ötekiyle kurulan iletişimin kaygı nedeni olarak görülmesinin önemli nedenlerinden bir tanesi de kurulacak olan iletişimin şu dört olumsuz biçimde sonuçlanmasından korkulmasıdır: “olumsuz psikolojik sonuçlar (hayal kırıklığı gibi), olumsuz davranışsal sonuçlar (istismar), dış gruba mensup kişiler tarafından olumsuz biçimde değerlendirilmek (olumsuz kalıpyargılar içine konulmak), ve kendi iç grup üyelerimiz tarafından olumsuz biçimde değerlendirilmek (dışlanma)” (akt. Gudykunst, 2015:338-339). Sıralanan bu nedenlerin, bireysel nedenlerden ziyade daha çok toplumsal kaygılarla ilişkili olduğu görülmektedir.

Diğerleriyle çok fazla bağlantı kurulmasının tercih edilmemesi de iletişim sürecine dair kaygı ve güvensizlik hislerinin oluşumunun nedenlerindendir. Bu noktada Gudykunst’a göre ihtiyacımız olan şey yabancılar ve onların gruplarıyla ilgili merak duygusu geliştirmektir. Böylelikle, onlara niyetimizin herhangi bir negatif temele dayanmadığı ve merakımızı gidermek olduğu mesajını vererek bizi olumsuz karşılamamalarını sağlayabiliriz (Gudykunst, 2015:256). İlâveten bu yaklaşım, yukarıda sıralanan iletişimin sonuçlanabileceği dört olumsuz durumun da çözümü ile ilgili olarak yapıcı rol oynayabilecektir.

Kaygı, güvensizlik hissi ve ötekiyle ilişki arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Ötekiyle iletişime geçmek dahi bireylerde kaygı ve güvensizlik hislerinin oluşumuna neden olmaktadır, ötekiye dair bilgi edinebildiğimizde bu hisler azalır. Çünkü belirsizliğin ortadan kalkması kaygı ve güvensizlik sorununa dair en önemli çözümdür. Ancak ilk aşamada ilişki kurma reddedilerek, sorunun çözülme ihtimali zorlaştırılmaktadır.

Bauman, “Bireyin, yabancıların içinde barındırdığı tehditten endişe duymakla ne kadar fazla ve yabancılarla birlikte ne kadar az zaman harcarsa, “beklenmeyene duyduğu

hoşgörü ve takdir” o kadar azalır, aynı şekilde şehir yaşamının canlılığı, çeşitliliği ve zindeliğiyle yüzleşme, başa çıkma, bunu takdir etme ve bundan zevk alma yetisi de o kadar azalacağını” belirtmektedir. (Bauman, 2014a:89-90).

Berman’a göre; modern zamanlardan öznellik ve içedönüklüğün gelişme göstermesi nedeniyle, iletişim ve diyalog, ağırlık ve aciliyet kazanmaktadır. “...Böylesi bir ortamda iletişim ve diyalog, hem daha umarsızca duyulan bir ihtiyaç hem de hazzın önde gelen bir kaynağı haline geliyor. Anlamın buharlaşıp havaya karıştığı bir dünyada bu deneyimler, anlamın, emin olabileceğimiz ender bulunan katı kaynakları arasında yer alıyor” (Berman, 2011:16).

Modern dönem itibarıyla, Berman’ın deyimiyle aciliyet kazanan iletişimin kurulum ve gelişim sürecinin pozitif yönde ilerleyebilmesi adına dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. İlk aşama olarak, diğerleriyle yaşanan yanlış anlaşılmanın davranışların kendisinden değil, bizim onları yorumlama biçimimizden olduğunu anlayıp, kabul etmemiz gerekmektedir (Gudykunst, 2015:49). Bu durum aslında doğrudan karşımızdaki kişi veya gruba karşı önyargılı olmama ve suçlayıcı bir tavır içerisinde bulunmama ile doğrudan ilişkilidir.

Önemli noktalardan bir tanesi de, diğerlerinin davranışlarına ilişki sahip olduğumuz kültürel, sosyal ve kişisel bilgileri bilinçli bir şekilde kullanabilmemizdir (Gudykunst, 2015:275). Bu bilgiler bilinçli bir şekilde kullanıldığı takdirde, sorun çıkarmaktan ziyade iletişimi güçlendirecek etkiye sahip olacaklardır.

Gudykunst, iletişimde yeterliliğin motivasyon, bilgi ve beceri birleşenleri sağlanabileceğini ifade etmektedir: “Motivasyon yabancılarla uygun ve etkili bir şekilde konuşmak için ihtiyaç duyulan şeyin ne olduğuna dair farkındalığımızdır. Beceriler ise uygun ve etkili iletişim kurmak için gerekli olan davranışları sergileyebilme yeteneğidir” (Gudykunst, 2015:243). İlaveten, Gudykunst diğerleriyle iletişimimizi pozitif yönde ilerletmek istiyorsak bilgi noktasında da onların ait oldukları kültürel ve etnik zemini de anlamak zorunda olduğumuzu belirtmektedir (Gudykunst, 2015:109).

Modern dönem kavramlarından olan “düzen”in, kişiler arasında giderek takıntı olarak nitelenebilecek seviyeye ulaştığı gözlemlenmektedir. Modern dönemin, metropol insanı

sadece öteki ile ilintili olarak değil yaşamının diğer tüm alanlarında da düzen ile ilişkili olarak kaygı ve güvensizlik hissi içerisinde.

Hepimiz kendimizi çeşitli vesilelerle güvensiz hissederiz. “... İşlerimiz; yani gelirlerimiz, toplumsal statümüz ve gururumuz tehdit altındadır. Değer verdiğimiz ve hayatımız boyunca bizim olması hakkını kazandığımızı düşündüğümüz mevkiimizden atılma, dışlanma ve gereksiz kılınmamız tehditlerine karşı garantimiz yoktur. Değer verdiğimiz ilişkiler de emin ve güvenli değildir: en sakın anlarda bile toprak altındaki sarsıntıları hissedip, deprem olmasını bekleyebiliriz. O tanıdık, rahat mahallemiz bile, alanının yeni gelişmelere açılması için yerle bir edilme tehlikesiyle karşı karşıya olabilir” (Bauman, 2014a:89).

Bunların tamamının bizim için kaygı ve güvensizlik sebebi olmasının temelinde de yine “düzen takıntısı” yatmaktadır. Sahip olduğumuz soyut ve somut anlamda her şeyin belirli bir düzen çizgisi etrafında şekillenmesini istediğimiz ve bizim irademiz haricinde o sınırın dışına çıkmasını istemediğimiz ve çıktığında da kabullenemediğimiz için hayatımızın her anı çeşitli kaygı ve güvensizlik hissiyle dolmaktadır.

Bu aşamadan sonra güvenlik ve emniyet bize asla yeterli gelmez. Çünkü bir kere sınırlar çizilmeye başlanmıştır. “Korku bizim sınır-çizme ve sınır-silahlandırma çabalarımızdan beslenerek gelişir ve coşar” (Buaman, 2014a:91).

Kaygı ve güvensizlik hissinin öteki ile ilişkiye etki ettiği en görünür yüzü metropollerde görülen kentsel ayrımdır⁴. Bu ayrımın güveni sağlayacağını inanılır ama aksine kaygı ve güvensizliği körükler. Kentsel ayrımın belirteçleri olan, güvenliğin bir sorun olduğuna dair bulgu ve simgeler, bize güvensizliği tekrar tekrar hatırlatır (Bauman, 2014a:90). Bauman’ın da belirttiği üzere “korku korkuyla beslenir” (Bauman, 2012:121).

Öteki, günlük yaşamda, olağan düzeni bozucu bir konum içerisine oturtulmaktadır. Bu sebeple de günlük yaşamın güvenliğine zarar verdiği düşünülür. “Uzaklardan gelir, yerel varsayımları paylaşmaz ve dolayısıyla da neredeyse girdiği grubun üyelerine sorgulanamaz görünen her şeyi sorgulamak zorunda olan kişi haline gelir”. Bu kişi, bu zararlı ve acıklı eylemi yapmak “zorundadır” çünkü bu grubun içinde, grubun kalıbını

⁴ “Kentsel Mekanın Kullanımında Farklılıklar ve Ötekilik” başlığına bu konuya detaylıca yer verileceğinden burada özet geçilmiştir.

kendisine “doğal” gösterecek herhangi bir statüye sahip değildir ve hatta görünüşte bu kalıbın gerektirdiği şekilde davranmak için elinden geleni yapsa ve bunu başarsa bile, gruba, kendisinin grubun bakış açısını yansıtmaya yetisi olduğunu kabul ettirmeyecektir” (Bauman, 2013:20). Öteki olanın tanımlanması kendinden olmayan temeline dayandığı için, aslında varlığı en başta bireylerin kendi varlıklarına tehdit olarak algılanır.

Kaygı ve güvensizlik hissi ile öteki ilişkisini Bauman’ın özetlemesi ile neticelendirmek yerinde olacaktır:

“Özetlemek gerekirse, güvenlik saplantısının belki de en tehlikeli, yeni ufuklar açan ve uzun vadeli etkisi (yol açtığı “tali hasar”) karşılıklı güvenin baltalanması ve karşılıklı kuşkunun ekilip biçilmesidir. Güven eksikliğiyle sınırlar çizilir ve şüpheyle, karşılıklı önyargılarla güçlendirilip, cephelere dönüştürülürler. Güven eksikliğinin, iletişimin etkisini yitirmesine sebep olması kaçınılmaz olur; iletişimden kaçınıldığında ve yenilenmesine herhangi bir ilgi gösterilmediğinde, yabancıların “garıplığı” derinleşmeye ve gittikçe daha karanlık ve fesat tonlar almaya mahkûmdur. Bunların birleşiminde, yabancılar en uç noktada bile, olası diyalog ortakları olma haklarını kaybederler; aynı şekilde karşılıklı olarak güvenli ve uzlaşılabilir bir birlikte yaşam müzakeresinde bulunma haklarını da. Yabancılar “güvenlik sorunu” olarak davranılması, açık ve net olarak insan etkileşimi biçimlerinin, hakiki “devridaim makinesi” örneklerinden birisidir. Yabancılar güvensizlik ve hepsine ya da içlerinden belli gruplara kalıplaşmış yargılarda bulunma eğilimi, tıpkı bir noktada patlamaya mahkûm olan tehirl bombalar gibidir; kendi mantık ve ivmeleriyle daha da şiddetlenir, doğruluklarının hiçbir kanıtına ya da hedef alınmış hasımın, ters davranışlarından doğacak başka herhangi bir uyarana ihtiyaç duymadan (bu tip kamı ve uyararı kendileri bolca ürettikten sonra) patlarlar. Sonuçta, güvenlikçi saplantının ana etkisi, güvensizlik hissinin küçülmesinden bütünü teçhizatları (korku, gerginlik, düşmanlık, saldırganlık ve vicdani dürtülerin zayıflaması ya da sessizleştirilmesi) ile birlikte hızla artmasıdır” (Bauman, 2014a:92-93).

Ötekinin dışlandığı, düşman olarak nitelendirildiği bir toplumda güven duygusu kaybolmakta, sosyal barış ve huzurdan söz etmek imkânsız bir hal almaktadır. Bu sebeple farklılıkları çatışma bahanesi olarak görmek yerine, birer zenginlik unsuru olarak nitelendirmek toplumun bir araya gelmesine vesile olabilecektir (Karaca, 2012:227). Dolayısıyla toplumda yaygın olarak görülen, farklılığın her an ve her durumda kaygı ve güvensizliğe neden olması durumu da önlenilecektir.

1.2.2.3. Kültürel Farklılıkların Ötekileştirme Süreçlerindeki Yeri

Ötekileştirme sürecine etki eden birbirinden farklı dinamiklere sahip birçok birleşen bulunmaktadır. Kültürel aidiyetler, bu dinamiklerin başında gelmektedir. Salt kültürel farklılıklar, modern toplum içerisinde ötekileştirme için yeterli neden olarak görülebilmektedirler.

Kültürel olarak farklı kişilerle iletişim içindeyken egemen özne tarafından sıklıkla kullanılan terimler: bilinmeyen, tahmin edilemeyen, muğlak, esrarengiz, gizemli, açıklanmayan, egzotik, olağandışı, alışılmadık, tuhaf, acayip, garip ve yabancı olarak sıralanabilir (Lusting and Koester, 2000:119). Bu terimlerin neredeyse tamamı negatif içerikli olarak kullanılır ve kültürel farklılıklar bu terimlerle oluşturulan olumsuz algılar aracılığıyla ötekileştirmenin zemini haline getirilir.

Kültürel farklılıkların toplumsal ilişkilerle ilintili yönüyle ilgili olarak sosyal bilimlerde öne çıkan kavramın etnosentrizm (ethnocentrism) olduğu görülmektedir. Etnosentrizm, en geniş anlamıyla, kişilerin kendi kültürlerini diğer kültürlerden üstün tutması olarak tanımlanmaktadır. Etnosentrizm çerçevesinde kişiler sahip oldukları kültürü eşsiz ve doğru olarak nitelendirmektedirler (Lemay, 2000:10). Kişilerin kendi içinde bulundukları kültürü “doğal olan” ve “uygun olan” olarak nitelendirmeleri sonucu diğer kültüre bakışlarının üstenci bir perspektif üzere şekillendiği görülmektedir. Etnosentrizmin etkilerinden olan, salt içinde bulunulan kültürü “doğru” olan olarak nitelemek, beraberinde o kültüre ait olmayan her öğeyi yanlış olarak nitelemeyi de getirmektedir. İlâveten etnosentrik yaklaşım, sahip olunan kültürü yüceltme ve diğer kültürlerle arada olan farka vurgu yapma ve abartma eğilimini de içerisinde barındırmaktadır (Lusting and Koester, 2000:120-121).

Montaigne’e göre, “adetler ve görüşler söz konusu olduğunda, hiç kimsenin, ne bireyin ne halkın kendini model olarak sunma ve kendininkine yabancı her uygulamayı barbar olarak değerlendirme hakkı yoktur” (Bourse, 2009:33). Oysa ötekileştirme tam olarak kimsenin hakkı olmayan bu etiketleme süreci çerçevesinde cereyan etmektedir. Günümüzde bireylerin veya grupların sahip oldukları kültürel arka planları, onların ötekileştirilmesi ve toplumun ana öğeleri olmaktan çıkarılması için yeterli sebepler olarak görülebilmektedir.

Kültürel farklılıkları toplumu huzurunu tehdit edici bir öğe olarak görmek yerine, birlikte yaşamanın yeni biçimi olarak görmek, toplumsal barışın sağlanmasına etkili rol oynayacaktır. Bu farklılıkların yaratıcı yanları üzerine düşünmek ve bunları öne çıkarmak uygun olur, özellikle de çağdaş “birlikte yaşama”nın yeni biçimlerinin ve dolayısıyla bütün gezegen üzerinde gönüllü ya da zorunlu göç akımlarının yaratmakta olduğu uygarlıkların “melezlenme”sinin ortaya attığı sorunları yeni bir şekilde düşünmeye bizi

zorlayan yanları düşünmek gerekir. Kùltürlerin bir arada yaşamayı, hatta karşılıklı olarak birbirlerini keşfetmeyi giderek daha fazla öğrenmeleri gerekmektedir (Bourse, 2009:37). Çünkü günümüz dünyasının en önemli gündem maddelerinden bir tanesi farklılıkların yönetimi ve bir arada yaşama konularıdır.

1.3.Kent Olgusu

Kent, tarihin her döneminde içerisinde yüklenen birbirinden farklı anlamlarla şekillendirilmiş sosyal bilimler alanına dair bir kavramdır. Kent kavramı, Latince'deki yurttaşlık (civitas) ve hemşerilik gibi bir dizi kavramdan türetilmiş, İngilizce'de city, Fransızca'da cité, İtalyanca'da citta, İspanyolca'da ciudad kavramları olarak kullanılmaktadır (Holton, 1999:13).

Sanayi Devrimi sonrasında Batı'da kentlerin ve toplumsal yapıların değişmesiyle beraber ortaya çıkan sorunların anlaşılması ve çözümlenmesine yönelik ortaya çıkan sosyoloji bilimi, kent ve kentteki ilişkiler meseleleri ile ilgilenmektedir. Dolayısıyla, sosyolojinin kendisiyle beraber ortaya çıkması sebebiyle, kent ve kente dair konular her zaman için sosyolojinin doğrudan konusu olmuştur (Marshall, 1999:397; Şentürk, 2011:19).

19. yüzyıl sonrasında, Marksist veya Weberci klasik sosyoloji teorilerinde de şehirler ana sahne, şehirliler de başrol oyuncularları olarak konumlandırılmışlardır (Kolluoğlu, 2014:19). Özetle, kent ve kente dair toplumsal ilişkilerle ilgili çalışmalar, her dönem için sosyolojin temel konusu olmuştur.

Sosyolojide, kente dair net sınırlarla çerçevelenen bir tanım mevcut değildir. Benimsenen farklı yaklaşımlar, ele alınan farklı yönler itibarıyla kent kavramına dair tanımlamalar da çeşitlilik göstermiştir. Ancak bu tanımlamaların genelini; büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik olarak üç temel evrensel birleşen etrafında toplandığı söylenebilir (Marshall, 1999:397).

Kent, genel hatları ile "... tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği; belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türü" olarak tanımlanabilir" (Mimarlar Odası, 1971:5). Bir yerleşmeye kent özelliği kazandıran

öğeler; heterojenlik, hareketlilik, yarışma (rekabet), anonim ilişkiler, iş bölümü, yoğunluk, uzlaşma, çeşitlenme vb. olarak belirlenebilir (akt. Özer, 2013:272).

Kentin en önemli ayırıcı özelliklerinden bir tanesi sahip olduğu çeşitliliktir. Durkheim'ın mekanik dayanışma ve organik dayanışma, Tönnies'in ise Gemeinschaft ve Gesellschaft kavramsallaştırmaları (Tönnies, 2000:202-203) kentlerin sahip olduğu farklı tipleri belirtmektedir.

Weber'in ifadeleri ile; “Şehir, ortaya çıktığı her yerde –Ortaçağ'da, Antik Dönem'de, Yakın ve Uzak Doğu'da- dışardan gelen göçmenlerin toplandığı ortak bir yerleşim noktası olarak belirdi. Dolayısıyla şehir bünyesinde, her zaman için oldukça farklı türdeki toplumsal konumlardan unsurlar barındırmıştır” (Weber, 2000:132). Aristoteles de, şehrin farklı tür insanlardan oluştuğunu ve benzer insanların bir şehir meydana getiremeyeceğini belirtmiştir (akt. Sennett, 2011:47).

Kentlerin, tarih boyunca uğradıkları her türlü değişikliğe rağmen, içlerinde her zaman için farklılıkları barındırma durumları sabit kalmıştır. Kentlerin sahip oldukları farklılıklar beraberinde çeşitli toplumsal sorun ve çatışmaları da getirmektedir. Kente dair yapılan çoğu araştırmanın merkezinde de, kentin dinamikleri gereği ortaya çıkan bu sorunlar yer almaktadır.

Simmel'in “Metropol ve Zihinsel Hayat” başlıklı makalesinde, metropol yaşamının barındırdığı dinamiklerle ilk olarak kentli bireylerin -köy ve kasabalarda insanların olduğu gibi- duygusal hareket etme özgürlüklerini elinden aldığını ve zeka/düşümsellik çerçevesinde hareket etmeye yönelttiğini belirtmektedir (Simmel, 2013:318). Bu bakış açısı ve hayat tarzının getirdikleri de paradoksal olarak kent yaşamındaki toplumsal ilişkiler ile ilgili olarak belirleyici rol oynamaktadır.

Metropol yaşamı, bireyleri birbirlerine yabancılaştırır. Bu yabancılaşma hem bireylerin önceden sahip oldukları kırsala dair hayat tarzının değişikliği hem de edinilen/edilmek zorunda olan yeni kent kimliğinin beraberinde getirdiği dinamiklerle ilintilidir. Kentte kırsal yaşama dair duygusallığa yer yoktur, aidiyetlerden ziyade bireysellikle öne çıkılır ve farklı kimliklere sahip birçok grupta beraber yaşanır.

İnsanların sadece kendileri gibi olanlarla yaşadıklarında kendilerini daha rahat hissettikleri herkesin malumu olan bir toplumsal gerçektir. Örneğin yaşanan bölgedeki kişiler de sizin kadar yoksulsa kendinizi daha az yoksul hissedersiniz. (Sennett, 2011:249). Bu durum, benzeri birçok örnek için de geçerlidir. Bireyler, aynı yerleşim biriminde ikamet ettikleri kişilerle benzer özelliklere sahip olmak isterler. Kentte böyle bir homojenlik mümkün olmadığı için de kişiler birbirlerinden uzaklaşır ve birbirlerine yabancılaşırlar.

“Fiziksel yakınlık ile manevi uzaklığın el ele gittiği” kent yaşamında, kişiler zihinlerini meşgul etmemek ve kendilerine ahlaki sorumluluk edinmemek adına mevcut fiziksel yakınlığı işlevsiz hale getirme çabası içerisine girmektedirler (Bauman, 2015b:50). Erving Goffman “savunma amaçlı uyarımsızlaştırma” kavramsallaştırması ile bu temassızlık çabasını açıklamaktadır. İnsanlar sokakta yürürlerken bedenlerini nasıl kullandıklarını etkilediğini göstermeye çalışır. İnsanlar birbirlerine en başta bu sınıflayıcı bakışla baktıktan sonra, mümkün olduğunca az fiziksel temas riskine girecek şekilde yürürler ya da mevzi alırlar (akt. Sennett, 2011:329).

Türkiye’de hangi yerleşim birimlerinin kent sayılacağına yasal düzenlemeler ve kurumsal kabuller arasında farklılıklar mevcuttur. Köy Kanunu’na göre, nüfusu 20.000’den fazla olan yerleşim birimleri, Belediye Kanunu’na göre nüfusu 2.000’den fazla olan yerleşim birimleri ve Devlet İstatistik Enstitüsü’ne göre de sadece il ve ilçe statüsünde bulunan yerleşim birimleri nüfuslarına bakılmaksızın kent olarak tanımlanmaktadır (Topal, 2004: 288-289).

Bu farklılıklar sebebiyle, yapılacak olan akademik çalışmalarda kent sayısı, kentli nüfus oranı vb. veriler konusunda karışıklıklar yaşanmaktadır. Örneğin; Köy Kanunu ve Devlet Planlama Teşkilatı ölçümleri esas alındığında, Türkiye’deki kent sayısı 348, kentli nüfus ise yaklaşık %76 olarak hesaplanmaktadır. Ancak Devlet İstatistik Enstitüsü’nün il veya ilçe olma kriterleri dikkate alındığı ise kent sayısı 915’e yükselmekte, kentli nüfus oranı ise %65’lere düşmektedir (Topal, 2004:290-291).

Kavramsal olarak net bir tanıma sahip olmayan kentin, Türkiye özelinde de sınırları tam olarak belirlenememiştir. Ancak, İstanbul gibi, kente atfedilen tüm özelliklere sahip olan

yerleşim bölgelerinin, kente dair araştırmalarda kuşkusuz yer alabileceği gerçeği aşikârdır.

İstanbul, diğer bütün metropoller gibi, bir örneklikten ziyade, çeşitlilik gösteren, heterojen bir nüfusa sahiptir. “Bir mozağin kenarları sert parçaları misali, çoğunlukla birbirinden ayrı düşen toplumsal grupların ve kültürlerin bir arada var olduğu bir çoğulluktur. Nüfusun dörtte üçü başka yerde doğmuş bir göçmenler kentidir. Bu anlamda, “İstanbullu kimdir?” sorusu retorik bir soru olmaktan öteye gidemez. Gerçek İstanbullu bir “mit”tir” (Öncü, 2013:117).

Ancak tüm bunlara rağmen, İstanbul’da yaşamak, İstanbullu olmak, “günlük deneyimle zaten “bilinen” ve bu yüzden söylenmeden anlaşılan bir dizi ayrıcalığı, seçkinliği yetkinliği aynı anda hem yoğunlaştıran hem çağrıştıran tanımlamalardır. Sayısız ve sürekli yer değiştiren bir kültürel hiyerarşiler metropolünde, İstanbullu olmak seçkin kültür ile halk kültürü arasındaki sınırdaki nöbet beklemektedir” (Öncü, 2013:117).

Son kırk yılda İstanbul, ülkenin neredeyse diğer tüm bölgelerinden çeşitli dönemlerde kitlesel göçler almaktadır. İstanbul’a göç edenler, beraberlerinde getirdikleri birbirinden farklı kültürel özellikleriyle kentte farklı olan grupların yerleşmesine neden olmuşlardır (Erder, 2013:197). Bu çeşitliliğin bir aradalığı da kentleri farklılıkların merkezi haline getirmiştir.

1.3.1. Kentsel Mekânın Kullanımında Farklılıklar ve Ötekilik

Sahip oldukları yoğun nüfus oranları ve heterojen yapılarıyla kentler, bireylere karmaşık bir yaşam alanı sunmaktadırlar. Modern eğilimlerin kişileri tek tipliliğe yönlendirmelerinin hayatların her aşamasına sirayet etmesiyle beraber, kent yaşamının bu karmaşık yönü önemli bir çatışma sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentteki egemen öznenin diğerlerinin varlığından duyduğu rahatsızlık herkesin malumu olan bir toplumsal gerçekliktir. Bu yaklaşım kentsel mekânların kullanımları üzerinde etkili olmuş ve kenti şekillendirmede rol oynamıştır.

Kent yaşamı bireye çelişkili duygular içeren bir deneyim sunar; kişileri hem iter hem de çeker. Ancak kişileri iten ve çeken kentin aynı yönleridir. Kentin içerdiği çeşitlilik bir korku kaynağı olmakla beraber aynı zamanda yeniliğin ve sürprizlerin eksik olmadığı atmosferiyle karşı koyulması zor çekici ve baştan çıkarıcı bir gücü de vardır (Bauman,

2014a:86). Bu sebeple de kentler hem en yüksek nüfus oranlarına sahiptirler hem de kentli bireyler yaşam alanlarına dair genel olarak memnuniyetsizlik içerisindeyler.

Kentsel mekânlar, çeşitli sosyal içeriklere sahiptirler (Bal, 2015:29). Bu sosyal içerikler, kentlerde görülen değişimlerle ilintili olarak şekillenmektedir. Örneğin, modern dönemde, kentlerde izlenen kentsel ayırım politikaları mekânların sosyal içeriklerine yön vermiştir. Bu kentsel ayrımlar, ağırlıklı olarak egemen öznenin talebi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Belirsizliğe tahammülü olmayan egemen özne, yabancı olanla iletişimi en aza indirmek ister. Bunu sağlamanın yollarından bir tanesi de ortak paylaşım alanlarını minimuma indirmek olmuştur. Böylelikle diğerleri kentin “ana” mekânlarının dışına itilir, hem de egemen özne kendisine korunaklı bir bölge oluşturmuş olur. Tüm bu süreç, farklılıklar arasındaki temassızlığı besleme üzerine kuruludur.

Kentsel ayırımın temel hedefi, diğerlerini dışarda tutmaktır. Bauman’ın ifadesiyle “kentsel mekânın hiçbir zaman ulaşılabilen, her zaman hedeflenen ideali belki de, spagettiye andıran bir çevre yolları, işlek caddeler ve kent otoyolları labirentleriyle bağlanan, duvarlarla çevrili ve iyi korunan bir dizi küçük kaledir” (Bauman, 2011:194). Günümüz kentlerinin, Bauman’ın bahsettiği bu yapıya çok yakın olduklarını gözlemlemek mümkündür.

Günümüzde görünüşe göre ayırım pratik değerini yitirirken, mekâna göre ayırım önem kazanmaktadır (Bauman, 2015b:76-77). Bu korunaklı mekânlara örnek olarak; yoğun korumalı iş merkezleri, rezidanslar ve –yaşam alanı başlığı altında pazarlanan- çeşitli siteler, alışveriş merkezleri vb. sıralanabilir. Bu oluşturulan “korunaklı mekânlara” sadece “seçilmiş” kişiler dâhil edilir. Dolayısıyla egemen özne, o mekânları kullanarak talep ettiği –diğerlerinin olmadığı- homojen bir ortamda günlük aktivitelerini sürdürebilmektedir.

“Korunaklı topluluklar”, Amerika’da doğdu, sonrasında Avrupa’da yayıldı ve son olarak Türkiye gibi “gelişmekte olan” ülkelere sızdı. Bauman, korunaklı toplulukları; etrafı duvarlarla çevrili, her canı isteyen içeri giremediği, silahlı güvenlik elemanları, kapalı devre televizyonlar ve alarm sistemleriyle donatılmış yapılar olarak tanımlamaktadır. Bu korunaklı toplulukların homojen yapıları sayesinde, içeriye giren bir yabancı hemen fark edilir (Bauman, 2014a:87-88). Bu konutlara servet ödeyenleri talebi de tam olarak bu

yöndedir; içeriye –kaygı ve güvensizlik sebebi olarak nitelendirdikleri- diğerlerinin sızması.

Egemen özne, yaşamının çoğu bölümünü bu korunaklı bölgelerde geçirmek üzere organize eder. Evden çıkıldığında okul ya da iş yerine gidilir, sonrasında ya bir alışveriş merkezi, konser, üye olunan bir kulüp vb. yerlere gidilir ve sonra tekrar eve dönlür. Tüm bu süreçte kullanılan özel araçla da hiçbir aşamada diğerleriyle karışma ihtimali doğuracak bir hamlede bulunulmaz.

Gerçek temeli olan ya da olmayan tüm kaygılarımızı, korunaklı alanlara, güvenlik görevlileri ve kameralarla çevrilen yüksek duvarların ardına sığınarak önleyeceğimiz sanıyoruz. Ancak bu gerçekçi bir yaklaşım değildir. Bize “güvenlik” vaadiyle pazarlanan bu korunaklı alanlarla, kullanılan ileri teknolojik ürünler, yeni ve gelişmiş olan aletlere bağımlılık giderek artar. Bu durumda da etraftaki aletlerin “arıza yapma” korkusu artar. (Bauman, 2014a:89-90). Neticede oluşturulduğu düşünülen güvenli, steril, düzenli, homojen vb. özelliklere sahip olan ortamın zedeleneyeceği korkusu sürekli olarak canlı tutulur.

Son olarak, Bauman’ın ifadeleri ile toparlayacak olursak; “kişi, her yabancıyı içinde barındırdığı tehditten endişe duymakla ne kadar fazla ve yabancılarla birlikte ne kadar az zaman harcarsa, “beklenmeyene duyduğu hoşgörü ve takdir” o kadar azalır, aynı şekilde şehir yaşamının canlılığı, çeşitliliği ve zindeliğiyle yüzleşme, başa çıkma, bunu takdir etme ve bundan zevk alma yetisi de o kadar azalır. Korkulardan kurtulmak için kendini bir rezidansın içine hapsedmek çocukların yüzmeyi en güvenli şekilde öğrenmesini sağlamak için havuzdaki suyu boşaltmaya benzer...” (Bauman, 2014a:89-90).

BÖLÜM 2: ÖTEKİ İLE BERABER YAŞAMA

2.1. Öteki ile İletişimi Etkileyen Faktörler

2.1.1. Kalıpyargının (Stereotip) Oluşumu

Yunanca *stereos* (katı) ve *typos* (damga) sözcüklerinden türetilip on sekizinci yüzyılın sonunda teknik bir terim olarak kullanılan stereotip (kalıpyargı) kavramı, genellikle aşağılayıcı bir anlam yüküyle kullanılmaktadır (Marshall, 1999:701).

Muzafer Sherif ve Carolyn Sherif'in, *An Outline of Social Psychology* eserinde iç grup ve dış grup yaratım sürecinin deneysel olarak nasıl oluşturulduklarına dair yer alan örnekte stereotiplerin öğrenilmekten ziyade yaratıldıklarını tespit etmişlerdir. Bu deneyde, erkek çocuklar için düzenlenen bir kamptaki etkinlikleri, özel olarak o şekilde yaratılmış iki kulübün ödülü kazanmak için birbirleriyle yarışmak zorunda oldukları bir biçimde programlanmıştır. Kamp süresince, bu kulüplerin üyeleri arasında - başlangıçta her kulüpte eşit sayıda arkadaş bulunmasına rağmen- zamanla bir düşmanlık gelişmiş ve birbirlerinin stereotipleri oluşmaya başlamıştır (Marshall, 1999:560).

Stereotip terimi, genel olarak diğer insanları içine yerleştirdiğimiz kategorileri ifade etmektedir. Bu sebeple stereotipleri dâhil olduğumuz veya olmadığımız gruplardaki bireyleri tanımlamak için kullandığımız basitleştirilmiş betimsel kategoriler olarak tanımlayabiliriz (Bilgin, 2003:367).

William Gudykunst, kalıpyargıların üç temel özelliğini şu şekilde sıralamaktadır;

- 1- Biz diğerlerini kolayca tanımlayabileceğimiz özelliklere göre kategorileştiririz,
- 2- Belirli niteliklerin kategori içindeki insanların hepsine uygulanabileceğini varsayarız ve belirli bir kategori içindeki kişiyi, diğer kategorilerdeki insanlardan ayrı tutarız,
- 3- Kategoriyi bireysel olarak dâhil olan insanların gruplarıyla ilgili özelliklere sahip olduğunu düşünürüz (akt Gudykunst, 2015:128-129).

Kalıpyargılar diğerleriyle olan ilişkilerimizde onları kişiliksizleştirmemize neden olur, onları birey olarak değil bir grup üyesi olarak düşünürüz. Onlara dair önceden sahip olduğumu çeşitli yargılar davranışımıza yön verdiği için, onların bireysel özelliklerine

çok az önem veririz (Gudykunst, 2015:138-139). Oysa ötekiler kendi gruplarının tipik üyesi olmayabilirler. Kişisizleştirmek yerine karşımızdakini birey olarak değerlendirmeye çalıştığımızda kafamızdaki etiketlerin ötesinde özellikleri görebileceğimiz / fark edebileceğimiz yadsınamaz bir gerçektir.

“Stereotip, aralarındaki farklılıkları göz önüne almaksızın bir grubun hemen hemen bütün üyelerine aynı karakteristik özellikleri atfederek bir grup insan hakkında genelleştirme yapmaktır. Stereotipler bir kez oluştu mu yeni bilgilerin ışığında değiştirilmeye direnirler” (Aronson, Wilson ve Akert, 2012:752). Stereotiplerin, iletişimi etkileyen ve önyargıyla yakından ilişkili bir norm olmasına neden olan aslında tam olarak bu bahsi geçen dirençtir. Stereotipleştirilen algılarla, kişiler edinebilecekleri, önceden sahip oldukları bilgileri değiştirebilecek veya dönüştürebilecek bilgilere kapalıdır. Zamanla spesifik alanlarda sahip olunan stereotipler, önyargıya dönüşür ve sonrasında değişmesi daha da güç olan bir hal alır.

Kalıpyargı ve önyargı birbirlerine sıklıkla karıştırılan kavramlardır. Bu iki kavram birbirinden farklı ancak birbirleri ile yakından ilişkili olan, birbirlerini bütünleyen kavramlardır. “Stereotipler, genellikle sözel ifadelerle ortaya konmaktadır, önyargılar ise, daha geniş bir ifade alanına sahiptir; stereotip, daha ziyade tekbiçimli bir nitelik taşırken, önyargı, çok sayıda stereotipi (örneğin ırk, din, cinsiyet stereotipleri) kapsayabilir” (Bilgin, 2003:367-368).

Aslında her iki kavram da sosyal gerçekliği kabaca şematize etmeye yarayan sürecin birer ögesidir. Göregenli’nin özetle belirttiği üzere: “Kalıpyargı da önyargı da, insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerini biçimlendirme işlevi görür. Kalıpyargılar, belirli bir objeye ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran, böylece onlar hakkında karar vermeyi kolaylaştıran, önceden oluşturulmuş birtakım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihninizde oluşturduğumuz imgelerdir. Bu imgeler tıpkı dış dünyadaki objelerin gerçek özellikleri gibi rol oynarlar. Özellikle yeni olgu, obje ya da grup ile karşılaştığımızda, onlarla ilgili bilgimiz bu tür imgeler ışığında biçimlenir. Böylece kalıpyargılarımız yoluyla, yeni olguyu/grubu gerçekte olduğu gibi ya da gerçek özellikleriyle değil, düşünce eğilimlerimize göre algılarız” (2012:7).

Kalıpyargıların önyargı oluşumuna neden olma süreci şu şekilde özetlenebilir:

“Kalıpyargı oluşturma süreci iç grup sempatisizliğini ve dış grup ayrımcılığını belirgin biçimde artırır. İç ve dış grup ayrımlaştırmasının süreçlerini inceleyen Sosyal Kimlik Kuramı’na göre, iç grup taraftarlığı sadece dış grup üyelerini tektipleştirmez; ayrıca iç grup üyelerinin birbirlerinin özelliklerini, hatta inançlarını benzer algılamalarına yol açar. Kalıpyargı oluşturma sürecinde, dış grup üyelerinin inançları da tektipleştirilir; böylelikle dış grubun görüşlerinin iç grubun görüşlerine benzemediği inancı güçlenir. Bilişsel düzeyde herhangi bir biçimde yaratılan ‘biz ve onlar’ farklılaşması, iç grubun lehine davranmak için yeterli bir koşul gibi görülür. Bunun sonucunda iç ve dış grup arasındaki sınırlar güçlenir ve ayrımcılığı oluşturan mesafe, kendini gerçekleştiren bir kehanet gibi kendiliğinden oluşur” (Göregenli, 2012:8).

Sahip olunan kalıpyargılar her zaman önyargıya dönmemektedir ancak stereotipler, önyargıları besleyen ve koruyan önemli bir mekanizmadır (Bilgin, 2003:367).

2.1.2. Önyargının Oluşumu

Ötekileştirme sürecinin temel unsurlarından bir tanesi olan önyargı çoğunlukla olumsuz inançlar içeren bir tutum, bir taraf tutma biçimidir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde önyargı; “bireyde başka bireylere, toplumsal kümelerle karşı sevgi ya da düşmanlık duygusu uyanmasına yol açan, koşullanmış bir duygusal tutumu yansıtan yalınkat inanç, kanı, genelleme” şeklinde tanımlanmaktadır. Önyargı kavramı, Gordon Marshall tarafından Sosyoloji Sözlüğünde ise şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir şeyin ya da kişinin aleyhine (veya bazen lehine) olarak, önceden oluşturulmuş bir kanaat ya da yanlılığı gösterir. Tabii yanlılığın olumsuz olduğu gibi olumlu da olabildiğini, oysa önyargının son derece yaygın biçimde bir gruba veya üyelerine yönelik negatif ya da olumsuz bir tutumu ifade ettiğini unutmamak gerekir. Önyargı, gerçeklik karşısında sınanmamış, daha çok kişinin kendi duygu ve tutumlarına bağlı stereotipleşmiş inançlarla karakterize edilmektedir” (Marshall, 1999:559).

Dünyayı anlamlandırmak için çeşitli sınırlar çizer ve kendimize yabancı olarak gördüğümüz insanları kategorileştiririz (Gudykunst, 2015:173). Bu kategorileştirmeyle beraber yabancılarla aramızdaki farkı da ortaya koymaya çalışırız. Kategorileştirme sürecinde diğerlerini çeşitli etiketlerle kodlamamız beraberinde zihnimizde önyargı oluşumuna da zemin hazırlamış oluruz. Zira önyargının diğer bir tanımı da belirli bir sosyal kategoriye mensubiyete dayanarak peşin hüküm vermektir (Gudykunst, 2015:145).

Önyargılar, doğuştan sahip olunan değil sonradan öğrenilen davranışlardır. Çevremizdekilerden gördüğümüz tutum ve davranışlar sonrasında bizim de sahip

olduğumuz, başka bir deyişle görerek, örnek alarak öğrendiğimiz davranışlardır. Araştırmalar göstermektedir ki, çocuklar önyargılarının önemli bir bölümünü daha okula gelmeden ailesi içinde edinmektedir (Tekeli, 2014:3). Sonrasında eğitim süreci ve sosyal çevre şartlarının da etkisiyle aileden gelen önyargı pekiştirilmektedir.

Önyargı eğilimi her bireyde aynı oranda görülmemektedir. Bazı insanların farklılıklara bakışı onları kültürel zenginlik aracı olarak görmek üzerine iken bazı insanların da dünyayı keskin ve uzlaşmaz zıtlara göre algılamaya ve kendilerinden farklı olan ya da görünen herkese derin bir kin beslemeye özellikle yatkın oldukları gözlemlenebilmektedir. Önyargıları fazla olan insanlar normalde tek tiplilikten yanadırlar, kurallardan sapmaya pek tahammül edemediklerinden de güçlü bir iktidar fikrinin destekleyicisidirler. Bu tür davranış kalıbıyla nitelenen insanların otoriter kişiliğe sahip oldukları söylenir. (Bauman, 2015b:59).

Önyargılar, genel olarak hakkında pek bilgi sahibi olmadığımız kişilere karşı sahip olduğumuz yanlı tutumlardır. Aslında herkes biraz önyargıdır, bu kaçınılmaz ve aynı zamanda da doğal bir durumdur. Fakat bu durumun yönetimi, yani önyargılara göre hareket etmek veya önyargıları asgari seviyede tutmayı başarmak kişinin elindedir. Ancak şu da kaçınılmaz bir gerçekliktir ki çok düşük seviyelerde önyargılı olan insanlar bile kendilerine benzeyen insanlarla etkileşimi tercih ederler çünkü böylesi, yabancılarla iletişim kurmaktan daha rahat ve daha az streslidir (Gudykunst, 2015:145). İlaveten, yabancılarla kurulan iletişim gibi ekstra bir çaba da gerektirmemektedir. Önyargıları aşarak karşımızdaki hakkında nesnel düşünmeyi başarabilmek; daha çok bilgi edinmeye çalışmak, iletişim süreci ve öncesinde düşünceli hareket etmeye çalışmak ve karşımızdaki kişiyi birey olarak değerlendirmeye çalışmak gibi etmenlerle sağlanabilir.

Herkes biraz önyargılı olsa da önyargı eğilimi kişilerde farklı oranlarda görülmektedir. Bazı insanların diğerleriyle aralarında olan farklılıkları, hayat bakış açıları sebebiyle aşılamayacak keskin ve uzlaşmaz zıtlıklar olarak görebilmektedir. Bu tip kişiler kendinden farklı olan ya da görünen kişilerin tamamına derin bir kin besleme konusunda yatkınlık gösterirler. Bu tür durumlarda zenofobi⁵ kendini göstermektedir (Bauman, 2015b:59). Kendinden farklı olana karşı önyargılarla başlayan dışlayıcı ve ayrıştırıcı

⁵“Yabancı” olan her şeye düşmanlık etmek. Detaylı bilgi için bakınız: Sosyolojik Düşünmek, Zygmunt Bauman, s.59.

tutum aşama aşama ilerleyerek zenofobiye kadar ulaşır. Bu durumda toplumsal ilişkileri düzenlemek daha zor bir hal almaktadır.

Zygmunt Bauman'ın, *Sosyolojik Düşünmek* adlı eserinde belirttiği üzere “önyargıları fazla olan insanlar normalde inatla ve tutkuyla tektiplikten yanadır. Katı davranış kurallarından herhangi bir sapmaya pek tahammül edemezler ve bundan dolayı insanları hizaya sokan güçlü bir iktidardan yanadırlar. Bu tür davranış kalıbıyla nitelenen insanların *otoriter kişiliğe* sahip oldukları söylenir” (Bauman, 2015b:59). Güçlü bir iktidardan yana olmalarının temel sebebi de, sahip oldukları aşırı düzeydeki düzen, tektiplik ve sterillik endişelerinin ancak bu şekildeki bir yönetimde sağlanacağını düşünmeleridir.

2.1.2.1. Önyargı ve Öteki İlişkisi

Zihnimize oluşturduğumuz önyargılar çerçevesinde öteki ile kuracağımız olası iletişimleri kendi kendimize zorlaştırmakta ve sağlıklı olarak devam etmesini engellemekteyiz. Öteki ile olan iletişimimizde önyargılarımız dört ana kategori çerçevesinde toplanabilir: Bunlardan ilki, “onlar farklıdır (kültür, zihniyet anlamında)” düşüncesidir. İletişimin başlangıcında karşımızdakini “o farklıdır” şeklinde etiketlememizle beraber sonrasındaki tüm aşamaların sağlıklı işlemesine farkında olmadan da olsa ket vurmuş oluruz. Zihnimize yerleşen “o farklı” algısı çerçevesinde iletişim halinde olduğumuz bütün süreç çerçevesinde yapılan her hareketi yorumlamamız karşımızdakinin “zaten bizden farklı olduğu” üzerine olmaktadır. İkinci kategori, “kendilerini adapte edemiyorlar” düşüncesidir. Bu düşüncenin temeli kendimizi özne olarak tanımlamak sonrasında ötekiyi ikincil bir konuma oturtmamıza dayanmaktadır. Dolayısıyla bu önyargı çerçevesinde kendi birincilliğimizi tasdik ediyor ve sonrasında ötekilerin bize uyum sağlamaları gerektiğini zihnimize tekrar vurguluyoruz. Fakat sonuç olarak kendi kendimize adapte olamadıkları kanısına vararak aramızdaki iletişimi bir aşama daha zorlaştırıyoruz. Üçüncü kategori “olumsuz davranış sergiliyorlar (başta belalar, suç işliyorlar)” kanısıdır. Bu önyargı da aslında içerisinde bir paradoks bulunmaktadır. Çok sık rastlanan bir önyargı olan ötekiyi suç ile ilişkilendirmek bir süre sonra gerçekten ötekiyi suça itmektedir. Çünkü duruma tersten bakıldığında öteki bir suçu işlese de işlemese de toplum tarafından suçla olarak etiketlenmektedir. Dolayısıyla bir süre sonra, toplum tarafından ötekileştirilenlerin zihninde her şartta suçlu görülmesi

durumunun sonucu olarak suça meylettikleri görülebilmektedir. Dördüncü kategori ise “bizim çıkarlarımızı (sosyal, ekonomik) tehdit ediyorlar” algısıdır. Bu algı aslında beraber yaşanılan toplumda bir bütün olduğumuzu düşünmemenin getirdiği bir sonuçtur. Sosyal ve ekonomik olarak kendimizi ve diğerlerini farklı kategorilendirmemiz sebebiyle sosyal ve ekonomik çıkarlar da birbirinden ayrı düşünölmektedir (akt Gudykunst, 2015:151).

Önyargılı iletişim, açık ya da gizli kalıpyargıları, önyargılı tutumları ya da ayrımcı niyetleri içermektedir. Önyargılı iletişimin, nefret söylemi, yazılı ayrımcı politikalar ve aşırı semboller (örneğin gamalı haç) gibi apaçık belli biçimleri olsa da, büyük bölümü daha **inceliklidir** (akt Gudykunst, 2015:150). Önyargılı iletişimin incelikli biçimleri, toplumun birlik ve bütönlüğünü açık biçimleri kadar hatta belki de daha fazla tehdit etmektedir. Açık biçimlerde niyet tam olarak belli iken, incelikli biçimler hepimizde bir parça da olsa görölebilecek nitelikleri içermektedir.

Önyargının ikili ilişkilere en fazla zarar vermesinin nedenlerinden bir tanesi, önyargının kendisini ikili ahlaki ölçütler biçiminde de göstermesidir. Bu sebeple, iç grup ve dış grup arasında yapılan davranışlar veya sahip olunduğı düşünölen haklar arasında ikirciklilik mevcuttur. Bauman’ın da belirttiğı üzere:

“İç grup üyelerinin kendilerine doğal olarak hak gördüğü şey, dış gruptan insanlar için yapıldığında bir lütuf ve iyilik eylemi olmaktadır; tersine, iç grup üyeleri söz konusu olduğunda övgüye değer bir fedakârlık eylemi olarak el üstünde tutulan şey, eğer bir dış grup üyesi tarafından yapılmışsa “sıradan insani nezaket” sayılıp önemsiz görülür ya da görmezden gelinir. En önemlisi, kişinin dış grup üyelerine karşı kendi yaptığı kötölükler vicdan ahlakıyla çelişmeyen şeylermiş gibi görülürken, çok daha az zararlı eylemlerin düşman tarafından yapılması durumunda bu eylemlerin şiddetle mahkûm edilmesi beklenir. Önyargı insanları, dış grubun amaçları söz konusu olduğunda, asla haklı görölmeyecek araçların kendi davalarının yürütölmesinde kullanılmasını onaylamaya iter. Aynı eylemler, hangi tarafın yaptığına bağılı olarak bazen övgüyü bazen de yergiyi hak ederek farklı isimler alır” (Bauman, 2015b:58-59).

Önyargı yaygın bir sorun olmakla birlikte aynı zamanda tehlikeli bir sorundur da. Çünkü önyargı, düşman olarak görölenlerin veya kendi grubuna ait olmayanların kötölüklerini abartarak, etkili iletişim için en önemli unsurlardan olan adalet ve hoşgörü normlarının daha geri plana atılmasını sağlar. (Marshall, 1999:560). Bir gruptan hoşlanmamak önlenemez hale gelerek yoğun bir nefrete ve bu grubun üyelerinin insandan daha aşağı olduğunu düşüncesi ile işkenceye, cinayet, hatta soykırıma dönüşebilir. Her önyargılı inanış cinayetle ya da soykırımla sonuçlanmasa bile, kurbanlarına daha az dramatik

şekillerde de olsa acı çektirir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012:748). Toplumdaki veya toplumlararasıdaki iletişim bozuklukları, sonraki merhalelerde önü alınamayan facialara dönüşebilmektedir.

2.1.3. İç Grup & Dış Grup Bariyerleri

Kendimizi ve çevremizdekileri tanımlarken genel olarak grupta eğilimi içerisindeyizdir. Herhangi bir gruba üye olmak önemli bir motivasyondur çünkü hem bizim için hem de diğerleri için belirsizliği ortadan kaldırır ve eylemlerimiz için bize yardımcı olur (akt Gudykunst, 2015:89). En genel gruplandırma biçimi ise kişileri iç grup veya dış grup üyeleri olarak ayırmaktır.

İç gruplar, “mutlu olmalarını istediğimiz, eşit oranda karşılık beklemeden işbirliği yapmaya gönüllü olduğumuz, kendilerinden ayrılığın mutsuzluk hatta acı verdiği insan gruplarıdır” (akt Gudykunst, 2015:90). Dost olmamız, ortaklık kurmamızın öğretilmediği gruplar ise dış gruplardır. Dış gruplar mutlu olup olmamalarını mesele etmediğimiz, işbirliği yapmak için karşılık beklediğimiz insan gruplarıdır. İç gruplar ve dış gruplar arasında ayırım yapma eğilimi evrenseldir (akt Gudykunst, 2015:90).

Dış gruba karşı olan güvensizlik, kuşku, saldırganlık ve düşmanlık hissi bir önyargı doğurur ve zamanla bu, önyargı tarafından ilerletilir. “Önyargı, "onlar" ve "biz" ayrımını kapsayan iç-gruplar ile dış-grupların varlığının hem bir sonucudur, hem de onu güçlendirmektedir” (Marshall, 1999:559-560). Dolayısıyla dış grup oluşturma ve önyargı arasında aslında ikircikli bir ilişki bulunmaktadır. Önyargılar, dış grubun niyetlerinin iyi olabilmesi ya da düşmanlar ne söylemişse onu demiş olabilecekleri ve barış önerilerinin samimi ve gizli dürtülerden arınmış olabilmesi ihtimalinin kabul edilmesini engeller (Bauman, 2015b:58). Önyargılar sebebiyle iç grup ve dış gruba yaklaşım, davranışların değerlendirilmesi değişir. Dış grubun söylem ve eylemleri oldukları gibi değil de önyargılar doğrultusunda yüklenen anlamlarla değerlendirilmektedir. Dış grup üyeleri olumlu bir davranışta bulunsada dahi bu ihtimali göz önünde bulundurmada yerine farklı anlamlar yükleyerek değerlendirmek tercih edilmektedir. Dolayısıyla, önyargılar sebebiyle dış gruptakilerin hiçbir davranışı nesnel kriterlerle değerlendirilmemektedir. Bu durum da iki grup arasındaki anlaşmazlıkları arttırarak, aradaki “düşmanlık” hissini beslemektedir.

Gruplara ayrılma eğilimi kadar, karşımıza çıkan herhangi bir yabancıyı salt dâhil olduğu grup üzerinden değerlendirme eğilimi de çok yaygındır. Tanımak istediğimiz kişiyi ilk olarak onu içinde sınıflandırdığımız grubun genel tipine taşınmış, yükseltilmiş ya da indirgenmiş şekilde görürüz (Simmel, 2005:36). Bu durum yabancılarla etkili iletişim kurmayı engeller. Çünkü etkili iletişim kurabilmenin en önemli basamaklarından bir tanesi yabancıyı birey olarak değerlendirebilmektir. Etkili iletişim kurabilmek için yabancıları dâhil oldukları gruptan sıyrabilmek gerekmektedir. (Gudykunst, 2015:36).

Grup aidiyeti kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerine yön vermesi bakımından belirleyici bir niteliğe sahiptir. Grup üyeleri gruplarının diğer üyelerine salt kendi gruplarına olan aidiyetlerinden ötürü sorgulamayan varsayımla bakarlar. Bu varsayım, sahip oldukları ortak hayat temeli ile ilişkilidir (Simmel, 2005:37). Bunun tam tersi olarak da aynı gruba ait olmadıklarını salıp oldukları stereotipler ve stereotiplerin beslediği önyargılarla yaklaşır.

İnsanlar oluşturdukları birbirinden farklı özelliklere sahip grupların tamamında özel ihtiyaçlar ve belirli çıkarlar uğruna bir araya gelirler. Bu anlamda grupların nasıl bir amaca hizmet ettiğinin önemi yoktur. İçeriklerinden bağımsız olarak hissedilen aidiyet duygusu her türlü grupta ortaktır. Özel içerikleri ne olursa olsun “bütün bu topluluklara insanın başkalarıyla bir bağı olduğu ve bireyin yalnızlığının birliktelik içinde, başkalarıyla kurulan bir birlik içinde dağılıp gitmesi hissi ve bu histen alınan tatmin eşlik eder. Genelde her türlü topluluk oluşturma saikinde, topluluk olarak topluluğa verilen özel bir önem hissi de söz konusudur, insanı bu varoluş biçimine iten ve genellikle bu tikel topluluğu taşıyan nesnel içerikle ancak daha sonradan ilgilenen bir dürtü söz konusudur” (Simmel, 2005:135).

Toplum içerisindeki gruplar baskın olan ve olmayan gruplar olarak da ikiye ayrılmaktadırlar. Çoğunlukla baskın olmayan gruplara mensup kişiler öteki/yabancı olarak algılanırlar. Karşı karşıya kaldıkları ötekileştirilme süreci sonrasında toplum içerisinde marjinalleştirilirler. Sonrasında baskın olan grupla ilişkileri şu üç türden biri doğrultusunda ilerler: Asimile olarak egemen kültürün bir parçası haline gelebilirler, ayrılma politikası izleyerek baskın gruplara kurabilecekleri ortak bağları reddedebilirler, uzlaşarak baskın grup mensuplarını baskın olmayan grup mensuplarını kabul etmeleri doğrultusunda ikna etmeye çalışabilirler (Gudykunst, 2015:364-365).

2.2. Ötekilik ve Toplumsal Süreçleri

Günümüzün küreselleşen dünya düzeninde, toplumlar yaşam biçimleriyle bir yandan gittikçe birbirlerine benzerken bir yandan da etnik (kültürel, dinsel, ırksal vb.) düzeyde daha keskin farklılıkların ortaya konmasıyla beraber kendi içerisinde ayrışmalara yönelmektedirler (Say, 2013:154). Bu ayrışmalar, toplum içerisinde gruplara bölünmeye yol açmakta ve beraberinde “öteki/yabancı” algısının oluşturulmasına ve pekiştirilmesine de zemin hazırlamaktadır.

Dünyayı anlamlandırma ve tanımlama sürecimizde, zihnimizde çeşitli sınırlar çizer ve kategoriler oluştururuz. Sonrasında kendimizden farklı olarak tanımladıklarımızla iletişimimizi de bu kategoriler çerçevesinde yürütürüz. Bu kategorileştirmeyi; farklı olmaya dair ihtiyacımızı (otonomi) ve bağlanma ihtiyacımızı dengeleyebilmek adına esnek tutmalıyız. Hem farklı olmaya hem de birbirimize bağlı olduğumuzu hissetmeye ihtiyaç duyarız. Sınırlarımızın çok katı olduğu durumda, kendimizi çok yalnız hissederiz ancak yeterli sınır çizilmediği takdirde de kendimize dair spesifik bir tanımlamamız kalmaz. Dolayısıyla iki durumu da dengede tutmak adına kategorileştirmeyi esnek tutmak olumlu sonuçlar doğuracaktır. Esnek kategoriler ve esnek zihin kurulan iletişimin daha etkili olmasını sağlayacaktır (Gudykunst, 2015:173).

Kategorileştirmenin bir sonucu olan gruplara ayrılma durumu da iletişimi etkileyen süreçlerdendir. İletişimin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi adına, gruplar arası farklılıkların da benzerliklerin de gereğinden fazla üzerinde durulmamalıdır. Dışarıdan gelenlere yer açma zorunluluğu ve onların da kendilerine yer bulma ihtiyacı taraflar arasında gerilim yaratır ve iki tarafı da farklılıkları abartmaya iter. Farklı koşullarda ortaya çıksa göz ardı edilebilecek küçük meseleler, göze batar ve birlikte yaşamaya engel olarak lanse edilir (Bauman, 2015b:60). Salt farklılıkların üzerinde durmak iki tarafı birbirinden uzaklaştırabilir. Ancak aynı zamanda sadece benzerliklerin üzerinde durmak da farklılıkların üstünü örteceğinden, farklılıklar ortaya çıktığında çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir.

İletişim sürecinde grup etiketleri üzerinde durmak yerine yabancıların kendilerini nasıl isimlendirmek istediklerini anlamaya çalışarak hareket edilebilir. Bu onların benlik kavramlarını destekleyecek bir iletişim yolunu seçmek demektir (Gudykunst, 2015:238).

Paradoksal bir şekilde, kendinin kabulü ötekinin kabulünden geçer. Bourse'a göre, öteki, kendi kimliğimiz ve varlığımızın kaçınılmaz ufkudur. Bizim için, hem kültür hem uygarlık boyutu olan bir yaşam boyutu çizer. Bir kimlik sahibi olmak, daima ötekiyle ilişkiyi varsayar (Bourse, 2009:115). Çünkü kimlikler öteki üzerinden tanımlanmaktadır. Yine Bourse'a göre karşımızdakinin benlik kavramını kabul ederek, kendi kimliğimizi tanımlarız (Bourse, 2009:115). Aynı zamanda da iletişim sürecine olumlu bir katkıda bulunmuş oluruz.

Dolayısıyla izlenecek orta yol stratejisi ile hem farklılıklar vurgulanmayıp hem de tamamen görmezden gelinmediği sürece iletişim süreçlerinin sekteye uğratılma durumu en aza indirgenebilecektir. Sağlıklı başlayan iletişim süreci, devamında iki tarafın birbirini anlamasını sağlayacak ve olası çatışmaların en başından önlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

İletişim, incelikli kodları olan, görüldüğünden daha karmaşık yapıya sahip, birçok farklı değişken üzerine kurulu bir süreçtir. Dolayısıyla, salt aynı dili konuşuyor olmak iletişim kurabilmek adına yeterli değildir. Bunun nedeni de ötekine seslenmek için bu dili kullanma tarzının partnerin kavrayamayacağı işaret ve niyetlerin istilasına altında olmasıdır (Bourse, 2009:112).

İletişim, konuşandan dinleyene bir bilginin aktarıldığı basit bir süreç değil, kişilerin sözel ya da sözel olmayan mesaj alışverişinde bulundukları interaktif bir süreçtir (Bourse, 2009:130). Basit bir süreç olarak nitelendirilememesinin en önemli nedeni, iletişim sürecindeki karşılıklı ilişkinin yönetilmesi sorunudur. “Söylediğimizi düşündüğümüz şey, söylediğimiz şey ve ötekinin algıladığı şey arasında yalnızca mesafeler değil, çoğu zaman uçurumlar vardır!” diyerek Bourse, iletişim sürecinin karmaşasını çok net bir biçimde ifade etmiştir (2009:132).

Topluluğun, toplumsal ilişkilerin oluşabilmesi için, öteki ile kurulan ilişkide dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. İlk aşama olarak, karşımızdaki kişi ve/veya kişileri özne olarak ele almamız gerekmektedir. Eğer bu bilinçle hareket edilmezse, kurulacak olan iletişim en başta sekteye uğramış olur. İkinci aşama olarak, kişilerin birbirlerine karşılıklı olarak ilgi göstermeleri gerekmektedir; birbirleriyle meşgul olmaları ve birbirlerinin düşüncelerine önem vermeleri bu aşamada önemlidir. Üçüncü ve en önemli aşamada ise kişilerin niyetlerinin birbirlerini anlama temeli çerçevesinde şekil almış olmasıdır.

Birbirini anlama amacı güderek girilen her türlü iletişim süreci, iki tarafa da katkı verecek şekilde sonuçlanacaktır.

Yabancılarla iletişim kurmanın, beraber yaşamının reddedildiği durumlarda, onlara çeşitli tepkiler verilerek ortak paylaşım alanından –bu çoğu zaman kenttir- uzaklaştırmak ve olası karşılaşma ihtimallerini dahi en aza indirmeye stratejisi izlenir. Bauman, yabancılara yönelik izlenen politikaları 3 ana başlık çerçevesinde incelemiştir:

Yabancılara verilmesi olası olan ilk tepki onları “geldikleri yere” göndermek olmaktadır. Bu durum, çoğunlukla göçmenlere karşı izlenen bir politikadır. Amaçlanan geri göndererek, “sonradan gelenlerin” oluşturdukları düşünülen bölünmüşlüğe son vermektir. Bazen geri gönderme amacıyla, kişiler göçe zorlanabilmekte, sahip oldukları şartlar kötüleştirilmektedir.

“Geldikleri yere gönderme” durumu çeşitli sebeplerden dolayı uygulanamadığında, soykırım gündeme gelmektedir. “Soykırım, “düzenin yeniden sağlanması”nın aşırı ve en iğrenç yöntemidir; ne var ki yakın tarih soykırım tehlikesinin hayal ürünü olmadığını ve uluslararası mahkumiyete ve yaygın öfke doğurmasına rağmen, soykırıma yönelik eylemlerin patlak vermesinin bir olasılık olarak göz ardı edilemeyeceğini en dehşetli biçimde gözler önüne sermiştir”.

Soykırımdan daha az nefret uyandıran ama aynı zamanda soykırım gibi radikal bir çözüm de ayrılma olarak görülmektedir. Ayrılma; fiziksel, manevi ve hem fiziksel hem de manevi olarak görülebilmektedir. Fiziksel ayrılığın, en net uygulaması gettolardır. Gettolar aracılığıyla yerlilerle yabancı kabul edilenler arasına sınırlar konularak karışma reddedilmektedir. Bazı getto örneklerinde tahsis edilen toprak duvarlarla çevrilidir ve yasal engellerle çerçevelenmiştir. Yasal engellerin olmadığı durumlarda da pratikte gettodakilerin sıklıkla kendi bölgelerinden çıkmadıkları görülür. Bunun nedenleri; dışarının koşullarının artık onlar için katlanılamaz bir halde olması, kendi içlerinde bulundukları sefalet düzeninin dışında yaşamlarını sürdüremeyecek olmaları, dışarıda uğramaları olası tehdit, taciz vb. olaylar olarak sıralanabilir.

Toprak esasına dayalı olan ayırım tam olarak yürürlüğe girmediğinde, manevi ayrılık önem kazanmaktadır. Günümüzdeki durum değerlendirildiğinde de fiziksel ayrılıktan ziyade manevi ayrılığın daha görünür olduğu tespit edilebilmektedir. Manevi ayrılık

durumunda yabancılarla olan ilişkiler iş ilişkilerine indirgenir ve sosyal bağlantılardan kaçınılır. Mecburen kurulan fiziksel ilişkinin manevi bir yakınlaşmaya dönüşme ihtimali önlenmeye çalışılır. “Bağlantıdan etkin sakınma devamlı olarak kirlenme korkusuyla şişirilir; kitabi ya da mecazi anlamda, yabancıların bulaşıcı hastalıklar taşıdıklarına, bitli pireli olduklarına, temizlik kurallarına uymadıklarına ve dolayısıyla sağlık için tehlike oluşturduklarına ya da zararlı fikirler ve alışkanlıklar yaydıklarına, büyü ya da meşum ve kanlı tapınma ayinleri yaptıklarına, ahlaksızlık ve iffetsizlik yaydıklarına inanılır”. (Bauman, 2015b:73-74-75).

Manevi ayrılıkla ilgili bir durum da “karışma fobisi”dir. “Karışma fobisi”, farklılık ve çeşitliliklerle dolu olan günümüz kent mekânlarında, benzerlik ve tekdüzelik adalarına yönelme dürtüsü olarak kendini göstermektedir. Kişiyi, anlam, müzakere etme ve uzlaşma çabalarının gereksiz kılındığı bir tür ruhsal rahatlık vaat eder (Bauman, 2014a:85).

Toprak esasına dayalı ayrılık ve manevi ayrılık karışma fobisini beslemektedir. Çünkü yabancılarla olan iletişimin minimum seviyeye indirildiğinde çoğu kişi için yabancılarla yüz yüze gelmek endişe verici hale gelmektedir. “Yabancılar git gide daha “yabancı” – garip, alışılmamış ve anlaşılmaz- olduklarından, daha korkutucu hale gelirler” (Bauman, 2014a: 86).

“Sahte karşılaşma” yabancılarla kurulan ilişki ile ilgili bir diğer kavramdır. Bauman, yabancılarla kurulan ilişkinin her zaman bir uyumsuzluk olduğunu ifade etmektedir. Genellikle tercih edilen yabancılarla hiç karşılaşmamaktır. Ama bunun mümkün olmadığı durumlarda da en iyi çözüm karşılaşma olmadığını iddia eden bir karşılaşmadır, (Martin Buber’in deyişiyle) sahte karşılaşmadır (Bauman, 2011:188).

“Sahte karşılaşma tekniğiyle, yabancıya ilgisizlik alanı, tüm bilinçli temaslardan ve en önemlisi onun bilinçli bir temas olarak görebileceği davranışlardan gayretle kaçınılan bir alan tahsis edilir. Bu, sempatiye de düşmanlığa da uzak duran taahhütsüzlük, duygusal boşluk alanıdır; işaret direkleri kaldırılmış, haritada gösterilmeyen bir bölgedir; yaşam dünyası içinde vahşi bir bölgedir” (Bauman, 2011:189). Karşılaşılan ama aslında karşılaşılmamış gibi davranılan bir alandır.

Erving Goffman'ın "uygar kayıtsızlık"⁶ kavramı sahte karşılaşma ile yakından ilişkili olan bir diğer sosyolojik kavramdır. Goffman, uygar kayıtsızlık kavramı ile başkalarını dikkate almamayı değil de herhangi bir jestten kaçınmayı ifade eder (Giddens, 1998:81). Uygar kayıtsızlık durumunda da, sahte karşılaşmada olduğu gibi birey ötekinin farkındadır, ancak arada ilişkiyi doğurabilecek bir etkileşimden kaçınılır

Sahte karşılaşmanın oluşumu için kullanılan çeşitli teknikler vardır. En yoğunlukla kullanılan teknik göz temasından kaçınmaktır. Göz temasından kaçınılırken asıl yapılan, bakmıyormuş gibi yaparak görmektir. İlgisiz görünüp aslında, karşıdakinin farkında olmaktır.

Sahte karşılaşma ile diğerleriyle karşılaşmama imkânı olmayan durumlar, mümkün olan en az temasla geçiştirilmeye çalışılır. Bu şekilde, öteki olarak nitelenen kişi ve/veya kişiler toplumsal mekândan dışlanırlar. Bu dışlanma ile "insanlığın özelliksiz, yüzsüz, boş kabukları" haline getirilirler (Bauman, 2011:189-190).

Bauman, diğerleriyle kurulan ilişkilerin işlevsel ilişkiler temeline oturduğunu savunmaktadır. Zaman zaman karşılaştığımız diğerlerinden beklediğimiz sadece profesyonel alanda sınırlı kalır ve karşımızdakinden beklentimiz sadece işini yerine getirmesiyle ilintilidir. Bauman'ın ifadesiyle, "karşılaşmalarımız ya ben ya da öteki kişiler özel, gayet özgün hizmetleri almak ya da mübadele etmek istediği zamanlarda, tamamen özel koşullarda gerçekleşir; öğretmenimle dersler ve seminerler dışında pek karşılaşmam, bir bakkal çırağıyla ancak bir şeyler satın alırken karşılaşırım, şansıma düşimi çok nadir olarak, ancak dışimin yapılması gerektiğinde görürüm". Bu kişilerin özel hayatlarıyla ilgilenmez, onların da bizim özel hayatlarımızla ilgilenmelerini beklemez, haksız müdahale olarak değerlendiririz. Diğerlerine dair bilgimiz vardır, ancak günlük yaşamımızla ilgili olmadıklarına kanaat getirir ve onlarla iletişime geçme ihtimalini üzerine düşünmeyiz (Bauman, 2015b:48-49). Dolayısıyla, diğerleriyle kurulan işlevsel ilişkiler de sahip olunan ilişkilerin sınırlılığını ve hiçbirinin özel talep doğrultusu üzere kurulmadığını göstermektedir.

Çatışma, toplumda öteki ile kurulan ilişkilerde görülmesi kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü devam eden her ilişkide çatışma mevcuttur. Dolayısıyla diğerleriyle olan

⁶ "Uygar kayıtsızlık" kavramı ile ilgili detaylı bilgi için: Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları, s. 83.

ilişkilerde de çatışma hali görülmektedir. Ancak bu noktada önemli olan çatışmanın nasıl yönetildiğidir. Nasıl yönetildiğine bağlı olarak çatışma, olumlu veya olumsuz olarak sonuçlanabilir (Gudykunst, 2015:284).

Farklı olarak tanımlananlarla yaşanan çatışmaların birçok nedeni olabilir. “İlk olarak, yabancının davranışı yanlış yorumlandığında çatışma gerçekleşebilir. İkincisi, yabancılarla ilgili yetersizlikler algıladığımızda çatışma doğabilir. Örneğin kişiliklerinin ve grup özelliklerinin bizimle uyumlu olmadığını algıladığımızda çatışma başlayabilir. Üçüncüsü davranışlarımız ve davranışlarının nedenlerine ilişkin anlaşmazlıklarda çatışma başlayabilir” (akt Gudykunst, 2015:284).

Yanlış yorumlama, uyumsuzluk ve anlaşmazlık ana başlıkları altında sıralayabileceğimiz bu çatışmaların toplum içerisinde nasıl ve ne şekilde ortaya çıktıkları önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla öteki ile iletişim kurma noktasında sahip olunan önyargılar, bu çatışmaların zeminini oluşturabilmektedirler. İlaveten empatiden uzak bir yaklaşım da ilişkilerde çatışmaya yol açan nedenlerden bir tanesidir.

Çatışmaların ortaya çıktığı durumlarda grup yanlılıklarında da artış görülür. Böyle bir durumda gruplar arasında uyum “alt grup kimliklerinin zayıflatılmasıyla değil, korunmasıyla ve daha üst bir kimlik [kültürel kimlik gibi] bağlamına oturtulmasıyla” sağlanabilir (Gudykunst, 2015:303). Alt gruplara dair yapılan vurgular toplumsal uzlaşmayı sağlamaya katkı sağlamamaktadır. Bunun yerine üst kimlik vurgusu, çatışma içerisindeki gruplar arasında ortak bir nokta bulunabilme umudu taşıması sebebiyle daha işlevseldir.

Gruplar arasında oluşan çatışmaları yönetmek üzere gruplar arası temas önerilmektedir: Temas hipotezine göre, eğer çatışmada olan gruplar arasında temas uygun koşullarda (eşit statüler, yakın ve sıcak temas, temas kurmanın ödüllendirilmesi) gerçekleşirse, önyargı ve ayrımcılığın azalmasına neden olur” (Gudykunst, 2015:303).

Dünya üzerindeki mevcut çatışmaların kendilerine özgü nedenleri olsa dahi, hepsinin ortak noktası: kutuplaşmış iletişimdir. “Kutuplaşmış iletişim, kişinin “kendi düşüncesinin yanlış ve ötekinin doğru olduğuna inanmasının mümkün olmadığı” durumda oluşur. Bu iletişim türünde, bir insan topluluğu içerisinde iletişim, “biz” doğruyuz, “onlar” yanlış retoriğiyle tek tipleştirilir” (akt. Gudykunst, 2015:21).

Yabancılarla kurduğumuz sosyal ilişkilerde, ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi ve olası çatışmaları önleyebilmek adına yapabileceğimiz çeşitli şeyler vardır. Gibbs bunlardan bir tanesini “destekleyici ortamlar” oluşturmak olarak kavramsallaştırmıştır. Destekleyici ortama dair temel özellikler şöyle sıralanabilir:

- Destekleyici ortamların ilk özelliği yargılayıcı olmaktan çok tanımlayıcı olmalarıdır. Yabancıları yargılamadan önce anlamaya çalışırsak, içinde bulunulan durumu objektif olarak değerlendirebilme ihtimalini güçlendirmiş oluruz. İlâveten yargılayıcı yaklaşımın oluşturabilme ihtimalinin yüksek olduğu yanlış anlaşılmalara dolu bir diyalog ve/veya iletişimsizlik halini önlemiş oluruz.
- Destekleyici ortamların ikinci özelliği problem odaklı olmalarıdır. Problemin ne olduğuna, neyin bu probleme sebep olduğuna ve nasıl çözülebileceğine dair bir çaba içerisinde olmak karşı tarafa çözümcül bir yaklaşım sergilendiğini gösterecektir. Aksi takdirde, başka hesaplar olduğu düşünülebilir ve ortadaki problem daha da karmaşık bir hal alabilir.
- Stratejik davranmak yerine, spontan olmayı tercih etmek destekleyici ortamların üçüncü özelliğidir. Stratejik davranmak, karşı tarafa gizli hedefler olduğunu düşündürüp savunmaya çekilmelerine sebep olabilir. Ancak spontan davranmak, yabancılar tarafından hesapsız ve içten bir durumda olduğu hissini uyandıracaktır.
- Destekleyici ortamların dördüncü özelliği empatidir. Yabancılarla karşı kurulacak olan empati ile onları anlamaya çalıştığımızı kendilerine hissettirebilirsek, destekleyici ortamı oluşturabilecek en önemli zemini oluşturmuş oluruz. Aksi takdirde, onların içinde bulunduğu olumlu ve/veya olumsuz durumu anlamak adına herhangi bir çabamızın olmayışı karşı tarafın savunmaya çekilmesine neden olabilir.
- Kendimizi diğerleriyle eşit görmemiz, destekleyici ortam yaratmanın beşinci özelliğidir. İletişim süreci boyunca kendimizi eşit görebilirsek, bu ses tonumuza, seçtiğimiz kelimelere ve konuşmanın gidişatına kadar iletişimimizin her aşamasına sirayet edecektir. Dolayısıyla, mevcut çatışmayı yönetmek daha kolay bir hal alacaktır.
- Destekleyici ortamın bir diğer özelliği de değişebilir olmalarıdır. Yabancılarla iletişim kurarken onların bakış açılarına karşı açık olduğumuzu ve gerektiği

takdirde davranışlarımızın değiştirilebilir olduğunu ifade eden tarzda konuşursak, yabancılar savunmaya çekilmezler. Ters durumda, karşımızdakilerin vereceği tepki savunmaya çekilmek olacaktır (akt Gudykunst, 2015:307-308).

Özellikleri sıralanan destekleyici ortam yabancılarla yaşanan karşılaşmaların, iletişim süreçlerinin ve olası çatışmaların seyrini pozitif yönde etkileyecektir. Dolayısıyla bu tarz destekleyici ortamların oluşturulabilmesi adına çaba sarf edilmelidir.

Günümüz kent yaşamında, kişiler arasındaki ilişkiler “modernitenin” belirlediği yaşam standartları sebebiyle farklı formatlara bürünmüştür. Modern kaygılardan olan güvensizlik ve beraberinde getirdiği tedirginlik toplumdaki sosyal ilişkileri zayıflatıcı rol oynamaktadır. “Modern kalabalıkta diğer insanların fiziksel mevcudiyeti tehdit edici bir şey olarak hissedilir” (Sennett, 2011:16). Dolayısıyla kentli birey, kalabalıktan uzak, kendi yaşam standartları doğrultusunda oluşturduğu sterilize ortamında yaşamını sürdürme noktasında yoğun çaba sarf eder. Günümüzde düzen algısı temassızlıkla eş değer görülmekte (Sennett, 2011:14), kentlerde de yaşam bu doğrultuda sürdürülmektedir.

Yabancılar modern düzen algısını bozan unsurlar olarak görülmektedir. Düzen inşasının yabancıları karşı yürütülen bir aşındırma savaşı olduğunu öne süren Bauman’a göre, bu savaşta (Levi-Strauss’un kavramları kullanılacak olursa) birbirinin alternatifi olmakla beraber iki tamamlayıcı strateji kullanılmıştır; biri antropofajikti: “yabancıları yutarak ve ardından da bunları metabolik olarak kişinin kendisinden ayırt edilemez bir doku haline dönüştürerek yok etmek. Bu asimilasyon stratejisiydi: farklıyı benzer kılma; kültürel ya da dilsel ayrımları yumuşatmak; yeni ve her şeyi kuşatan düzene uyumluluğu besleyenler dışında tüm gelenekler ve bağlılıkları yasaklamak; bir ve sadece tek bir uyumluluk ölçütünü dayatmak”. Diğer strateji ise antropoemikti: “yabancıları kusmak, düzenli dünyanın sınırları dışına sürmek ve bunların içeridekilerle olan tüm iletişimlerini kesmek. Bu, -yabancıları gettoların görünür duvarlarının içine ya da görünmeyen fakat en az bu duvarlar kadar somut olan commensality (birlikte yemek yeme), connubium (evlilik) ve commercium (ticaret yasaklarının ardına hapseden; “temizleyen” –bunları idare edilen ve edilebilen toprakların sınırları dışına süren; ya da –bu iki önlem de uygulanmadığı takdirde- yabancıları fizik olarak telef eden dışlanma stratejisiydi” (Bauman, 2013:32-33).

Ötekiliğin toplumsal süreçlerinin en önemli ayaklarından bir tanesini de devletle olan ilişki süreci oluşturmaktadır. Günümüz devletlerinin en önemli gündem maddelerinden bir tanesi toplum içerisinde bulunan farklılıkların yönetimi konusudur. “Politikada kültürel grupların tanınıp tanınmaması ya da nasıl tanınması gerektiğiyle ilgili sorular, bugün birçok demokratik ve demokratikleşmekte olan toplumun siyasal gündeminde en çarpıcı ve en tedirgin edici sorular arasında yer almaktadır” (Gutmann, 2014:27).

Kamu tarafından tanınma ihtiyacı, modern dönemin getirdiği gereksinimlerden biridir. Eski çağlarda azınlık gruplar da, çoğunluk da kamu tarafından tanınmayı bir gereklilik olarak nitelendirmezdi. “Sayıca az olanlar için tanınma talebinde bulunmak gereksiz, sayıca çok olanlar içinse yararsızdı. Ancak süregelen toplumsal sıradüzenlerin (hiyerarşilerin) çökmesinden sonra, kamu tarafından tanınma talebi, tüm bireylerin saygınlığı fikriyle birlikte yaygınlaştı” (Gutmann, 2014:28).

Neticede, azınlık grupları da çoğunluk da kamu tarafından tanınmayı bir saygınlık göstereci olarak niteleyerek tanınmanın günümüzün en önemli gündem maddesi olmasına neden olmuşlardır. Ancak günümüzdeki talep sadece farklılıkların tanınması ve sürdürülmesine izin vermekle sınırlı kalmayarak, onların değerli olduklarının kabul edilmesini de kapsamaktadır (Taylor, 2014:83).

Günümüz toplumlarında, devletlerin farklılıkları görmezden gelme stratejisi uygulamaları başarıyla sonuçlanmamaktadır. Kamu kurumlarının kültürel özellikleri görmezden gelmek yerine kabul etmesi gerekmektedir. Çünkü kendilerini sahip oldukları kültürel değerler üzerinden tanımlayan azınlık gruplar da çoğunluklar kadar değer görmeyi tabii insani hakları olarak görmektedir.

Bireysel kimliklerin tanındığı bir toplum, müzakereci, demokratik bir toplum olacaktır, çünkü bireysel kimlik kısmen toplu diyaloglarla oluşturulur (Gutmann, 2014:29). Dolayısıyla tanınma politikası ötekiliğin toplumsal sürecini olumlu yönde etkileyecektir.

Bazı durumlarda, özellikle de sosyal dışlanmanın yoğun olduğu ve kendinden farklı olanın kabullenilmediği bölgelerde yaşanan toplumsal sorunlarla ilgili olarak, öteki olarak görülen kişi veya grubun çözümü devlet kurumlarında araması kendisi için daha yararlı olabilmektedir. Çünkü çoğunlukla “devletlerin ceza yasaları küçük

gruplarınkinden daha ılımlıdır” (Simmel, 2005:119). Bu durum her zaman geçerli olmamakla birlikte, göz ardı edilemeyecek sıklıkla da görülmektedir.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Kentteki farklılık algısı üzerine yoğunlaşan bu çalışmada, kentli bireylerin farklılık algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde kentli algısı, öteki algısı ve öteki ile kurulan ilişkinin boyutları analiz edilmektedir. Kent içerisinde “öteki” olarak görülen kişi veya gruplarla olan paylaşımlar ile ilgili sahip olunan görüşler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemi olan yarı standartlaştırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin temel nedenlerinden bir tanesi bu araştırma ile bir hipotezin test edilmemesidir. Bu çalışmada nitel teknikler kullanılarak, hedef kitlenin kendilerini ve başkalarını nasıl anlamlandırdıkları ve nasıl öğrendiklerini incelenmiştir (Berg ve Lune, 2015:5). Araştırma çerçevesinde ulaşılmak istenen bilgi, kentli olarak tanımlanan hedef kitlenin, kentli birey ve öteki tanımlamaları üzerinden farklı algılarını ölçmektir. Dolayısıyla bu bağlamda niteliksel metot kullanmak gerekmektedir. Kümbetoğlu’nun da belirttiği üzere “niteliksel araştırmanın, insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylem” olması sebebiyle tercih edilmiştir (2015:47).

Yarı standartlaştırılmış görüşmelerde, sorular önceden sistematik bir şekilde hazırlanarak sıralanır, ancak görüşmenin gidişatına göre derinleştirilebilir ve soru metninde yer almayan ek sorular da sorulabilir. Yarı standartlaştırılmış görüşmede kullanılan sorular ile görüşülen kişinin dünyayı nasıl algıladığı üzerine bir farkındalık oluşturulabilir. Bu sebeple araştırmacı, yarı standartlaştırılmış görüşme metodu ile katılımcının bakış açısından dünyaya yaklaşmaya çalışır. Planlanan soruların dil düzeyleri ayarlanarak ve soruların gidişatı üzere yeni ek sorular eklenerek araştırmacı bunu gerçekleştirebilir (Berg ve Lune, 2015:137). Yarı standartlaştırılmış görüşme metodu sağladığı bu olanaklar sebebiyle ve bu çalışmanın amaç ve kapsamına en uygun yöntem olması üzere tercih edilmiştir.

Tablo 1: Görüşme Yapısının Resmiyet Derecesi

Standartlaştırılmış Görüşmeler	Yarı-Standartlaştırılmış Görüşmeler	Standartlaştırılmamış Görüşmeler
Resmi olarak yapılandırılmış	Yarı yapılandırılmış	Hiç yapılandırılmamış.
Soru sırasından sapmalar olmaz.	Görüşme süresince sorular yeniden sırlanabilir.	Hiçbir soru için sıra düzeni yoktur.
Her soru aynen yazıldığı ifadeyle sorulur.	Soruların ifade şekli esnekler.	Sorular belirli bir kalıpta ifade edilmez.
Dilin düzeyi ayarlanamaz.	Dilin düzeyi ayarlanabilir.	Dilin düzeyi ayarlanabilir.
Açıklama ya da görüşme ile ilgili sorulara cevaplama yapılmaz.	Görüşmeci soruları cevaplayabilir ya da açıklamalar yapabilir.	Görüşmeci soruları cevaplayabilir ya da açıklamalar yapabilir.
Ek sorular dâhil edilemez.	Görüşmeci alt başlıklarında görüşmelere sorular ekleyip çıkarabilir.	Görüşmeci görüşmeler arasında soru ekleyip çıkarabilir.
Kalem-kağıt anketine benzer bir formattadır.		

Kaynak: Berg ve Lune, 2015:133

Bu araştırmada, görüşülecek olan kişiler olasılıksız (rastlantısal olmayan) örneklem yöntemlerinden kartopu örnekleme metodu kullanılarak belirlenmiştir. Olasılıksız örneklemler, evrendeki olası bütün elemanların listesinin gerektiği ve araştırma çalışmasının yapılacağı evrene ulaşmanın zor olduğu ya da oldukça duyarlı veya araştırılması zor bir evrenle karşılaşıldığı zaman fayda sağlar (Berg ve Lune, 2015:70). Araştırma sürecinde ulaşmak istenen hedef kitlenin büyüklüğü ve ulaşılmazlığı sebebiyle olasılıksız örneklem yöntemi bu çalışma için uygun görülmüştür. İlâveten rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniğinin kullanılmasının bir nedeni de bu tip araştırmaların bir hipotez test etmekten çok, bir keşfetme, anlama çabası içermesidir” (akt Kümbetoğlu, 2015:97).

Kartopu örnekleme yapılan çalışmada –bu çalışmada da olduğu üzere- katılımcıların kişisel özellikleri ya da belirli nitelikleri gerekli ise kullanılabilecek en iyi yöntemlerden bir tanesidir (Berg ve Lune, 2015:71). Çalışma sürecinde ulaşmak istenen hedef kitlenin İstanbul’da doğup büyümesi ve Üsküdar’da ikamet eden kişilerden oluşması aranan belirli niteliklerdendi. Dolayısıyla bu çalışma için kartopu örnekleme en uygun metot

olarak belirlendi ve uygulandı. Ayrıca kartopu örnekleme, araştırmacının evrenin “büyüklüğü hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığı, ya da evrene ilişkin bir kaydın olmadığı durumlarda” yararlı bir tekniktir olması sebebiyle de büyük ölçekli evrene sahip bu çalışmada tercih edilmiştir. (akt. Kümbetoğlu, 2015:99).

Araştırmada, 15 erkek 15 kadın olmak üzere toplam 30 kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin birbirlerinden farklı yaş grupları ve eğitim seviyelerinden olmalarına özen gösterilerek heterojen bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Görüşmelere alınan cevaplarda doyum noktasına⁷ (saturating point) ulaşıldığına karar verildiğinde son verilmiştir.

Bora Kanra’nın da belirttiği üzere bu tür metotların kullanıldığı çalışmalarda asıl amaç “kaç kişinin şu veya bu şekilde düşündüğü değil, inandıkları şeye neden ve nasıl inandıklarıdır. Bu tür çalışmalar için gerekli olan, farklı örüntüleri (faktörleri) tespit etmeye ve bir faktörü diğeriyle karşılaştırmaya yetecek sayıda denektir. Katılımcı sayısı ile ancak bu türden tüm örüntülerin kapsanması açısından ilgilenirler. Bu noktadan sonra daha fazla katılımcının dâhil edilmesi yeni bir bilgi sağlamaz” (Kanra, 2013:68).

Araştırmada; demografik sorular, deneyim/davranış soruları, fikir/inanç soruları, duygu soruları ve duyumsal sorular kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2015:85-86). Araştırma sürecinde sorular görüşülenlere beş temel kategori çerçevesinde yöneltilmiştir:

- 1- Öncelikle kişilerin sosyo-demografik durumlarının tespitine yönelik sorular sorulmuştur,
- 2- Sonrasında görüşülen kişilerin kentli bireyi tanımlamaları istenmiştir,
- 3- Bir sonraki aşamada öteki tanımlamaları sorulmuştur,
- 4- Devamındaki sorularda ötekilerle olan ilişkileri ve deneyimlerine dair sorulara yer verilmiştir,
- 5- Sonuç olarak, toparlayıcı bir soru mahiyetinde Türkiye’nin durumuna dair görüşleri sorulmuştur.

⁷ “Doyum noktası” ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative Research (<http://tqr.nova.edu/wp-content/uploads/2015/09/fusch1.pdf>) ve Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1428/3027>)

Nitel bir çalışma olan bu araştırmada QDA Miner Veri Analizi Programı'ndan yararlanılmış ve ilaveten betimsel ve sistematik analiz ile yorumlama yaklaşımlarından da faydalanarak bulgular değerlendirilmiştir. Niteliksel analiz ile anlamlar, algılar ve inançlar üzerinde çalışılmaktadır. Bu analiz; verilerin ayıklanması, verilerin düzenlenmesi ve yorumu içeren, birbirini izleyen ve devam eden işlemlerden oluşmaktadır (Kümbetoğlu, 2015:151).

Bilgisayar destekli nitel veri analizi programları, nitel veri analizlerinde el ile yapılan metin işlemesi sürecinde oluşabilecek hataları en aza indirmek için düşünülmüştür. Bilgisayar destekli programlar “analizin çabuklaştırılmasını, daha titiz, özenli, daha güvenilir ve daha şeffaf bir veri analizinin” ortaya çıkmasını sağlar (akt. Kümbetoğlu, 2015:158).

Bu çalışmada QDA Miner Veri Analizi Programı'ndan faydalanılmasının önemli nedenlerinden bir tanesi, nitel veri analizinin süreçleri olan; verilerin kodlanması, kategorileştirilmesi, görsel haline getirilmesi ve sonuç çıkarılıp değerlendirilmesi aşamalarının elle yapılması durumunda ortaya çıkabilecek hata ve aksaklıkların en aza indirgenmesidir.

Nitel veri analizinde kodlama, analitik kategorilerin oluşturulmasıdır (Kümbetoğlu, 2015:154). Kodlama ile metin içerisinde benzer ve / veya aynı anlamlara sahip olan kısımların ortak kelime veya kelime gruplarıyla işaretlenmektedir. “Nitel veriyi kodlarken kullanılan sayısal dilimlerin yerini, nitel veride kavramlar veya fikirler almaktadır. Nicel veriyi bu sayısal kodlama ile işleme sokmak, yani çeşitli istatistiki hesaplamalar yapmak mümkün olurken, nitel verideki kodlama kavramlar arası ilişkilere bakmak amaçlanmaktadır” (Kümbetoğlu, 2015:156). Kodlama aşaması, nitel veri analizinin en önemli kısmıdır. Yapılan doğru kodlamalar, araştırmacıyı doğru analizlere götürür.

İlaveten, nitel veri analizinin en önemli aşaması olan kodlama kısmında, QDA Miner programı “ilgilenilen alana dair kavram ve nitelikleri yansıtacak kodlama ve kelime etiketleme aracılığıyla metin pasajlarını kesitlere ve kategorilere ayırmanın yanı sıra, incelenen her bir gözlem ya da olay için sayısal ve/veya nominal değerleri atama imkanı sunmaktadır. Böylelikle her bir dokümana dair kodlama imkânı ile katılımcılara ait yaş,

cinsiyet, dil, din, eğitim, gelir vb. demografik bilgileri yönetme ve analizlere dâhil etme imkânı sunmaktadır” (akt. Akbıyık, 2012:101).

QDA Miner yazılımı ile kodlamalar doğrultusunda yapılan analizlere ek olarak, kullanılan betimsel analiz ile verilerin özgün biçimlerine sadık kalınarak, bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak, betimsel bir yaklaşımla veriler sunulmuştur. Sistematiik analiz ile verilerden elde edilen bazı kavram ve temalar belirlendikten sonra bunların arasında karşılaştırmalar yapılarak, aralarındaki benzerlik ve karşıtlıkların sistematiik olarak ortaya konmuştur. Tüm bu aşamaların sonucu olarak kullanılan yorumlama aşaması ile nitel veride öne çıkan ortak eğilimler belirlenmiş, farklılıklar ortaya konmuş ve anlatılanların ayrıntılarında yer alan gizli bilgi ve anlamlar ortaya konmuştur (Kümbetoğlu, 2015:154).

Bilgisayar destekli nitel veri analizi programı ve beraberinde de nitel veri analizindeki farklı yaklaşımların kullanılmasıyla, görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin tamamının aktif bir şekilde değerlendirilmesi sağlamış, veri kaybı önlenmeye çalışılmıştır. Bilgisayar destekli yazılım programı ve klasik nitel veri analizi yöntemlerinin bir arada kullanılıyor olması çalışmaya geniş bir perspektif kazandırarak çalışmayı zenginleştirmiştir.

3.2. Saha Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma sürecinde, toplamda 30 kişi ile görülmüştür. Katılımcıların tamamı Üsküdar’da ikamet eden ve doğduğundan itibaren İstanbul’da yaşayan kişilerdir. Örneklem grubu olarak Üsküdar’ın seçilmesinin nedenleri; Üsküdar ilçesinin eski bir yerleşim yeri olması, nüfus yoğunluğu ve kütüğü İstanbul’a kayıtlı olan nüfus oranının diğer ilçelere göre olan yüksekliğidir (bkz: EK 1).

Görüşülenlerin 15’i erkek, 15’i kadındır. Kadınların yaş ortalaması, 32,7; erkeklerin ise 37,8’dir. Görüşülen kişilerin genel yaş ortalamaları ise 35,2’dir. Katılımcıların 14’ü bekâr, 16’sı ise evlidir. Araştırmadaki görüşülen kişilerin eğitim durumları; 4 ilkokul mezunu (2 kadın, 2 erkek), 3 ortaokul mezunu (2 kadın, 1 erkek), 4 lise mezunu (3 erkek, 1 kadın), 3 ön lisans mezunu (2 erkek, 1 kadın), 6 lisans öğrencisi (4 erkek, 2 kadın), 6 lisans mezunu (3 kadın, 3 erkek), 3 yüksek lisans öğrencisi (2 kadın, 1 erkek) ve 1 doktora öğrencisi (kadın) olacak şekilde dağılım göstermektedir. Araştırmada görüşülen

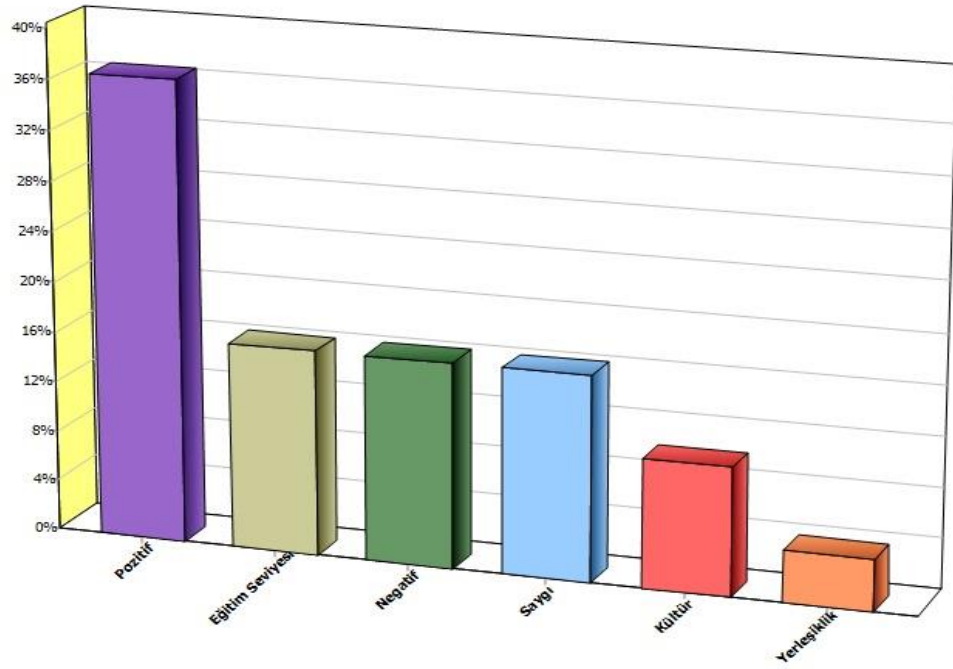
kişilerden 17'si Ak Parti'yi (12 kadın, 5 erkek) desteklediğini, 2'si sol görüşü (erkek) desteklediğini, 1'i demokrat olduğunu (erkek), 2'si siyasetten hoşlanmadığını ve demokrasiye inanmadığını (kadın) belirtti. Geriye kalan 8 kişi (7 erkek, 1 kadın) ise siyasi tercihleri ile ilgili herhangi bir bilgi vermek istemedi. Görüşülen kişiler, avukat, yazılımcı, marka patent uzmanı, muhtar, Kuran Kursu eğitmeni, servis şoförü, temizlik görevlisi, araştırma görevlisi, muhasebeci, sosyolog, elektrik işçisi, konfeksiyon işçisi, emekli, ev hanımı, öğrenci vb. olmak üzere heterojen bir dağılım göstermektedirler.

3.2.1. Kentli Birey Tanımlaması

Görüşmelerde öncelikle kişilerin kentli birey algısını ölçebilmek için kentli bireyi tanımlamaları ve özelliklerinden bahsetmeleri talep edilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar, yoğunlukları temel alınarak; pozitif, negatif, eğitim seviyesi, saygı, kültür, yerleşiklik olmak üzere 6 ana başlıkta kodlanmıştır. Pozitif kodlamanın içerisinde görüşülen kişilerin kentli birey tanımlaması yaparken kullandıkları; kibar, uyumlu, nazik, sosyal, hoşgörü, temiz, empati kurabilen, hakka riayet eden anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Negatif kodlamanın içerisinde ise; görüşülenlerin kullandığı yorgun, güvensiz, kaos, kaotik, gergin, hızlı, koşturma anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Eğitim seviyesi, saygılı olma ve yerleşiklik, sonuçlar incelendiğinde en çok üzerinde durulan hususlar olması sebebiyle ayrı ayrı başlıklar olarak kodlanmıştır.

Görüşmeler analiz edildiğinde, görüşmelerdeki kentli birey tanımlamalarında %36,7 oranında pozitif tanımlamalar yapıldığı, %16,3 oranında negatif tanımlamalar yapıldığı, %16,3 oranında eğitim seviyesinden, %16,3 oranında saygıdan, %10,2 oranında kültürden ve %4,1 oranında da yerleşiklikten bahsedildiği görülmektedir.

En yüksek oranda verilen yanıt olan kentli bireye dair pozitif yaklaşım, görüşülenlerin kentli bireyi ve kentli olma durumunu idealize ettiğini göstermektedir. Negatif kodlama üzerinden yapılan tanımlamalarda da, kentlilerin negatif özellikleri değil kent yaşamının kişilere olan olumsuz etkileri ile ilintili olarak betimlemeler yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla görüşülenlerin kentli bireye dair zihinlerinde negatif algılardan ziyade kente dair negatif algılar olduğu saptanmıştır.

Şekil 1: Kentli Birey Tanımlaması Yüzde Grafiği

Görüşülenlerin verdiği cevaplar incelendiğinde, 40 yaş üzerindeki kişilerin verdikleri cevaplarda yakınlıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu yakınlık, dönem şartlarının bireylerin beraber yaşadıkları insanlara bakış açılarını etkilediğini göstermektedir. Tanımlamalar genel olarak, kentli bireylerin pozitif yanları ve saygı çerçevesinde şekillenmektedir.

İlaveten bu yaş grubunda görülen ortak özellik, kentli bireyi tanımlamalarında eskiye yönelik karşılaştırmalar yapmaları olmuştur:

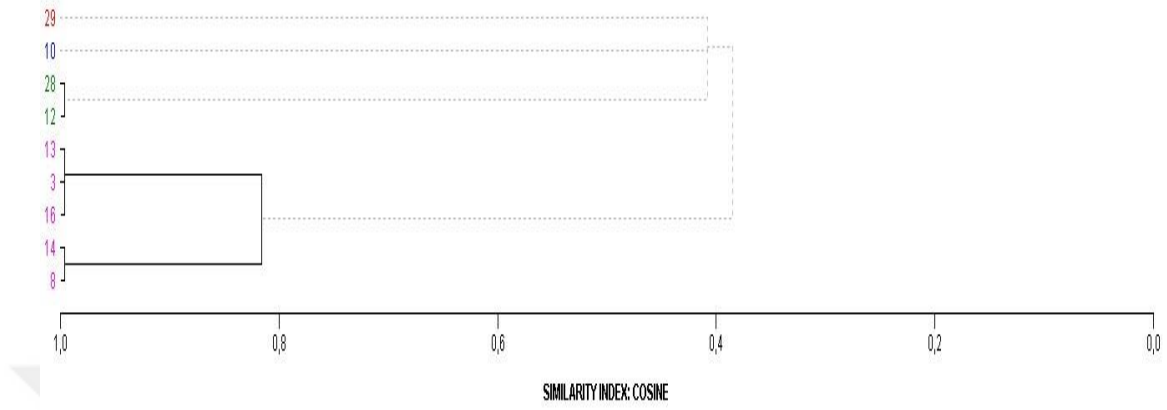
“İstanbul’un eski insanları yok artık. Eski insanlarda olan hoşgörü saygı da yok. İstanbullu insanın böyle olması gerekir aslında. İnsanlarla iletişim kurmayı becerebilmesi lazım, kiminle nasıl konuşacağını farkında olması lazım” (8. Görüşülen, 51 Yaşında, Kadın).

“Eski İstanbullular kalmadı artık. Eski İstanbullu birbirine nazıkçe hitap ederdi, otobüste yaşlılara yer verirdi, yerele tükürmezdi, yerlere çöp atmazdı. Şimdi öyle değil ki. Her çeşit insan var şimdi” (12. Görüşülen, 61 Yaşında, Erkek).

“İstanbullu olmak Türkiyeli olmakla eş değerdir. Ama tabii eski İstanbullu olmak daha değerliydi” (23. Görüşülen, 56 Yaşında, Erkek).

Sorulan soruda kentli birey tanımlanması istenirken, görüşülenlerin karşılaştırma üzerinden kentli bireyi anlatma metodunu seçtikleri tespit edilmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda, “eski İstanbulluluğa” verilen değerin daha yüksek olduğu

görülmektedir. “Eski İstanbullulukla” yapılan karşılaştırmalar sonucu şu anki kentli kitle hem eleştirilmekte hem de sahip olmadığı özellikler üzerinden, sahip olması gerektiği düşünülerek pozitif yanlar üzerinde durdukları görülmektedir.

Şekil 2: Kentli Birey Tanımlaması – 40 Yaş Üzeri Görüşülenlerin Vaka Benzerliği Grafiği⁸

Mülakatta alınan cevapların göze çarpan ortak noktalarından bir tanesi de kentli tanımlamasının saygı kavramı çerçevesinde yapılmış olduğudur:

“Bence kenti birey öncelikle kibar olmalı, empati kurabilmeli, karşısındakine saygılı olmalı” (2. Görüşülen, 35 Yaşında, Kadın).

“Kentli birey bence kent koşullarına uyum sağlayanıdır. Saygılı, çalışkan olmalıdır” (6. Görüşülen, 35 Yaşında, Erkek).

“İstanbullu birey saygılı olmalı, birbirine saygılı olmalı. Çünkü İstanbul çok metropol bir şehir olduğu için, karışık, çokkültürlü, bir çok insan beraber yaşıyor. Herkes birbirine saygılı davrandığı müddetçe zaten problem çıkacağını düşünmüyorum” (7. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

“İstanbullu biri hem İstanbullu sevmeli hem de İstanbul’da yaşayan diğer bütün insanlara saygılı olmalı. Saygılı oldu mu gerisi gelir” (14. Görüşülen, 52 Yaşında, Erkek).

“İstanbullu insan İstanbul’a uyum sağlamaya becerecek önce. Herkese göre değil İstanbul’da yaşamak, İstanbullu olmak. Öncelikle etrafındakilere saygı göstermeyi bileceksin. Topluluk içerisinde yaşadığını unutmayacaksın” (15. Görüşülen, 31 Yaşında, Erkek).

“İnsanlara saygılıdır, sevecendir, kültür seviyesi yüksektir, nerede nasıl davranacağını bilir, kibardır” (27. Görüşülen, 25 Yaşında, Erkek).

⁸Kümelenme sayısı 4 olarak belirlenmiştir.

“Kentli çalışan, eğitilmiş ve saygılı olmalı” (30. Görüşülen, 40 Yaşında, Kadın).

Saygı kavramının detaylıca yer verilmesinin nedeni, mülakatın diğer sorularında ve özellikle de öteki tanımlamasında saygı kavramının yoğunlukla kullanılmış olmasıdır.

3.2.2. Kentteki Farklılıkları Tanımlama

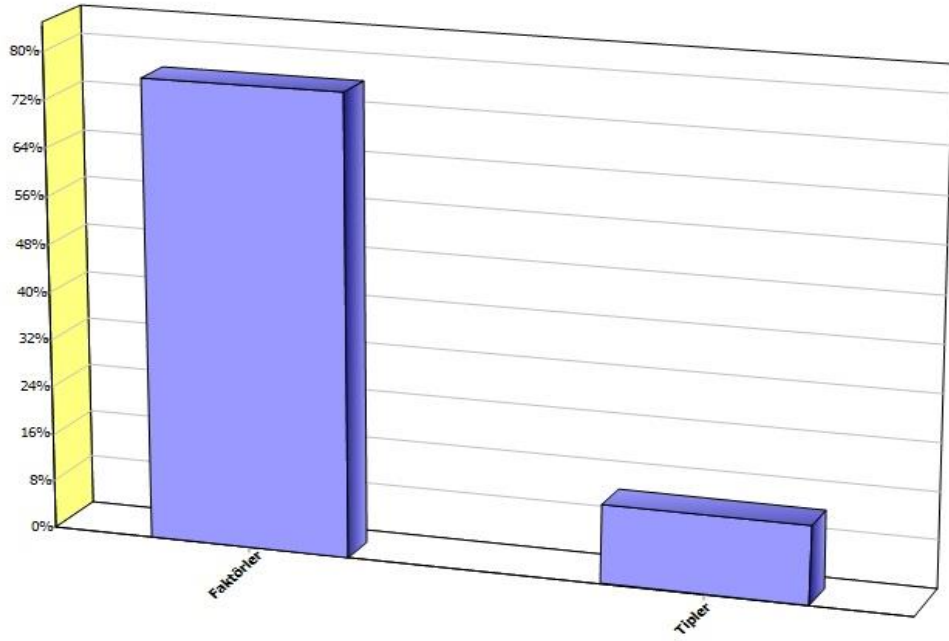
Mülakatın dördüncü sorusu olarak, görüşülenlere kentte ne tür farklılıklar gözlemledikleri sorulmuştur. Görüşülenler, bu soruya yanıt verirken yoğun bir şekilde kentte farklılığı oluşturduğunu düşündükleri faktörlerden ve farklılığın zihinlerindeki tezahürlerinden bahsetmişlerdir.

Bu sorunun cevaplarının analizinde faktörler ve tipler olarak iki temel kod kullanılmıştır. Faktörler kodunun içerisinde; kaos, karmaşa, kalabalık, karışık, kuralsızlık, rahatsızlık, güvensizlik, bölünmüşlük, bencil, stres, mekanik, tahammülsüzlük anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Tipler kodunun içerisinde ise; Kürt ve Suriyeli anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Görüşülenlerin %76,7’si kentteki farklılıklardan bahsederken faktörleri baz alırken, %13,3’ü ise tipleri baz almıştır. Bu veriler, farklılık algısının şekillenmesinde faktörlerin önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kişiler zihinlerindeki farklılık algılarını tipler üzerinden değil de farklılığa neden olduklarını düşündüklerini faktörler üzerinden şekillendirmektedirler.

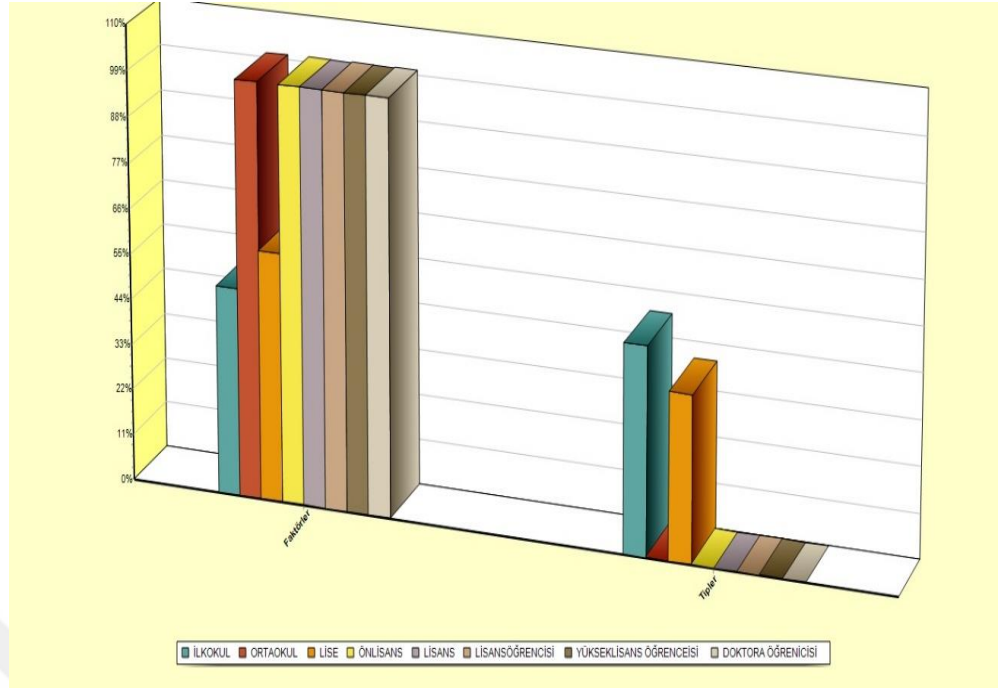
Görüşülenlerin yanıtları incelendiğinde kentteki farklılığa dair kullandıkları tüm faktörlerle ilgili anahtar kelimelerin negatif anlam içerdiği dikkat çekmektedir.

Örneklem grubunun %76,7 gibi yüksek bir oranda farklılık tanımlaması yaparken faktörler başlığında kategorize ettiğimiz kodları kullanmaları, kentteki farklı gördükleri kişileri tanımlamada diğerlerine dair kültür, milliyet, din vb. başlıklandırmalarla etiketlemeyi seçmediklerini göstermektedir.

Şekil 3: Kentteki Farklılıkları Tanımlama Yüzde Grafiği

Görüşülenlerin eğitim durumlarına göre verdikleri cevapların grafiği çıkarıldığında ise tipler üzerinden yapılan tanımlamanın lise ve altı eğitim durumuna sahip olan (ilkokul ve lise mezunu olan) katılımcılar tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu noktada bireylerin sahip oldukları sosyal sermayenin farklılığa bakış açılarında belirleyici rol oynadığı söylenebilir.

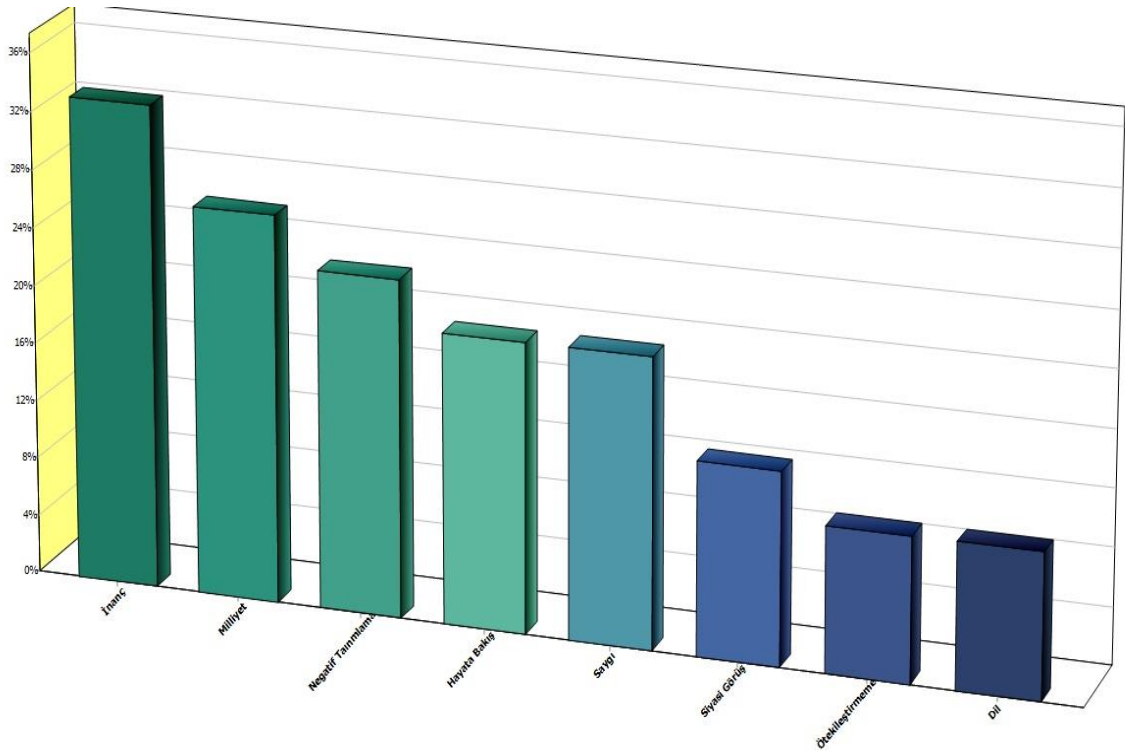
Şekil 4: Eğitim Durumuna Göre Kentteki Farklılıkların Tanımlanması

3.2.3. Farklı Olan (Yabancı/Öteki) Kim?

Çalışmanın temel hedefi olan kentteki farklılık algısını ölçmek amacıyla görüşülenlerden farklı olanın tanımlamasını yapmaları istenmiştir. Bu sorunun yanıtı beklenenden fazla çeşitlilik göstermiştir. Sorunun cevabının analizinde toplam 8 kod kullanılmıştır; inanç, siyasi görüş, dil, hayata bakış, milliyet, negatif yaklaşım, ötekileştirmeme ve saygı⁹. İnanç kodunun içerisinde, din, gayrimüslim, mezhep, cemaat ve inanç anahtar kelimeleri; siyasi görüş kodunun içerisinde, siyasi görüş anahtar kelimesi; dil kodunun içerisinde, dil anahtar kelimesi; hayata bakış kodunun içerisinde, yaşam tarzı ve dünya görüşü anahtar kelimeleri; milliyet kodunun içerisinde, ırk, milliyet, dışarıdan gelen, ecnebi, TC Kimliği olmayan ve kendimden olmayan anahtar kelimeleri; negatif yaklaşım kodunun içerisinde, zarar, hain, terör, güvende hissetmediğim, zulüm ve PKK anahtar kelimeleri; ötekileştirmeme kodunun içerisinde, ötekileştirmeme anahtar kelimesi, saygı kodunun içerisinde ise saygı duymayan, hak hukuk tanımayan ve adaletli olmayan anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

⁹Buradaki saygı kodu ile kastedilen anlam olumsuzdur. Bu kod ile katılımcıların öteki belirlenimlerinde kendilerine saygı duymayanlara işaret ettikleri tespit edilmiştir.

Görüşmeler analiz edildiğinde, görüşmelerdeki öteki tanımlamalarında %33,3 oranında inanç üzerinden tanımlamalar yapıldığı, %26,7 oranında milliyet üzerinden tanımlamalar yapıldığı, %23,3 oranında ötekiye dair negatif düşüncelerden bahsedildiği, %20 oranında hayata bakışın sahip olduğu rolden bahsedildiği, %20 oranında saygı ve öteki ilişkisinden bahsedildiği, %13,3 oranında siyasi görüş ayrılıklarına yer verildiği, %10 oranında dilden bahsedildiği ve yine %10 oranında da ötekileştirmem cevabı verildiği görülmektedir.

Şekil 5: Öteki Tanımlaması Yüzde Grafiği

Çalışmanın sonucundaki ortaya çıkan veriler analiz edildiğinde, katılımcıların ötekiyi belirlemede temel aldıkları ölçütlerden öne çıkan iki tanesi -inanç ve milliyet- aslında dünya genelinde de örneklerine rastlanan bir durumdur. Gudykunst'un belirttiği üzere, yakın zamanda uluslararası ölçekte yapılan anketler dünyadaki pek çok insanın (Örneğin Avrupa'dan katılanların %60-70'inin) "dini ve etnik nefretin" günümüz dünyasına yönelik en önemli tehditlerden biri olduğuna inandığını göstermektedir (Gudykunst, 2015:21).

Verilen cevaplar incelendiğinde göze çarpan hususlardan bir tanesi -görüşülenlerin bazılarının da belirttiği üzere- öteki algılarının gündeme göre değişkenlik göstermesi olmuştur. Gündemde yoğun olarak yer alan Cemaat meselesi ve terör olayları bireylerin öteki algısının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu noktada öteki belirleniminin siyasi otorite ile de ilişkilendirebileceğini söylemek mümkündür:

“Günümüz şartlarında terörle ilişkisi olan herkes benim için yabancı ve ötekidir. Onun dışında gayrimüslimler de aslında benim için öteki” (18. Görüşülen, 34 Yaşında, Evli).

“Yabancı, olduğu topluma hain biridir. Başkasına zarar vermedikleri müddetçe herkesle aynı toplumda yaşayabilirim” (13. Görüşülen, 42 Yaşında, Kadın).

“Tabi insanlar için öteki, siyasetin ve medyanın söylemlerine göre sürekli bir değişiklik gösteriyor. Bugün de benim için öteki veya yabancı olan PKK sempaticileri Kürt milliyetçileri ve solcular” (22. Görüşülen, 21 Yaşında, Erkek).

Kavramların kullanımı da gündemde yer alan konulara göre şekillenebilmektedir. Örneğin, çalışmanın tamamında, verilen cevaplarda kullanılan “Cemaat” kavramıyla sadece Gülen Cemaatinin kastedildiği tespit edilmiştir:

“Bana göre yabancı aslında milliyet gibi duruyor ama şu anki anlamda cemaat bize daha yabancı gibi geldi, bilmiyorum. Çünkü böyle çok kendi içlerinde örgütlenip dışarıya pek bağlantıları olmuyor diye düşünüyorum. Milliyet farklı olduğunda bile böyle olmuyor bence. Cemaat ayrımı daha keskin. Milliyeti, ırkı ya da dini farklı olan birisiyle daha rahat iletişim halinde olabiliyoruz ama sanki cemaatlerde birazcık daha farklı gibi geliyor bana” (7. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

Öteki tanımlaması ile ilgili soruya verilen cevaplarla ilgili olarak dikkat çeken noktalardan bir tanesi, öteki belirlemenin bir yansıma olduğu ifadesidir. Görüşülenlerin bu yanıtla kastettikleri ötekileştirmenin iki yönlü bir süreç olduğudur:

“Onların bana olan davranışlarının bir yansıması benim onları yabancı olarak tanımlamam. Bana nasıl davranılıyorsa ben de ayna gibi yansıtıyorum” (7. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

“Beni kendisine düşman olarak tanımlayanları ben de mecburen öteki olarak tanımlamak durumunda kalıyorum” (19. Görüşülen, 22. Yaşında, Erkek).

Öteki tanımlamalarında görüşülenlerin üzerinde yoğunlukla durduğu hususlardan bir tanesi de öteki – saygı ilişkisidir. Verilen cevaplar incelendiğinden, ötekiyi belirlemede saygıyı bir ölçüt olarak alan kitlenin birbirlerinden farklı yaş grupları ve eğitim düzeylerinde olması, heterojen bir dağılım sergilendiğini göstermektedir:

“Başkalarının hayatlarına saygı duymayan kişi benim için öteki. Yani bu herhangi bir inanç veya mezhep olarak ayırmıyorum” (9. Görüşülen, 25 Yaşında, Kadın, Doktora Öğrencisi).

“Görüşlerime veya dinime saygı göstermeyen, saldıran kişilerdir” (26. Görüşülen, 20 Yaşında, Erkek, Lisans Öğrencisi).

“Dini, siyasi görüşü benden farklı olan, etrafındakilere saygı duymayan benim için ötekidir” (30. Görüşülen, 40 Yaşında, Kadın, İlkokul Mezun).

“Benim için yabancı bana yabancı olan fikirlerime saygı duymayan beni birey olarak kabul etmeyendir”. (2. Görüşülen, 35 Yaşında, Kadın, Lisans Mezun).

“Başkasına zarar vermedikleri, saygı duydukları müddetçe herkesle aynı toplumda yaşayabilirim”. (13. Görüşülen, 42. Yaşında, Kadın, Önlisans Mezun).

“Benim için öteki olan, yabancı olan ahlaki anlamda boş olan, saygısız insanlardır” (28. Görüşülen, 49 Yaşında, Kadın, Ortaokul Mezun).

Saygı kriteri, görüşülenler tarafından hem kentli bireyi hem de ötekiyi belirleme de önemli bir yere oturtulmaktadır. Farklı olanlarla kurulan ilişkiler, kentte mekân paylaşımı gibi hususlarda da sınırlar saygı ölçütü çerçevesinde belirlenmektedir.

Örneklem grubunda toplamda 3 kişi “ötekileştirmem” cevabını vermiştir:

“Şimdi böyle bir kavram var, bunu kullanmamazlık yapamayız. Ama bunu tanımlarken bana göre şu şu şu ötekidir diyemem çünkü diğer insanları ötekileştirmiyorum. Onu yapmadığımı düşünüyorum” (21. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

“Ben kimseyi ötekileştirmem aslında. Benim için önemli olan insani değerler. Benim için yabancı bana yabancı olan fikirlerime saygı duymayan beni birey olarak kabul etmeyendir” (2. Görüşülen, 35 Yaşında, Kadın).

“Ben aslında kimseyi ötekileştirmem ama siyasi görüş ve yaşam tarzımın farklı olduğu insanlara karşı ister istemez mesafeliyim” (8. Görüşülen, 51 Yaşında, Kadın).

Ancak bu üç kişiden ikisinin mülakatta yer alan diğer sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde, çeşitli ötekileştirmelerde bulundukları tespit edilmiştir. İlaveten 8. görüşülenin cümlesi incelendiğinde ötekileştirmem ifadesinin hemen sonrasında “ama” bağlacını kullanarak aslında ötekileştirdiği bir grup olduğunu da hemen aynı cümle içerisinde belirtmektedir. Dolayısıyla 30 kişinin yer aldığı örneklem grubunda sadece 1 kişi tüm mülakat boyunca sorulan sorulara tutarlılıkla ötekileştirme yapmadığına dair yanıtlar vermiştir.

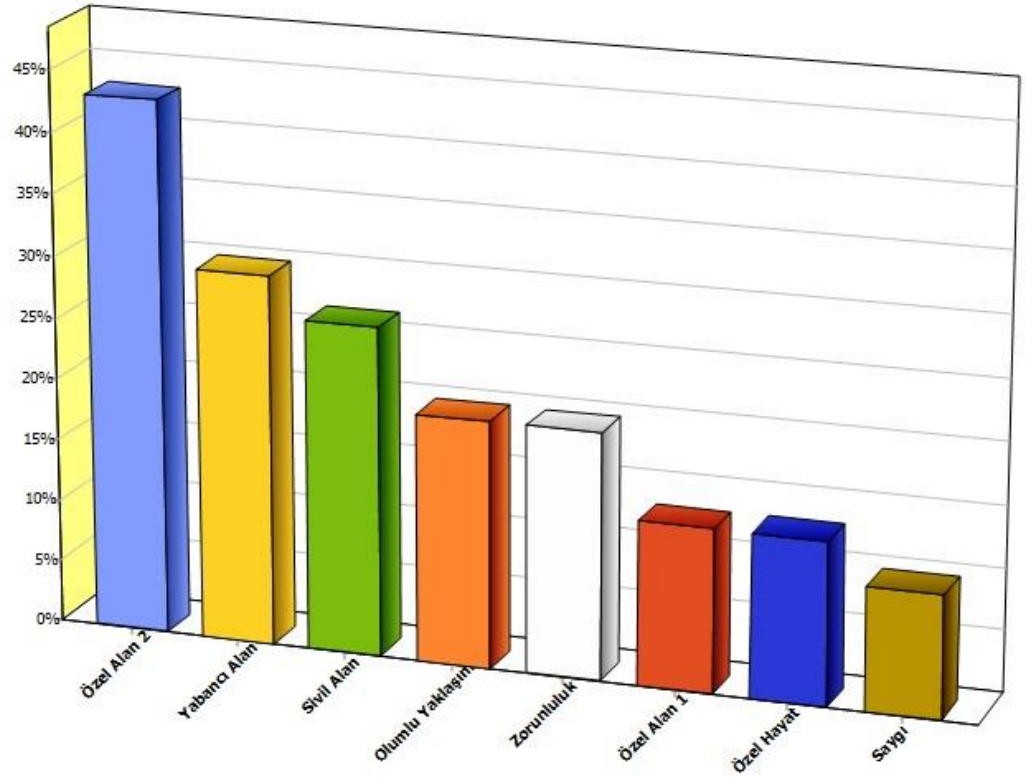
3.2.4. Farklı Olanla Kurulan İlişki Türleri ve İletişim Sürecinde Hissedilenlerin Analizi

Çalışma sürecinde ölçülmek istenenlerden bir tanesi de görüşülenlerin öteki olarak tanımladıkları kişi ve/veya kişilerle ne tür ilişkiler kuruyor oldukları ve bu ilişki sürecinde neler hissettikleri olmuştur.

Diğer grup üyeleriyle kurdukları ilişki sorusunun analizinde; özel alan 1, özel alan 2, sivil alan, yabancı alan, saygı, özel hayat, olumlu yaklaşım ve zorunluluk olmak üzere toplam 8 kod kullanılmıştır¹⁰. Özel alan 1 kodunun içerisinde, evlilik anahtar kelimesi; özel alan 2 kodunun içerisinde arkadaş ve komşuluk anahtar kelimeleri; sivil alan kodunun içerisinde, okul, iş ve profesyonel ilişki anahtar kelimeleri; yabancı alan kodunun içerisinde, aynı ülkede yaşamak ve vatandaş anahtar kelimeleri; saygı kodunun içerisinde saygı anahtar kelimesi; özel hayat kodunun içerisinde, özel hayat, yaşam alanı ve müdahale anahtar kelimeleri; zorunluluk kodunun içerisinde zorunda anahtar kelimesi; olumlu yaklaşım kodunun içerisinde ise, uyumlu, heyecan, samimiyet ve iyi anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Görüşülenler verdikleri cevaplarda, %43,3 oranında diğerleriyle özel alan 2 kodunun kapsadığı ilişki türlerini kurduklarından bahsettikleri, %30 oranında yabancı alan kodunun kapsadığı ilişki türlerini kurduklarından bahsettikleri, %26,7 oranında sivil alan kodunun kapsadığı ilişki türlerini kurduklarından bahsettikleri, %20 oranında kurulan ilişkilere olumlu yaklaştıklarından bahsettikleri, %20 oranında kurulan ilişkilerin zorunluluktan olduğundan bahsettikleri, %13,3 oranında diğerleriyle özel alan 1 kodunun kapsadığı ilişki türlerini kurduklarından bahsettikleri, %13,3 oranında diğerleriyle özel hayatlarına dâhil etmedikleri sürece ilişki kurduklarından bahsettikleri ve %10 oranında saygı çerçevesinde diğerleriyle her türlü ilişkiyi kurabileceklerinden bahsettikleri görülmüştür.

¹⁰Özel alan, sivil alan ve yabancı alan kodlamalarında Bogardus Sosyal Mesafe ölçeğinden faydalanılmıştır.

Şekil 6: Farklı Olanla Kurulan İlişki Yüzde Grafiği

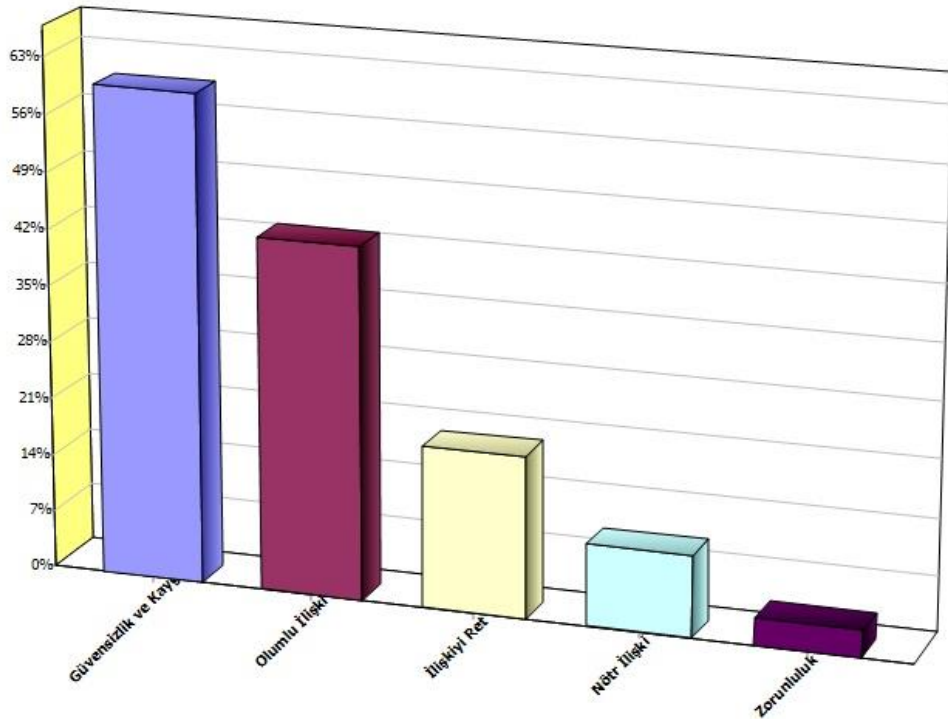
Yabancı alan, sivil alan ve özel hayat kodları çerçevesinde kategorize edilen cevapların tamamında Bauman'ın belirttiği manevi ayrılık durumu görülmektedir. Durumu örneklem grubunun seçildiği Üsküdar ilçesi çerçevesinde değerlendirecek olursak, “getto” olarak nitelendirilebilecek, toprak ayırımına dayalı bölgelere ek olarak modern kent yaşamının bir getirisi olan, manevi ayrılmanın sıklıkla görüldüğünü söylemek mümkün olmaktadır. Araştırmanın bulguları analiz edildiğinde, görüşülenlerin büyük bir oranda Bauman'ın bahsettiği manevi ayrılık temeline dayanarak yabancılarla ilişkilerini iş ilişkilerini indirdikleri ve ilaveten sosyal bağlantılardan sakındıkları görülmektedir (Bauman, 2015b: 73-74-75).

Görüşülenlere sorulan “Sizden farklı olanlarla iletişim/ilişki kurarken kendinizi nasıl hissediyorsunuz?” sorusunun analizinde; olumlu ilişki, ilişkiyi ret, güvensizlik ve kaygı, nötr ilişki ve zorunluluk kodları kullanılmıştır. Olumlu ilişki kodunun içerisinde, rahat ve güvende anahtar kelimeleri; ilişkiyi ret kodunun içerisinde, iletişim kurmam, hayatıma dahil etmem ve görmezden gelmek anahtar kelimeleri; güvensizlik ve kaygı kodunun

içerisinde, kaygı, huzursuz, tedirgin, rahat hissetmem, güvende hissetmem, güvensiz ve gergin anahtar kelimeleri; nötr ilişki kodunun içerisinde, gözlemleme, anlamaya çalışırım ve dikkat anahtar kelimeleri; zorunluluk kodunun içerisinde ise, zorunda ve sorunluluk anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Görüşülenlerin bu soruya verdikleri cevaplarda; %60 oranında güvensizlik ve kaygı hislerine sahip olduklarından bahsettikleri; %43,4 oranında olumlu bakış açısında sahip olduklarından bahsettikleri; %20 oranında ilişki kurmayı reddettiklerinden bahsettikleri; %10 oranında ilişkiye nötr baktıklarından bahsettikleri; %3,3 oranında ise ilişki kurmayı zorunluluk olarak gördüklerinden bahsettikleri tespit edilmiştir.

Modern dönemde, diğer insanların fiziksel mevcudiyeti tehdit edici bir şey olarak hissedilir ve düzen algısı temassızlıkla eş değer görülmektedir (Sennett, 2011:14-16). Örneklem grubunda farklı olanlarla iletişim kurmanın reddine dair oranın yüksek olmasının altında da, bu temassızlık talebi ve düzen algısı yatmaktadır.

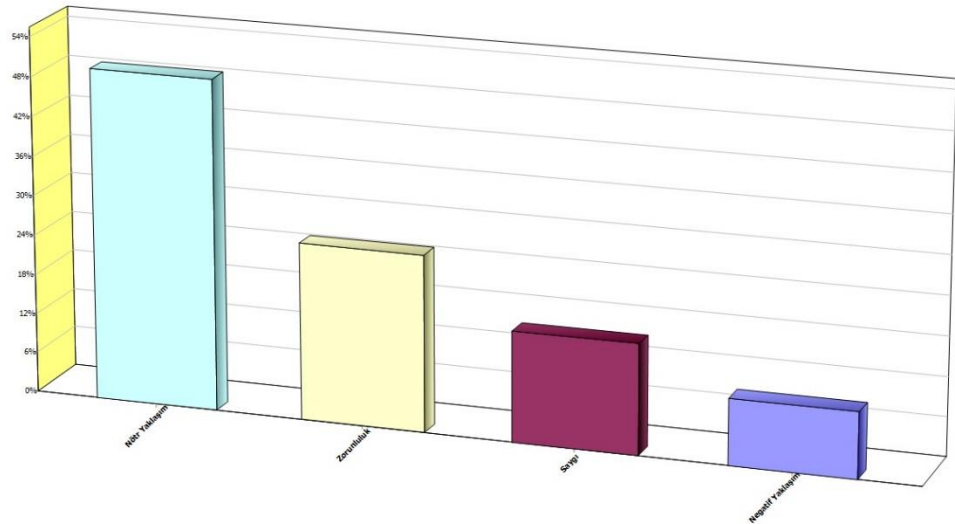

Şekil 7: Farklı Olanla İlişki Sürecinde Hissedilenlerin Yüzde Grafiği

3.2.5. Farklı Olanla Mekân Paylaşımı

Mülakatta, görüşülenlere sorulan sorulardan bir tanesi de, kendilerinden farklı olduğunu düşündükleri kişilerle aynı ortamda yaşamak konusunda ne düşündükleriydi. Sorunun açılımında görüşülenlere, kentte beraber yaşama ve mekân paylaşımı noktasında neler düşündükleri soruldu.

Bu sorunun cevap analizinde nötr yaklaşım, zorunluluk, saygı ve negatif yaklaşım kodları kullanılmıştır. Nötr yaklaşım kodunun içerisinde, görüşülenlerin verdiği cevaplardan seçilerek sıkıntı yok, problem yok, fark etmez ve sorun yok anahtar kelimeleri; zorunluluk kodunun içerisinde, mecbur, mecburiyet, zorunlu, zorunluluk anahtar kelimeleri; saygı kodunun içerisinde, saygı anahtar kelimesi ve negatif yaklaşım kodunun içerisinde ise asgari, sınırlı ve yadırgama anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Şekil 8: Mekân Paylaşımı Yüzde Grafiği

Görüşülenlerin %50'i mekan paylaşımı hususunda nötr bir yaklaşım benimserken, %26,7'si bu durumu zorunluluk olarak tanımlamakta, %16,7'si durumu saygı çerçevesinde değerlendirmekte, %10'u ise negatif yaklaşım göstermektedir.

Kentli birey tanımlamalarında kullanılan saygı kriteri, görüşülenler tarafından mekân paylaşımı ile ilgili olarak da kullanılmıştır:

“Bana saygılı olduğu ve insani olarak anlaşılabildiğim sürece bir sıkıntı olmaz, çünkü aynı fikirde olmak birlikte yaşamak için yetmeyebilir”(26. Görüşülen, 20 Yaşında, Erkek).

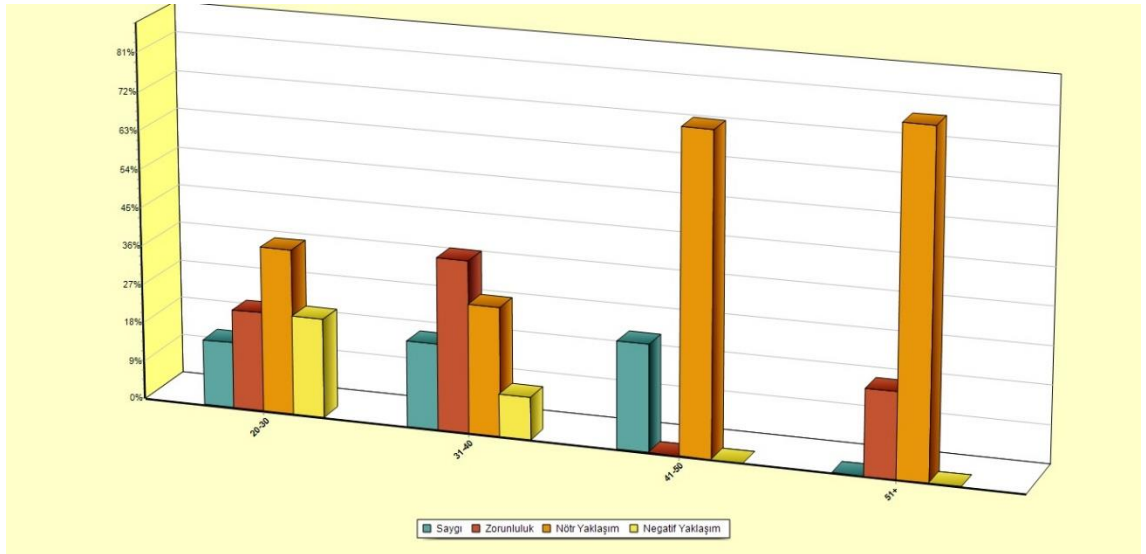
“Benim için sokaktaki insanların kim olduğu “açıkçası” önemli değil. Bana bir saygısızlık yapmadığı ve ben onların başına bir bela açmadığım sürece. Saygıyı bir kıstas alabiliriz. Hiçbir şekilde umurunda değil hangi millete bağlılar, hangi inançtalar...” (4. Görüşülen, 25 Yaşında, Kadın).

“Bence kimse birbirini sevmek zorunda değil. Ama işe saygı, empati gibi kavramlar çerçevesinde yaklaştığımızı düşünürsek o zaman aynı ortamda yaşama konusunda herhangi bir problemle karşılaşılacağını düşünmüyorum açıkçası”(20. Görüşülen, 26 Yaşında, Kadın).

“İnsani değerler önemli burada. İnsani değerden de kastım şu birbirimize saygılıysak, hiçbir problemimiz yoksa ve birbirimize bakış açımızda herhangi bir farklılık yoksa sıkıntı yok. Yani istediği herhangi biri olabilir bu mekân paylaştığım insan. Saygı olduktan sonra mekân paylaşılabilir” (1. Görüşülen, 38 Yaşında, Erkek).

“Karşılıklı saygı olduktan sonra aynı ortamda yaşanabilir. Sonuçta herkes aynı düşünceye sahip olmayabilir” (29. Görüşülen, 45 Yaşında, Erkek).

Kodlama-yaş aralığı ilişkisi analiz edildiğinde, nötr yaklaşımın ağırlıklı olarak 40 yaş üzeri katılımcılar tarafından benimsendiği görülmektedir. 20-30 ve 31-40 yaş aralığındaki katılımcıların 4 kodlamayı da nispeten birbirine yakın oranlarda kullandıkları gözlemlenmektedir.

Şekil 9: Mekân Paylaşımı Yaş Aralığı İlişkisi Grafiği

Mekân paylaşımı ile ilgili olarak verilen yanıtlardan dikkat çekici olan bir tanesi,

“Farklı insanlar hep olacak ben olmayan herkes farklı zaten o yüzden sıkıntı yok” (25 Görüşülen, 40 Yaşında, Erkek).

cevabı olmuştur. Bu yanıtı diğerlerinden ayıran unsur, görüşülen kişinin farklı olanı kendinden olmayan olarak tanımlayıp farklılığı normalleştirmesidir. Verdiği cevapla hem kendi zihnindeki farklı algısının çok geniş bir küme olduğunu hem de aynı zamanda oluşturduğu bu geniş kitleyle problemi olmadığını belirtmektedir.

3.2.6. Öteki Sizi Nasıl Görüyor?

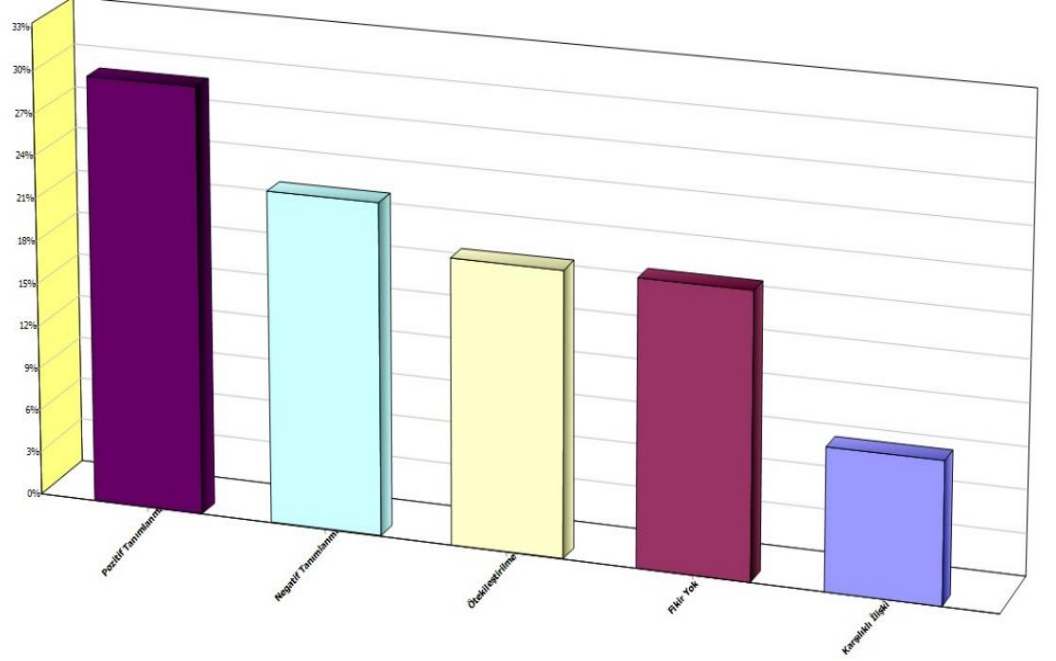
Araştırma sürecinde yapılan mülakatlarda görüşülenlere yöneltilen soruların neredeyse tamamında ötekiyi nasıl tanımladıkları, aralarında ne tür ilişkiler olduğunu, ilişki süreçlerinde neler hissettiği vb. sorular sorulmuştur. Ancak görüşülenlerin öteki olarak tanımladıkları kişi ve/veya grup tarafından nasıl tanımlandıklarına dair de fikirleri alınmak istenmiş; kendilerine “Sizden farklı olanlar sizi nasıl görüyor?” sorusu yöneltilmiştir.

Bu sorunun analizinde; fikir yok, ötekileştirilme, karşılıklı ilişki, negatif tanımlanma ve pozitif tanımlanma kodları kullanılmıştır. Fikir yok kodunun içerisinde, bilmiyorum ve fikrim yok anahtar kelimeleri; ötekileştirilme kodunun içerisinde, ötekileştirilme, hayali ötekileştirilme ve önyargı anahtar kelimeleri; karşılıklı ilişki kodunun içerisinde karşılıklı ve karşılıklı ilişki anahtar kelimeleri, negatif tanımlanma kodunun içerisinde, yabancı, farklı, cahil, terörist, düşman, muhafazakâr¹¹, soğuk anahtar kelimeleri; pozitif tanımlanma kodunun içerisinde, normal, iyi, olumlu, samimi ve rahat anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Görüşülenler, verdikleri cevaplarda %30 oranında diğerleri tarafından pozitif tanımlandıklarını düşündüklerini, %23,3 oranında negatif tanımlandıklarını düşündüklerini, %20 oranında bu konuda herhangi bir fikirlerinin bulunmadığını, %20 oranında ötekileştirildiklerini düşündüklerini, %10 oranında ise diğerleriyle olan ilişkilerin karşılıklılık esasına dayandığını düşündüklerini -yani ötekileştirilmenin etkileşimsel bir süreç olduğunu- belirtmişlerdir.

¹¹Görüşülen kişi yanıtında, “muhafazakâr” kavramını negatif anlamda kullanmıştır.

Ötekileştirilmenin karşılıklı bir süreç olduğunu düşünenler, aslında “ötekileştirdiğini düşündüğü kesimleri ötekileştirerek bu tecrübeyi içselleştirmektedir” (Aktay ve Kızılkaya, 2014:314-315).

Şekil 10: Öteki Tarafından Tanımlanma Yüzde Grafiği

Ötekileştirildiğini düşünen görüşülenlerden bazılarını spesifik tecrübelerini paylaşmışlardır. Paylaşımların ortak noktasında görüşülenlerin inançları sebebiyle ötekileştirildiğini düşündükleri tespit edilmiştir:

“Mesela Mimar Sinan Üniversitesi'ne konferansa gitmiştim. Genel olarak oradakiler komünist tipler. Konferanstakilerinde –biz hariç, 3 kişi gitmiştik- hepsi öyleler. Ben birkaç tane soru sorunca konferansın sonunda, işte soru sordum hoca cevapladı, öyle 10-15 dakika aramızda muhabbet oldu. Biz üçümüz çıkarken salondan bir tane kadın beni durdurdu. “Sen İslamcı mısın?” dedi. “Niye sordunuz?” dedim. “Onlar gibi konuşuyorsun da” dedi. “Niye?” dedim “Rahatsız mı oldunuz?”. “Yok yani rahatsız olmadım da bence çok iyi sorular değildi, uygun düşmedi sorduğun şeyler” dedi. Valla dedim hoca öyle düşünmüyordu. Aramızda böyle bir muhabbet oldu. Ama kadının bana ilk olarak “Sen İslamcı mısın?” diye sorması... Ben mutlu oldum açıkçası. Çünkü kadının onu sorması aslında söylediğim şeyler karşısında hocanın da cevap verme sıkıntısının olması, oradakilerin de olmasının bir sonucuydu yani. Beni açıkçası mutlu hissettirdi. Ama ben orada şunu tespit ettim: Ben onların içine girmeye tahammül ederken, benim onların içine girmeme onlar çok tahammül edemiyorlar”. (19. Görüşülen, 22 Yaşında, Erkek)

“Bizi direk cahil gibi gördüklerinin ben farkındayım. Hani bunlar hiçbir şey bilmezler... Şöyle bir şey var, okula giderken bile –üniversiteye gidiyorum şu anda- sırf dış görünümümden dolayı “Sen ilahiyata mı gidiyorsun? Kuran kursuna mı gidiyorsun? Ne

okuyorsun?” sorularıyla çok karşılaşıyorum. İlla böyle giyiniyorum diye ben ilahiyat okumak mecburiyetinde miyim? Hayır değilim tabii ki de” (7. Görüşülen, 24. Yaşında, Kadın).

Aynı zamanda “inanç” öteki olarak kimin tanımlandığı sorusunda da en çok kullanılan kod olmuştur. Bu noktada, ötekileştirme ve ötekileştirilmenin paradoksal bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir.

4. Görüşülen, ötekileştirmeye dair anısını anlatırken “hayali ötekileştirilme” başlığı altında anlatmayı tercih etmiştir. Görüşülenin kendi tecrübesini bu şekilde anlatmasının nedeni, ötekileştirilmesinin somut bir süreç olmayıp kendi kafasında oluşturulmasıdır. Bu tip düşünceler daha önce ötekileştirilme tecrübesi yaşamış kişilerde sıklıkla görülebilmektedir:

“Bir de hayali ötekileştirme diye bir şey varsa öyle bir şey yaşadım... Onu da ben kendim yaptım. Onu da anlatıyım. Bir tane Blue konseri vardı. Diyorum ki bunu babama nasıl anlatacağım falan. Konsere gideceğim, Blue konseri falan... Sonra ne oldu biliyor musun? Ben şu nu düşündüm: Acaba başörtülülere konsere alıyorlar mıdır? Belki bu ötekileştirme örneği olabilir ama hayali ötekileştirme çünkü öyle bir şey yoktu ben kafamda kurdum”(4. Görüşülen, 25 Yaşında, Kadın).

3.2.7. Son Dönemde Ötekiliğin Görünür Yüzü Olan Suriyelilere Bakış Açısı

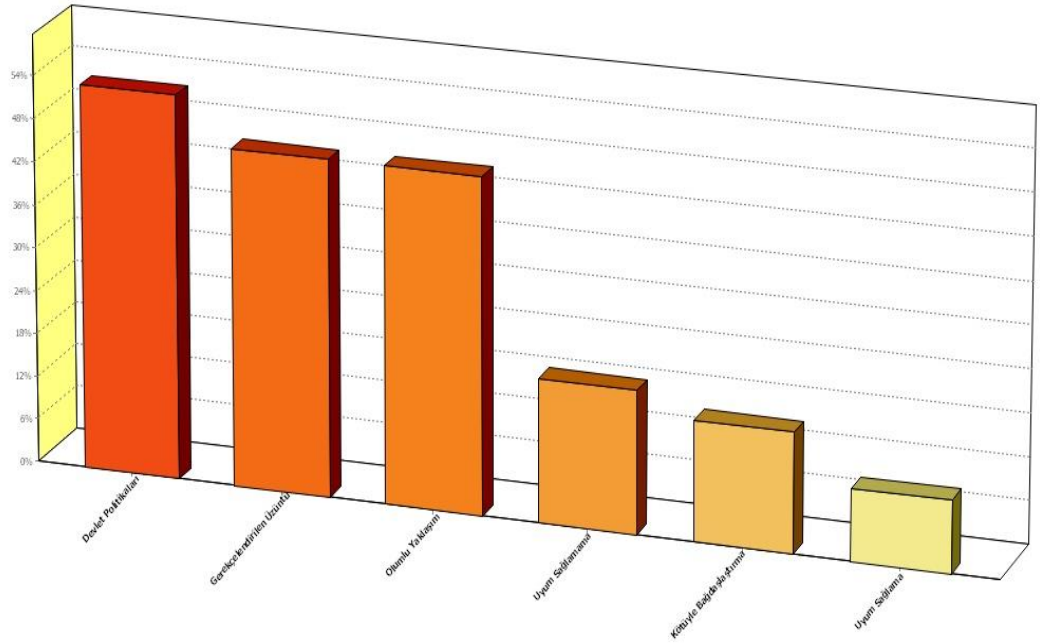
Mülakat sorularında, örneklem grubuna hem diğer soruların yanıtlarını kontrol amacıyla hem de son dönemde Suriyeli mültecilerin kentteki en belirgin farklı grup olarak tanımlanması sebebiyle Suriyeli mültecilerle ilgili düşünceleri sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarla, görüşülen kişilerin diğer sorulara verdikleri yanıtlar beraber incelenerek tutarlılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan mülakatlarda, görüşülen kişilere verdikleri tüm demeçlerin araştırmanın analizde kullanılacağı ve kişisel bilgilerinin üçüncü bir kişiyle paylaşılmayacağı bilgisi verilmiş olsa da kendilerince bazı tedirginlikleri olması sebebiyle, fikirlerinin tamamını açık bir şekilde belirtmeyebilmektedirler. Dolayısıyla bu tarz kontrol soruları, analizlerin sağlamlaştırılması amacıyla önem taşımaktadır.

Suriyeli mültecilerle ilgili sorulan sorunun cevaplarında, mülakatta yer alan diğer soruların tamamından daha çeşitli cevaplar verildiği görülmüştür. Örneklem grubunun, mülteciler, mültecilerin kentteki durumu ve mültecilerle ilgili izlenen politikalarla ilgili olarak birbirinden farklı düşünceleri benimsedikleri gözlemlenmiştir.

Suriyeli mültecilerle ilgili verilen cevapların analizinde; gerekçelendirilen üzüntü, olumlu yaklaşım, uyum sağlama, uyum sağlamama, devlet politikaları ve kötüyle bağdaştırma olmak üzere toplam 6 kod kullanılmıştır. Gerekçelendirilen üzüntü kodunun içerisinde, üzüldüğüm ama, acıyorum ama anahtar kelimeleri; olumlu yaklaşım kodunun içerisinde, yardım, din kardeşliği, kardeşlik, misafir, muhacir, ensar, iyi, komşu, insanlık borcu, sorumluluk anahtar kelimeleri; uyum sağlamama kodu içerisinde uyum sağlamama, adapte olamama, entegre anahtar kelimeleri; uyum sağlama kodu içerisinde uyum sağlama anahtar kelimesi; devlet politikaları kodunun içerisinde, devlet politikaları, ekonomi, para, istihdam, kamplar, dağılık, yayılma, organizasyon, kontrolsüz, düzensiz anahtar kelimeleri; kötüyle bağdaştırma kodu içerisinde ise terörist, bomba, hırsızlık, kötü yol, kaos, dilenme, provakatör, problem anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Görüşmeler analiz edildiğinde, görüşülenlerin Suriyeli mültecilerle ilgili olarak %53,3 oranında devlet politikalarından bahsettiği, %46,7 oranında olumlu yaklaşım benimsendiği, %46,7 oranında gerekçelendirilen üzüntü üzerinde fikirlerin beyan edildiği, %20 oranında mültecilerin uyum sağlayamadığından bahsedildiği, %10,7 oranında mültecilerin kötüyle bağdaştırıldığı, %10 oranında ise uyum sağladıklarından bahsedildiği görülmektedir.

Şekil 11: Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Yüzde Grafiği

Suriyeli mültecilerle ilgili değerlendirmeler, oranlarda da görüldüğü üzere genel olarak devlet politikaları çerçevesinde şekillenmektedir. Devlet politikalarından bahseden katılımcıların %62,5'i olumsuz, %25'i olumlu ve %12,5'i ise nötr yorumlarda bulunmuşlardır. Devletin izlediği politikaların yanlış olduğunu düşünen görüşülenler, mültecilerin sahip olduğu kötü şartlar devletin izlediği yanlış politikalara bağlamaktadırlar:

“Mültecilerin kent çerçevesindeki en büyük sıkıntısının da kontrolsüz göçten kaynaklandığını düşünüyorum. Eğer İstanbul'da olduklarından yani İstanbul'da yaşadıkları hayat sadece Suriye'de ölmekten iyidir se onları İstanbul'a almamızın mantıksız olduğunu düşünüyorum. Çünkü böyle bir hayat olmaz yani. Bu çok sıkıntılı bir durum ve hani bunun önüne geçilecek devlet politikaları olmadığı sürece de kentin bir parçası olamayacaklar” (4. Görüşülen, 25 Yaşında, Kadın)

“Mültecilerle ilgili en temel sorunun devletin uyguladığı yanlış politika olduğu kanısındayım. Bu insanlar alınırken belli bir düzene plana programa göre alınmalı. Devlet istihdam edebileceği kadarını ya da kamplarda bakabileceği kadarı almalıydı. Şimdi iş bulamayan ev bulamayanların halini görüyoruz. Hırsızlık yapanı var, kötü yola düşeni var... Halk da istemiyor artık. İstanbul'un bazı bölgelerinde bize kendimizi yabancı hissettirecek kadar çoğaldılar. Bu iyi bir şey değil. Alınmasınlar da diyemiyorum onlara da acıyorum ama bu

şekilde yürütülen politika da yanlış. Şu an baktığımızda kente en uyumsuz olanlar onlar aslında. Ve bence bu düzelecek gibi de değil. İstanbul giderek kaostan ibaret olan bir şehir halini aldı”(6. Görüşülen, 35 Yaşında, Erkek).

“Mültecilerle bir sorunum yok ama, aması var; dilenmelerine çok kızıyorum. Çocukları kullanmalarına –dilendirmelerine- çok kızıyorum. Daha tertipli yapabilirdik, yani çok dağıtmadan... Burada hatanın çoğu bizde. Yönetici ben olsaydım almamayı tercih etme gibi bir lüksüm olacağını zannetmiyorum, öyle bir lüksüm yok ama kentlere dağılmalarını engellemeye çalışırdım. Sınırdaki kamplar gibi bir düzen oluşturmaya çalışırdım” (13. Görüşülen, 42 Yaşında, Kadın).

“Suriyelileri aldılar da ne oldu? Türkiye’de 5 milyon Suriyeli oldu. Türkiye’ye geldiler ne oldu? Mesela ehliyeti olan şoför oldu ben 1500 TL maaş alacaktım, şimdi 1000 TL alıyorum. Niye? Çünkü benim 1000 TL’ye çalıştığım yerde o 800 TL’ye çalışıyor. İnşaat işçisi... Adam 80 lira yevmiye alıyordu, Suriyeli 50 liraya çalışıyor. Ne oldu? Bu adamın 30 lirası gitti. O da 50 liraya çalışmak zorunda. Çünkü adam diyor ki ben 50 liraya buluyorum işçi. E ne oldu? Bana da zararı var, kendine zaten zararı var. Yani ben Suriyeli mülteciler olayına böyle bakıyorum” (14. Görüşülen, 52 Yaşında, Erkek).

“Mültecilere acıyorum aslında ama şu anki durumdan memnun değilim. Öncelikle devlet çok hata yaptı bence. Herkesi almayacaktı. Hadi aldı, bir düzen oluşturmalıydı. Sadece kapıları açıp insanları almakla olmuyor bu işler. Sonrasını da hesap etmek gerek. Bu insanlar tamam savaştan kaçıp geldi ama düzensizlik yüzünden birçoğunun hali de perişan. Biz zaten kendi insanına dahi yetemeyen bir durumdayken onlara nasıl fayda sağlayalım. Her yere dağıldılar artık toplamak da imkânsız. Her ilde varlar. Hatta bir ilde o ilin nüfusunu dahi geçmişler. Bu saatten sonra ne yapacaksınız ki?” (15. Görüşülen, 31 Yaşında, Erkek).

Görüşülenlerin Suriyeli mültecilere bakışını ölçmek üzere sorulan soruya %47,6 oranında “gerekçelendirilen üzüntü” başlığı altına değerlendirebileceğimiz cevaplar verdikleri görülmektedir. “Gerekçelendirilen üzüntü” ile kastettiğimiz cevaplar; mültecilerin durumuna, yaşadıklarına, kentteki durumlarına üzüldüklerini belirten ancak aynı zaman hemen bu üzüntü ifadesinin devamında “ama” vb. bağlaçlar ile mültecilerle ilgili negatif düşüncelerin dile getirilmesidir:

“Şu an, her zaman ki gibi muhacir ensar bağlamında baktığımızda gelmeleriyle alakalı bir problemim bir sorunum yok ama bu tabii ki ülkede büyük bir karışıklığa da neden olmadı değil yani. İşyerlerinden çok insan çıkartıldı, Suriyeliler daha az paraya çalıştıkları için. Bu etkiliyor... Evlerin kira artışlarını bile etkiliyor... İstanbul’a çok fazla geldiklerini düşünüyorum. İstanbul’un zaten nüfusu çok yüksek artık yeteri kadar insan var” (7. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

“Onlara yardım etmemiz gerektiğini düşünüyorum ama aynı zamanda bizim başımıza böyle bir şey geldiği takdirde bize kimsenin yardım etmeyeceğini de düşünüyorum. Ama sonuçta biz bu görüşte hareket etmemeliyiz. Öyle veya böyle bir din kardeşliği algısıyla büyüdüğümüz için... Ama kentin içinde bu kadar çok olmaları ya da bu kadar dağınık bir şekilde olmaları beni rahatsız ediyor” (9. Görüşülen, 25 Yaşında, Kadın).

“Aslında hem onlar için üzüliyorum hem de çok sıkıntılı bir durum olduğunu düşünüyorum” (1. Görüşülen, 38 Yaşında, Erkek).

“...Alınmasınlar da diyemiyorum onlara da acıyorum ama bu şekilde yürütülen politika da yanlış. Şu an baktığımızda kente en uyumsuz olanlar onlar aslında. Ve bence bu düzelecek gibi de değil. İstanbul giderek kaostan ibaret olan bir şehir halini aldı” (6. Görüşülen, 35 Yaşında, Erkek).

“Mültecilere acıyorum aslında ama şu anki durumdan memnun değilim. Öncelikle devlet çok hata yaptı bence. Herkesi almayacaktı. Hadi aldı, bir düzen oluşturmalıydı. Sadece kapıları açıp insanları almakla olmuyor bu işler. Sonrasını da hesap etmek gerek. Bu insanlar tamam savaştan kaçıp geldi ama düzensizlik yüzünden birçoğunun hali de perişan. Biz zaten kendi insanına dahi yetemeyen bir durumdayken onlara nasıl fayda sağlayalım. Her yere dağıldılar artık toparlamak da imkânsız. Her ilde varlar. Hatta bir ilde o ilin nüfusunu dahi geçmişler. Bu saatten sonra ne yapacaksınız ki?” (15. Görüşülen, 31 Yaşında, Erkek).

“Mültecilere acıyorum aslında ama ülkemizde sayılarının bu kadar artıyor olmasından rahatsızım. Bence geri dönmeyecekler. Gelecek beni daha çok endişelendiriyor” (30. Görüşülen, 40 Yaşında, Kadın).

“Suriyelilerin ülkemize gelmesine sıcak bakmıyorum. Kentler çöplüğe döndü. Kendi açına sahip çıkamayan bir ülke olarak onlara kapı açmamız saçma. Aslında acıyorum da onlara ama yapacak bir şey yok. Nereye kadar sahip çıkabiliriz ki? Ülkeye alınmamaları gerektiğini düşünüyorum” (2. Görüşülen, 35 Yaşında, Kadın).

“Mültecilerle bir sorunum yok ama aması var; dilenmelerine çok kızıyorum. Çocukları kullanmalarına –dilentirmelerine- çok kızıyorum...” (13. Görüşülen, 42 Yaşında, Kadın).

“Mültecilere üzülüyorum ama gidişatın da iyi olmadığı kanısındayım. Bence onlar da burada olmaktan memnun değil, Türkiye’deki çoğu insan da onların burada olmasından memnun değil” (8. Görüşülen, 51 Yaşında, Kadın).

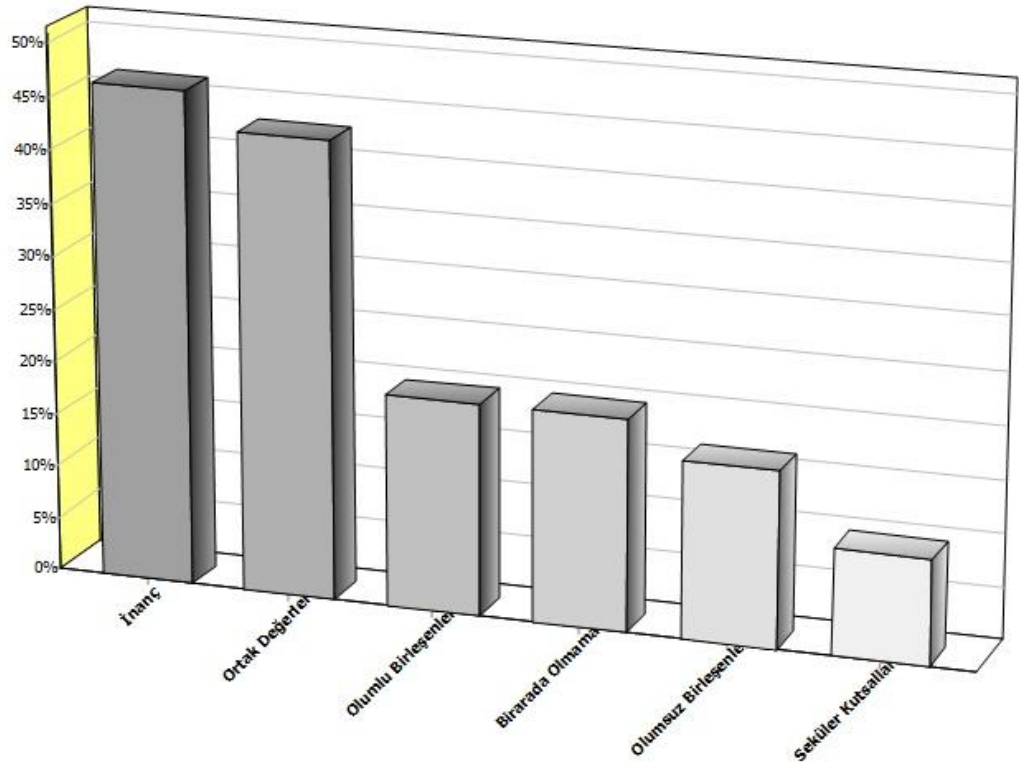
3.2.8. Türk Toplumunu Bir Arada Tuttuğu Düşünülen Dinamikler

Mülakatın son sorusu olarak görüşülenlere Türk toplumunu bir arada tuttuklarını düşündükleri dinamikler sorulmuştur. Bu sorunun sorulmasındaki amaç, görüşülenlerin toplumda var olduğunu düşündükleri farklılıkları hangi unsurların bir arada tuttuğunu ya da tutabileceğini düşündüklerini tespit etmektir.

Türk toplumun bir aradalığı ile ilgili olan bu sorunun cevaplarının analizinde bir arada olmama, inanç, ortak değerler, seküler kutsallar, olumsuz birleşenler ve olumlu birleşenler başlıklarında toplam 6 kod kullanılmıştır. Bir arada olmama kodunun içerisinde, bağ yok anahtar kelimesi; inanç kodunun içerisinde, İslam ve din anahtar kelimeleri; ortak değerler kodunun içerisinde, milli değerler, ortak değerler, tarihi bağ, kültürel bağ, tarih bilinci, gelenek ve tarih birliği anahtar kelimeleri; olumsuz birleşenler kodunun içerisinde, zorundalık, korku ve mecburiyet anahtar kelimeleri; olumlu birleşenler kodunun içerisinde ise, sabır, umut, insanlık, hoşgörü, samimiyet, mütevazılık ve empati anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Katılımcıların cevapları incelendiğinde; %46,7 oranında inançtan bahsedildiği, %43,3 oranında ortak değerlerden bahsedildiği, %20 oranında ortak birleşenlerden, %20 oranında bir arada olamamaktan bahsedildiği, % 16,7 oranında olumsuz birleşenlerden ve %10 oranında seküler kutsallardan bahsedildiği görülmektedir.

%20 oranında verilen Türk toplumunu bir arada tutan bağ olmadığı düşüncesi cevabı da diğer cevaplara nazaran farklı bir eğilimi göstermektedir. Bu cevabı veren kişilerin genel olarak diğer cevapları da incelendiğinde pesimist bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Şekil 12: Türk Toplumunun Bir Aradalığı Yüzde Grafiği

Görüşülenler, Türk toplumunu bir arada tutan etmenlerden en yüksek oranda bahsettikleri “inanç” koduna dair şu cevapları vermişlerdir:

“Sadece İslam ve milli değerler bizi bir arada tutuyor” (1. Görüşülen, 38 Yaşında, Erkek).

“Türk toplumunu bir arada tutan şey İslam ve ortak gelenek görenek ve kültür. Hepsinin payı ayrı” (6. Görüşülen, 35 Yaşında, Erkek).

“İslam, bir de milli değerler Türk toplumunu bir arada tutuyor” (8. Görüşülen, 51 Yaşında, Kadın).

“Birinci unsur din bence ama kültürel ve tarihsel bağlar da var” (11. Görüşülen, 43 Yaşında, Kadın).

“Dinden kaynaklanan hoşgörü, başka da hiçbir şey yok” (13. Görüşülen, 42 Yaşında, Kadın).

“Öncelikle dini bağlar. Sonra da kültürel bağlar olduğunu düşünüyorum” (18. Görüşülen, 34 Yaşında, Erkek).

“Öncelikle dindir, sonrasında siyasi görüştür ve tabi vatan-toprak sevgisidir. Her devlette, millete olduğu gibi bizi de birlikte tutan ilk üç etmenin bu olduğunu düşünüyorum” (21. Görüşülen, 24 Yaşında, Kadın).

“Din ve muhafazakâr geleneklerin toplumu bir arada tuttuğunu düşünüyorum” (24. Görüşülen, 24 Yaşında, Erkek).

“Türkiye’yi bir arada tutan bağlardan en önemlisi din, sonra tarih birliğidir” (27. Görüşülen, 25 Yaşında, Erkek).

Görüşülenlerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde, inanç bağının Türk toplumunu bir arada tuttuğu kanısına sahip kişilerin heterojen bir dağılım gösterdiği görülmektedir.

SONUÇ

21. yy.'da sosyal bilimler alanında üzerinde en çok tartışılan meselelerinden biri farklılıklarla bir arada yaşamaktır. Tarih boyunca farklılıkların bir aradalığının merkezi olan kentler, günümüz dünyasında da bu misyonunu sürdürmektedir. Ötekiye ve ötekileştirmeye dair somut örneklerle yine kent merkezinde rastlanmaktadır. Bu sebeple ötekiye ve ötekileştirmeye dair yapılan uygulamalı çalışmalarda örneklem olarak kentler seçilmektedir.

Bu araştırma da kentteki farklılık algısını analiz etmek üzere nitel araştırma yöntemi temel alınarak oluşturulmuştur. Araştırmada görüşülen kişilere dair sosyo-demografik bilgiler şu şekilde sıralanabilir:

Araştırma sürecinde görüşülen kişilerin 15'i erkek, 15'i kadındır. Kadınların yaş ortalaması, 32,7; erkeklerin ise 37,8'dir. Görüşülen kişilerin genel yaş ortalamaları ise 35,2'dir. Katılımcıların 14'ü bekar, 16'sı ise evlidir. Araştırmadaki görüşülen kişilerin eğitim durumları; 4 ilkokul mezunu (2 kadın, 2 erkek), 3 ortaokul mezunu (2 kadın, 1 erkek), 4 lise mezunu (3 erkek, 1 kadın), 3 ön lisans mezunu (2 erkek, 1 kadın), 6 lisans öğrencisi (4 erkek, 2 kadın), 6 lisans mezunu (3 kadın, 3 erkek), 3 yüksek lisans öğrencisi (2 kadın, 1 erkek) ve 1 doktora öğrencisi (kadın) olacak şekilde dağılım göstermektedir. Araştırmada görüşülen kişilerden 17'si Ak Parti'yi (12 kadın, 5 erkek) desteklediğini, 2'si sol görüşü (erkek) desteklediğini, 1'i demokrat olduğunu (erkek), 2'si siyasetten hoşlanmadığını ve demokrasiye inanmadığını (kadın) belirtti. Geriye kalan 8 kişi (7 erkek, 1 kadın) ise siyasi tercihleri ile ilgili herhangi bir bilgi vermek istemedi. Görüşülen kişiler, avukat, yazılımcı, marka patent uzmanı, muhtar, Kuran Kursu eğitmeni, servis şoförü, temizlik görevlisi, araştırma görevlisi, muhasebeci, sosyolog, elektrik işçisi, konfeksiyon işçisi, emekli, ev hanımı, öğrenci olmak üzere heterojen bir dağılım göstermektedirler.

Veriler değerlendirildiğinde “saygı” kavramına sıklıkla değinildiği tespit edilmiştir. Mülakatta, kentteki bireyi tanımlama, ötekinin kim olduğu, diğerleriyle olan iletişim ve mekân paylaşımına dair sorulan dört sorunun cevabında da ortak olarak görülen yanıt saygı olmuştur. Görüşülenler, kentteki bireyi saygılı olarak tanımlamış, ötekini kendisine saygı göstermeyen olarak tanımlamış, diğeriyle kuracağı iletişimin saygı temelli

olabileceğini ve eğer arada saygı olursa diğerleriyle mekân paylaşılacağına dair yanıtlar vermişlerdir. Ancak görüşülenlerin hiçbirinin yanıtında, diğerleri olarak tanımladıklarına dair onlara duydukları saygıdan bahsettikleri görülmemiştir. Bu durumun dünya genelinde sıklıkla görülen bir problemidir. Bu sebeple, son yirmi yıldır, dünya sosyolojisinin ana gündemlerinden bir tanesi farklılığa saygıda birleşmeyi mümkün kılacak ilişkilerin yoğunlaşmasıdır (Wacquant, 2013:267).

Mevcut veriler, Levinas'ın karşısında durduğu, Batılı aklın belirlediği öteki anlayışının toplumun neredeyse tamamına sirayet ettiğini göstermektedir. Levinas'ın öteki anlayışındaki ötekiyi esas alma bakış açısına mülakatlarda rastlanmamıştır. Yanıtların hiçbirinde öteki belirleme veya öteki ile olan ilişki sürecinde dair ötekiye duyulan saygıdan bahsedilmemiştir. Veriler, aynı zamanda örneklem grubunun kendilerini esas özne kabul ederek, ötekiyi mutlak ve bağımsız bir varlık olarak kabul etmedikleri gerçeğini de gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşım da Levinas'ın karşısında olduğu Batılı aklın ürünlerinden bir tanesidir.

Ötekiliğin, Türkiye'deki görünür yüzü olan Suriyeli mültecilerle ilgili soruların yanıtlarının %46,7'sinde "gerekçelendirilen üzüntü" temelli yanıtların verilmesi aslında öteki ile olan ilişkiyi; empati, vicdan ve etik bağlamında değerlendirmeye yakın olan grubun dahi bunu tam anlamıyla yapmadığını / yapamadığını göstermektedir. Görüşülenler üzüntü / acıma ifadelerinin beraberinde diğerlerine dair sahip oldukları olumsuz düşünceleri de belirtme gereksinimi duymuşlardır. Bu durum, aynı zamanda, ötekileştirmeye dair eğilimin yaygınlığını da ortaya koymaktadır. Üzüntü / acıma ifadelerinin yanında belirttikleri negatif düşünceler incelendiğinde, genel kanı üzere diğerleri olarak nitelendirilen Suriyeli mültecileri, ötekileştirme ve dışlamaya dair ifadeler kullandıkları gözlemlenmektedir.

Görüşülenler, "Size göre öteki kimdir?" sorusunun cevabı olarak %33,3 oranında ötekiyi inancı farklı olan kişiler olarak tanımlamışlardır. Türk toplumunu bir arada tutan bağlarla ilgili olarak da en yüksek oranda bahsedilen kavram %46,7 ile yine inanç olmuştur. Bu iki soruda da inanç kavramının en çok vurgulanan yanıt olması, inanç farklılığının insanları ayırttığı düşünüldüğü gibi yine inanç bağının toplumun bir arada tutacak güce sahip olduğu düşüncesinin kişiler arasında yaygın olduğu sonucunu gözler önüne sermektedir. Bu sonuç, toplumsal açıdan ötekinin belirlenimine dair riskli bir durum

olduğunu da ortaya koymaktadır. Toplumu bir arada tutan dinamik olduğu düşünülen inanç bağı üzerinden gerçekleştirilen ötekileştirmenin radikallığı de yüksek oranda olabilecektir.

Görüşülenlerin, öteki belirlenimlerine dair en çok üzerinde durdukları kavramların inanç ve milliyet olması, örneklem grubunun dünya genelindeki ötekileştirme eğilimiyle paralellik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dünya genelindeki öteki söylemlerinin temelleri -birbirinden farklı birçok dinamik içerse de- daha çok dinsel ve milliyetçi söylemler üzerine oturtulmaktadır.

Araştırmanın sonucunda, örneklem grubunun tamamında ötekileştirmeye dair genel bir eğilim olduğu tespit edilmiştir. Görüşülen 30 kişiden sadece 1 tanesi, tüm cevaplarında tutarlı davranarak kendi dışındaki kişiler hakkında ötekileştirmede bulunmadan sorularımıza cevap vermiştir. Bu veriler bizi kentteki bireylerin genel olarak, ötekileştirmeye meyilli oldukları sonucuna götürmektedir.

Görüşülenlerin yanıtları incelendiğinde, ötekileştirmeye olan eğilimlerinin yanı sıra, öteki tanımlamalarının da birbirlerinden farklı değişkenlere bağlı olduğunu sonucuna ulaşılmaktadır. Görüşülenlere yöneltilen “Size göre yabancı / farklı olan kim?” sorusunun analizinde, cevapların çeşitliliğine bağlı olarak toplamda 8 kod kullanılmak durumunda kalmıştır, bu durum yanıtların çeşitliliğin en önemli göstergelerindendir.

Öteki belirleniminin kişiden kişiye, toplumdan topluma değişebildiği gibi, yine kişiler ve toplumlar için, içinde bulunulan sosyal durum, siyasi konjonktür vb. etkenlere bağlı olarak da değişebildiği gözlemlenmiştir. Görüşmelerde alınan yanıtlarda, bunun en çarpıcı örneklerinin Cemaat meselesi ve terör olayları olduğu görülmektedir. Örneğin, mülakat boyunca kullanılan cemaat kavramıyla kastedilen sadece bugün için Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin resmi olarak terör örgütü olarak ilan ettiği Gülen hareketi olmuştur.

Ötekiye dair yapılan bu çalışmadan elde edilen bulguların yapılan literatür taraması, incelenen uygulamalı çalışmalar ve dünyadaki mevcut algı ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Ötekinin belirlenim süreci, ötekiye olan bakış, ötekiyle olan ilişki süreçlerinin neredeyse tamamı Batılı aklın yönlendirmeleri doğrultusunda

kurgulanmaktadır. Bunun sonucu olarak da öteki mutlak bir varlık olarak ele alınmaktan ziyade, egemen öznenin tanımladığı bir nesne konumuna oturtulmaktadır.

Farklılıkların yerleşim alanı olan kentlerde öteki olarak algılanan / belirlenen kişilere dair zihinlerde oluşturulan negatif düşüncelerin yoğunluğu sebebiyle ötekiyle ilişki kurmak tercih edilmemekte, kurulması olası ilişkileri de en aza indirmeye çabası içine girildiği tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara da, görüşülenlere sorulan öteki ile ilişki sürecinde kendilerini nasıl hissettikleri sorunun cevabı olarak %60 oranında “güvensiz ve kaygılı” cevabının verilmiş olması, dünya genelindeki ötekiye dair olan bakış açısına paralellik sergilediği görülmektedir. Oysa Blakely’in belirttiği üzere “Sosyal kontak (temas) olmadan sosyal kontrakt (sözleşme) olmaz” (Erkilet, 2008:89). Kurulmayan / kurulamayan sosyal ilişkiler, toplumda bir arada yaşamının gereği olan “sözleşme”nin de yapılamamasına ve uygulanamamasına yol açmaktadır.

İlişki kurmama çabası ve kurulduğunda da sahip olunan negatif algılar ötekiyi zihinlerde düşmanlaştırmaya kadar varabilmektedir. Belirtmek gerekir ki, Sigmund Freud’un da ifade ettiği üzere, insanların birbirlerine karşı olan düşmanlıkları sebebiyle uygar toplum sürekli olarak çökme tehdidi ile karşı karşıyadır (Freud, 2009:69). Bu sebeple diğerleriyle olan ilişkiye bakış açısı değiştirilerek, düşmanlık algısı çerçevesinden çıkartılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, günümüz dünyasının şartları göz önünde bulundurulduğunda farklılıkların olmadığı bir toplum, bir dünya arayışı gerçeklikten uzak bir talep olacaktır. Bu alanda yapılan çalışmalar ve araştırmamıza dair verilerin de gösterdiği üzere, toplumun çoğunluğu bir şekilde kendi ötekisini yaratmakta ve ötekileştirme sürecine dâhil olmaktadır. Dolayısıyla bu noktada önemli olan, öteki belirleme sürecinin “düşmanlaştırma” ile son bulmaması olmalıdır. Çünkü ötekileştirme sürecini radikalleştirmenin ve farklı olanın düşman olarak kodlanmasının, toplumsal düzen ve huzuru bozan en önemli etkenlerden olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir.

Günümüz dünyası için asıl üzerinde yoğunlaşılması gereken nokta, farklılıklarla bir arada yaşama meselesidir. Farklılıklarla bir arada yaşama ile ilgili olarak, diğerlerine dair sahip olunan negatif algı ve düşünce zeminlerinin ve bunların nedenlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Farklılıklara dair hoşgörüyü geliştirmek ve ötekiye saygıyı oluşturup

arttırmak amacı doğrultusunda eğitim sürecinden faydalanmak, bir yöntem olarak benimsenebilir (Pesmazoğlu, 2014:11).

İlaveten farklılığı salt problematik bir durum olarak görmekten ziyade sahip olduğu / olabileceği pozitif yanlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Tek tipçi algıdan sıyrılmak, çeşitliliği zenginlik olarak görebilmek, bir arada yaşama ile ilgili mevcut problemlerin birçoğunun çözümünde etkin rol oynayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, A. (2012). *Uzaktan Eğitim Ortamlarında Sosyal Yazılım Kullanımının Kabulünü Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İşletme Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Aktay, Y. ve A. Kızılkaya. (2014). *Hepimiz Ötekiyiz! Türkiye’de Kimlikler ve Algılar*. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Aktay, Y. (2015). *Küreselleşme Çokkültürlülük Sahicilik*. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Robin M. A. (2012). *Sosyal Psikoloji -7*. Baskının çevirisi- (Çev.:O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arslantürk, Z. Ve M. T. Amman. (2009). *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler* (6. Basım). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Bal, H. (2015). *Kent Sosyolojisi* (6. Basım). Bursa: Sentez Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik* (2. Basım). (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları* (4. Basım). (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları* (2. Basım). (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014a). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm – Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik* (2. Basım). (Çev. F. Doruk Ergun). İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2014b). *Parçalanmış Hayat* (2. Basım). (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015a). *Bireyselleşmiş Toplum* (3. Basım). (Çev. Y. Alagan). İstanbul: AyrıntıYayınları.
- Bauman, Z. (2015b). *Sosyolojik Düşünmek* (12. Basım). (Çev. A. Yılmaz). İstanbul:

Ayrıntı Yayınları.

Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8.

Baskıdan Çeviri). (Çev. Ed.: H. Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.

Berman, M. (2011). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (14 . Basım). (Çev.:B. Peker ve Ü.

Altuğ). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bezirgan Arar, Y. (2009). *Sosyo-politik Bağlama Göre Türk Basınının “Öteki”leri*.

(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazetecilik Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir.

Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık

Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü – Kavramlar ve Yaklaşımlar*. İstanbul:

Bağlam Yayıncılık.

Bourse, M. (2000). *Melezliğe Övgü*. (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bulaç, A. (2000). Ötekiyi Algılama Biçimi. *Karizma / Zıtlık ya da Birlikteliğin İksiri*:

Öteki, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2000, s. 43-48.

Çapar, M. (2006). *Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler*. İstanbul: Özgür Üniversite

Yayınları.

Çırakman, E. (2012). Levinas’ta Öteki ve Adalet: Eleştirel Bir Not. Ö. Gözel (Yay.

Haz.) *Levinas içinde* (s. 407-433). İstanbul: Say Yayınları.

Erder, S. (2013). Nerelisin Hemşerim?. Ç. Keyder (Haz.) *İstanbul – Küresel ile Yerel*

Arasında (4. Basım) içinde (s. 192-205). İstanbul: Metis Yayınları.

Erkilet, Alev. (2009). “Düzgün Aileler” “Yeni Gelenler”e Karşı: Korku Siyaseti... *Hece*

– *Medeniyet, Edebiyat ve Kültür Bağlamında Şehirlerin Dili*, 81, Haziran-

Temmuz-Ağustos 2009, 88-100. Ankara: Hece Yayınları.

Freud, S. (2009). *Uygarlığın Huzursuzluğu* (3. Basım). (Çev.: Haluk Barışcan). K.

Şahin, M. Gürsoy Sökmen (Yay. Haz.). İstanbul: Metis Yayınları.

Fusch, P. I. and L. R. Ness. (2015). Are We There Yet? Data Saturation in Qualitative

Research. *The Qualitative Report* 2015 20, 9, p.1408-1416

Gasset, J. O. Y. (2000). Benliğe Dalma ve Ötekileştirme. *Karizma / Zıtlık ya da*

- Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2000, s. 71-76.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları* (2. Basım). (Çev.: E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Yay. Haz. C. Güzel). İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. K. Çayır (Der.) *Ayrımcılık – Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gudykunst, W. B. (2015). *Farklılıklar Arasında Köprü Kurmak – Gruplar Arasında Etkili İletişim*. (Çev. K. Asar). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gutmann, A. (2014). Giriş (Çev.: Ö. Kabakçıoğlu). A. Gutmann (Haz.), *Çokkültürcülük - Tanınma Politikası* (4. Basım) (Ed. Cem Akas) içinde (s. 25-45). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holton, R. J. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık* (Çev. R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.
- İspir, N. ve Ş. B. Erdoğan. (2014). Levinas'ta İdeal İletişimin İmkânı: Öteki'yle Birlikte Var Olmak. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 2, s. 47-58.
- Kanbir, F. (2012). *Zygmunt Bauman Sosyolojisinde Yabancı Kavramı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kanra, B. (2013). *Türkiye'de İslam ve Diyalog: Bölünmüş Toplumlarda Müzakere*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, M. (2012). Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2012): 226-238.
- Kardaş, Ü. (2000). Ötekileştirme ve Ceza Yargılaması. *Karizma / Zıtlık ya da Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2000, s. 49-54.
- Kaya, Ayhan. (2014). Giriş: Ötekini Anlamak Mümkün mü? A. Kaya (Der.), *Farklılıkların Birlikteliği – Türkiye ve Avrupa'da Birarada Yaşama Tartışmaları*

- inde (s.11-37). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Keyder, . (2013). Arka Plan. . Keyder (Haz.) *İstanbul – Küresel ile Yerel Arasında* (4. Basım) inde (s. 9-40). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyman, F. (1996). Farklılığa Direnme0k: Uluslararası İlişkiler Kuramında "Öteki" Sorunu. F. Keyman, M. Mutman, & M. Yeęenoęlu (D.), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* inde (s. 71-106). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (1996). *Uyruktan Vatandařa, Geimden İktisada*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kolluoğlu, B. (2014). şehre Gören Gözlerle Bakmak. C. Özbay ve A. Bartu Candan (Haz.) *Yeni İstanbul alışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* inde (s.19-25). İstanbul: Metis Yayınları.
- Köker, L. (2014). Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik zm Arayışı. A. Gutmann (Haz.), *okkltrclk - Tanınma Politikası* (4. Basım) (Ed. Cem Akaş) inde (s.11-14). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (4. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lemay, M. C. (2000). *The Perennial Struggle: Race, Ethnicity, and Minority Gruop Politics in the United States*. USA: Phoenix Color Corp.
- Lusting, M. W. and J. Koester. (2000). Cultural Biases and Intercultural Communication. M. W. Lusting and J. Koester (Eds.) in *AmongUs: Essays on Identity, Belonging and Intercultural Competence* (p. 119-133). USA: Longman.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (2. Basım) (ev.: O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews [63 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 11, 3, Retrieved from: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs100387>.
- Mimarlar Odası Ankara şubesi. (1971). *Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

- Öncü, A. (2013). İstanbullular ve Ötekiler Küreselcilik Çağında Orta Sınıf Olmanın Kültürel Kozmolojisi. Ç. Keyder (Haz.) *İstanbul – Küresel ile Yerel Arasında* (4. Basım) içinde (s. 117-144). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özbay, C. Ve A. Bartu Candan (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları: Yersiz, Havasız, Mülksüz Kent. C. Özbay ve A. Bartu Candan (Haz.) *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (s.11-15). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özdalga, E. (2000). Öteki ile Birlikte Var Olmak. *Karizma / Zutluk ya da Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2000, s. 125-129.
- Özer, İ. (2013). Türkiye’de Kent, Kentleşme ve Kentsel Değişme. M. Zencirkıran (Ed.), *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı* (5. Basım) içinde (s. 329-360). İstanbul : Dora Yayınları.
- Pesmazoğlu, S. (2014). “Ötekilik” Üzerine Bazı Yöntemsel Yorumlar. A. Berktaş ve H. C. Tuncer (Yay. Haz.), *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu* (2. Basım) içinde (s. 7-12). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Provalis Research. (2011). *QDA Miner 4 – Qualitative and Mixed Method Software*. [Erişim Tarihi: 24 Şubat 2016], <http://provalisresearch.com/>
- Rockefeller, S. C. (2014). Yorum (Çev.: C. Akaş). A. Gutmann (Haz.), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası* (4. Basım). (Ed. Cem Akaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1996). Kent: Modernleşme ile Postmodernleşme Arasında Köprü. F. Bayramoğlu Yıldırım (Ed.), *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne* içinde. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları.
- Say, Ö. (2013). *21. Yüzyılda Ulus, Çokkültürlülük ve Etnisite*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (Çev.: A. Sönmezay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sennet, Richard. 2011. *Ten ve Taş* (4. Basım). (Çev.: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev.: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2013). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev.: N. Kalaycı, E. Gen ve T. Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sönmez Selçuk, S. (2011). *Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: “Öteki”nin İnşası*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şentürk, M. (2011). *Kentsel Müdahaleler Açısından İstanbul*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Taylor, C. (2014). Tanınma Politikası (Çev.: Y. Salman). A. Gutmann (Haz.), *Çokkültürcülük - Tanınma Politikası* (4. Basım) (Ed. C. Akaş) içinde (s. 46-93). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014). Tarih yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler. A. Berktaş ve H. C. Tuncer (Yay. Haz.), *Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu* (2. Basım) içinde (s. 1-6). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Temizkan, Ö. (2011). *Öteki Tartışmaları Çerçevesinde Zygmunt Bauman’ın Öteki Yaklaşımı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Topal, A. K. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir? *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 1, 276-294.
- Tönnies, F. (2000). Gemeinschaft ve Gesellschaft (Çev.: A. Aydoğan). A. Aydoğan (Yay. Haz.) *Şehir ve Cemiyet* içinde, (s.185-217). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Türk, D. (2013). *Öteki Düşman, Olay – Levinas, Schmitt ve Badiou’da Etik ve Siyaset*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkbağ, A. U. (2003). Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu. *Doğu-Batı / Kimlikler*, Sayı: 23, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, s. 209-216. Ankara: Doğu- Batı Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *Seçilmiş Göstergelerle İstanbul* [Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015], <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ISTANBUL.pdf>
- Wacquant, L. J. D. (2013). Releksif Bir Sosyolojiye Doğru: Pierre Bourdieu ile Bir Söyleşi. S. P. Turner (Ed.) *Sosyal Teori ve Sosyoloji* (2. Basım) (Çev. Ü. Tatlıcan) içinde (s.255-272). İstanbul: Küre Yayınları.

- Weber, M. (2000). Batı Şehri (Çev.:F. Oruç). A. Aydoğan (Yay. Haz.) *Şehir ve Cemiyet* içinde, (s.131-166). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yonucu, D. (2014). Bir Yönetim Biçim Olarak Mekânsal Ayrıştırma: Tehlikeli Mahalleler, Olağanüstü Hal ve Militarist Sınır Çizimi. C. Özbay ve A. Bartu Candan (Haz.) *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (s.91-108). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yumul, A. (2000). Modernizmden Postmodernizme Ötekilik. *Karizma / Zıtlık ya da Birlikteliğin İksiri: Öteki*, 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2000, s. 99-103.

EKLER

Ek 1: Kütüğü İstanbul'a Kayıtlı Nüfus Tablosu

	İlçenin Adı	Toplam Nüfus	Kütüğü İstanbul'a Kayıtlı Nüfus	Kütüğü İstanbul'a Kayıtlı Nüfusun Yüzdesi
1	Adalar	16,166	6,563	40,6
2	Arnavutköy	215,531	22,542	10,5
3	Ataşehir	405,947	52,282	12,9
4	Avcılar	407,240	61,132	15,1
5	Bağcılar	752,250	47,667	6,3
6	Bahçelievler	602,931	69,871	11,6
7	Bakırköy	220,974	76,057	34,4
8	Başakşehir	333,047	32,831	9,9
9	Bayrampaşa	269,677	70,821	26,3
10	Beşiktaş	186,570	60,752	32,6
12	Beykoz	248,056	79,424	32,1
13	Beylikdüzü	244,760	50,797	20,8
14	Beyoğlu	245,219	36,594	14,9
15	Büyükçekmece	211,000	48,954	23,2
16	Çatalca	65,811	44,930	68,3
17	Çekmeköy	207,476	30,955	14,9
18	Esenler	461,621	30,043	6,5
19	Esenyurt	624,733	46,371	7,4
20	Eyüp	361,531	73,757	20,4
21	Fatih	425,875	95,618	22,5
22	Gaziosmanpaşa	495,008	78,960	15,9
23	Güngören	306,854	36,816	11,9
24	Kadıköy	506,293	170,164	33,6
25	Kağıthane	428,755	43,757	10,2
26	Kartal	447,110	67,996	15,2
27	Küçükçekmece	740,090	84,490	11,4
28	Maltepe	471,059	79,071	16,8
29	Pendik	646,375	59,292	9,1
30	Sancaktepe	304,406	16,094	5,3
31	Sarıyer	335,598	64,828	19,3
32	Silivri	155,923	57,117	36,6
33	Sultanbeyli	309,347	8,826	2,9
34	Sultangazi	505,190	27,995	5,5
35	Şile	31,718	17,529	55,3
36	Şişli	274,420	65,889	24,1
37	Tuzla	208,807	21,903	10,5
38	Ümraniye	660,125	81,173	12,3
39	Üsküdar	534,636	104,493	19,5
40	Zeytinburnu	292,313	54,159	18,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ISTANBUL.pdf>

Ek 2: Mülakat Soruları

Kentteki Öteki/Yabancı Kimdir?

- 1- Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek, memleket, siyasi görüş, din/inanç)
- 2- Kaç senedir İstanbul'da (Üsküdar'da) yaşıyorsunuz?
- 3- Kentli (İstanbullu) bireyi nasıl tanımlarsınız? (Özellikleri nelerdir?)
- 4- Kentte ne tür farklılıklar gözlemliyorsunuz?
- 5- Size göre Yabancı / Öteki kimdir? (din, mezhep, cemaat, milliyet, siyasi görüş)
- 6- Sizden farklı olanlarla iletişim/ilişki kurarken kendinizi nasıl hissediyorsunuz? (Rahat, güvende, kaygılı, huzurlu)
- 7- Sizinle diğer grup üyeleri arasındaki ilişkileri nasıl tanımlarsınız? (evlilik, arkadaşlık, komşuluk, iş yeri, ülke, vatandaşlık, turizm amaçlı, selam, yemek yeme, yardım isteme, sohbet etme, saygı duyma, alışveriş yapma)
- 8- Sizden farklı olanlar sizi nasıl görüyor? (Önyargı, ayrımcılık, ötekileştirilme durumu ölçülmeye çalışılacak)
- 9- Sizden farklı olan birisiyle aynı ortamda yaşamak hususunda ne düşünüyorsunuz? (Kent yaşamı, mekan paylaşımı)
- 10- Sizin mesafeli olduğunuz kesimler var mı?
- 11- Mültecilerle ilgili ne düşünüyorsunuz?
- 12- Size göre Türkiye'de yaşayan insanları / Türk toplumunu bir arada tutan bağlar nelerdir?

Ek 3: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Memleket	Siyasi Görüş
1.Görüşülen	Erkek	38	Evli	Ön Lisans Mezunu	Yazılımcı	İstanbul	Sol
2.Görüşülen	Kadın	35	Bekar	Lisans Mezunu	Marka Patent Uzmanı	Sivas	Demokrat
3.Görüşülen	Erkek	63	Evli	İlkokul Mezunu	Muhtar	Sivas	Türkiye'yi birleştirenleri destekliyorum
4.Görüşülen	Kadın	25	Bekar	Yüksek Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Isparta	AKP
5.Görüşülen	Kadın	21	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Kastamonu	Siyasetten hoşlanmıyorum
6.Görüşülen	Erkek	35	Evli	Lisans Mezunu	Bankacı	Ankara	AKP
7.Görüşülen	Kadın	24	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Kastamonu	Muhafazakar
8.Görüşülen	Kadın	51	Evli	Ortaokul Mezunu	Ev Hanımı	Trabzon	Demokrasiye inanmıyorum
9.Görüşülen	Kadın	25	Bekar	Doktora Öğrencisi	Öğrenci	Ordu	AKP
10. Görüşülen	Kadın	43	Evli	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Diyarbakır	AKP
11. Görüşülen	Kadın	32	Evli	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Rize	AKP
12. Görüşülen	Erkek	61	Evli	Lisans Mezunu	Muhasebe	Trabzon	AKP
13. Görüşülen	Kadın	42	Bekar	Ön Lisans Mezunu	Ev Hanımı	Trabzon	AKP
14. Görüşülen	Erkek	52	Evli	İlkokul Mezunu	Servis Şoförü	Trabzon	Sol
15. Görüşülen	Erkek	31	Evli	Lise Mezunu	Temizlik Görevlisi	Batman	AKP
16. Görüşülen	Kadın	53	Bekar	Ön Lisans Mezunu	Kuran Kursu Eğitmeni	Manisa	AKP
17. Görüşülen	Kadın	27	Bekar	Yüksek Lisans Öğrencisi	Araştırma Görevlisi	Trabzon	AKP
18. Görüşülen	Erkek	34	Evli	Lise Mezunu	Bilgisayar İşletmeni	Makedonya	AKP
19. Görüşülen	Erkek	22	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Trabzon	
20. Görüşülen	Kadın	26	Bekar	Lisans Mezunu	Ev Hanımı	Gaziantep	AKP

21. Görüşülen	Kadın	24	Bekar	Lisans Mezunu	Sosyolog	Gaziantep	AKP
22. Görüşülen	Erkek	21	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Trabzon	AKP
23. Görüşülen	Erkek	56	Evli	Lise Mezunu	Emekli	Isparta	Belirtmedi
24. Görüşülen	Erkek	24	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Ordu	Kararsız
25. Görüşülen	Erkek	40	Bekar	Ortaokul Mezunu	Elektrikçi	Iğdır	
26. Görüşülen	Erkek	20	Bekar	Lisans Öğrencisi	Öğrenci	Ankara	
27. Görüşülen	Erkek	25	Evli	Yüksek Lisans Öğrencisi	Araştırma Görevlisi	Çanakkale	Yok
28. Görüşülen	Kadın	49	Evli	Ortaokul Mezunu	Ev Hanımı	Rize	AKP
29. Görüşülen	Erkek	45	Bekar	Lisans Mezunu	Avukat	Trabzon	AKP
30. Görüşülen	Kadın	40	Evli	İlkokul Mezunu	Konfeksiyon	Nevşehir	AKP

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Derya Saraçoğlu, 1990 yılında İstanbul’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul’da tamamladı. 2008 yılında Fatih Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde (İngilizce) başladığı lisans eğitimini 2012’de tamamladı. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi’nde Sosyoloji yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamasıyla beraber yatay geçişle yüksek lisans eğitimini de Sakarya Üniversitesi’ne aldı. Halen aynı bölümde görev yapmaktadır.

